

Ж 14595

1994.5/6.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

5-6 1994

Національна Академія наук України
Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

Леонтій
Тарасевич.
Нестор-
літописець.
Гравюра
з книги
«Патерик
Печерський»
1702 року.

З фондів ЦНБ
ім. В.І.Вернадського.

© Центральна наукова
бібліотека ім. В.І.Вернадського

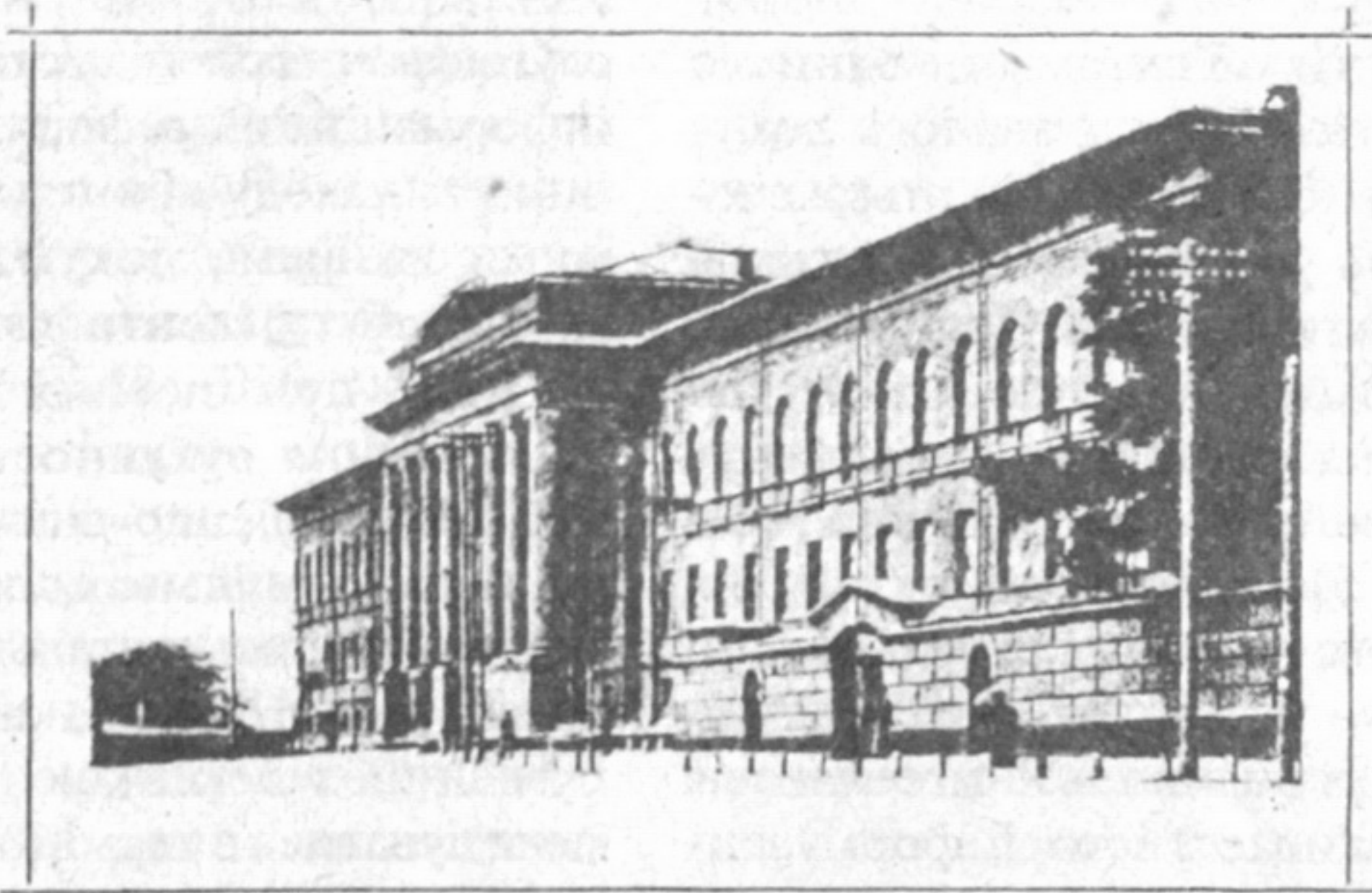
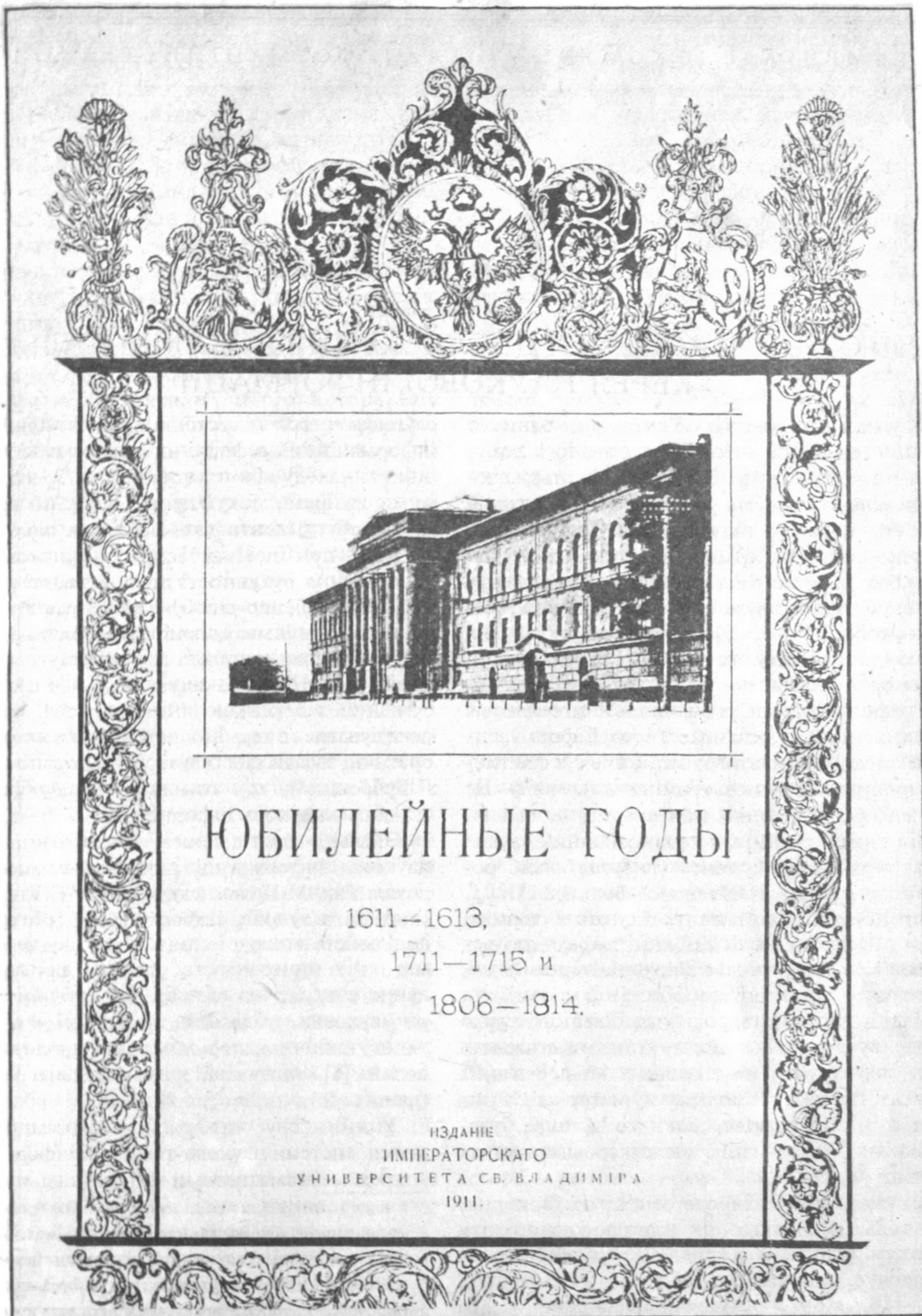
Н Костомаров

Портрет українського історика і письменника М.І.Костомарова (1817-1885)
Літографія французького гравера Adolphe Mouilleron. 1862.
Реставратор Л.В.Бабутіна. 1993.
З фондів ЦНБ.

Головний редактор - член-кореспондент НАН України О.С.Онищенко

Редакційна колегія

В.С.БАБИЧ, А.Г.БРОВКИН, О.Ф.БОТУШАНСЬКА, П.В.ГОЛОБУЦЬКИЙ (заст. головного редактора),
Т.Г.ГОРБАЧЕНКО, А.М.ГРАБЧЕНКО, Л.А.ДУБРОВІНА, В.О.ЛЫГНАЄВА, Л.Й.КОСТЕНКО,
Л.І.КРУШЕЛЬНИЦЬКА, В.Г.ПОПРОЦЬКА (заст. головного редактора), В.К.СКНАР,
М.С.СЛОБОДЯНИК, Н.Г.СОЛОНСЬКА (заст. головного редактора), І.Г.ШОВКОПЛЯС, В.Д.ЯСЬМО

ЮБИЛЕЙНЫЕ ГОДЫ

1611—1613,
1711—1715 и
1806—1814.

ИЗДАНИЕ
ИМПЕРАТОРСКАГО
УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА
1911.

У цьому році Київський університет
та його наукова бібліотека
відзначили свій 160-літній ювілей.

1

Центральна
наукова
бібліотека
АБ УРСР

Сергій Кулешов

КНИГОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ
ДЖЕРЕЛ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Документ є головним об'єктом (чи одним з головних) вивчення в галузях так званого документально-комунікативного циклу. Багатьма вченими помічено схожість у проблемах досліджень документа в таких галузях, як: бібліографо-, бібліотеко-, книго-, архіво-, документознавство та наукова інформатика. Поняття «документ» представники цих галузей знань визначають майже однаково [23, с.325]. Але щодо складових смислових аспектів цього поняття існують значні розбіжності поглядів. У бібліотекознавстві, бібліографознавстві та, особливо, в книгознавстві найпоширенішим (впливає з історії формування їх лексики) є поняття «книга», яке тут фактично є умовним синонімом терміна «документ». Це зумовлено розширенням меж традиційного визначення терміна «книга» і неоднозначним тлумаченням терміна «документ» (тему детально розроблено в працях Г.Швецової-Водки).

І.Баренбаум подає два трактування терміна «книга». Вузьке - коли до книг зараховуються «паперові» (в тому числі папірусні, пергаментні, синтетичні) знакові засоби інформації та комунікації, що мають форму здебільшого сувою або кодексу, і широкі - коли книгами вважають тексти, зафіксовані на глиняних чи дерев'яних табличках, на камені або іншому матеріалі. У разі останнього, більш універсального підходу, будь-яку текстову інформацію можна розглядати як книжкову [1, с.39].

На думку Ю.Столярова, можливе використання терміна «книга» як узагальнюючого для всіх документальних джерел інформації. Однак він зауважує, що книгознавці дотримуються іншої думки [18, с.69]. Зокрема, наводячи слова В.Коссова, що «кожна книга, безумовно, документ, але не кожний документ - книга», він погоджується з першою половиною фрази, але вбачає в другій необгрунтовану зверхність документа над книгою [18, с.77]*. Очевидно, тут малося на увазі, що, приміром, у процесі організації інформаційно-бібліографічного об-

слуговування спеціалістів за документ приймається інформаційний реферат чи листок, тези доповіді, опис винаходу або наукова стаття**, які є окремими жанрами документів і жодним чином не можуть бути ідентифіковані з книгою.

Тому при певних аспектах книгознавчого дослідження сукупності друкованої та рукописної продукції, що відображає результати наукової праці, доцільно скористатися узагальнюючим терміном «документальні джерела наукової інформації» (ДДНІ). На нашу думку, він може бути сумісний з лексикою книгознавства, органічно поєднуватися з терміносистемою кодикології (теоретичні засади цієї галузі обгрунтовано в працях Л.Дубровіної), хоч основна сфера обігу цього терміна - наукова інформатика.

Спільні дослідження в книгознавстві та науковій інформатиці розпочалися ще в 60-х роках. Так, М.Колчинський у статті «Книгознавство та наукова інформатика» обгрунтував доцільність використання методів наукової інформатики в книгознавстві зокрема для вдосконалення викладення та побудови логічної структури наукових публікацій, організації випуску науково-технічної періодики та продовжуваних видань [8]. Аналогічні погляди відбиті в багатьох працях.

У книжкову справу поступово запроваджуються системи науково-технічної інформації [4], зокрема автоматизовані [9], а для успішного

* Пізніше в статті [17], де підсумовується дискусія про можливість заміни терміна «бібліотека» терміном «інформотека» (йшлося про нові напрями вузівської підготовки бібліотекарів), Ю.Столяров у дотепній формі обстоює універсальність терміна «документ» і пропонує викладати в інститутах культури курс «Документознавство», програму якого (щоправда, для технічного вузу) він уже розробив [5].

** Або навіть їх частини. З цього впливає і концепція наукового документа Р.Гіларевського як сукупності логічно завершеного фрагмента наукової інформації та матеріального носія, на котрому ця інформація закріплена [3, с.32]. До речі, такий підхід цілком можливий і в історії книги. Наприклад, аналіз конволютів або випадки, коли в рукописні та друковані книги вставляються аркуші, виготовлені раніше чи пізніше.

вивчення стародавньої рукописної та друкованої книги створюються електронні бази даних про пам'ятки писемності та друку [6].

Загальновідомо, що наукова інформатика залучила і використала в новій якості методи всіх дисциплін документально-комунікативного циклу, в тому числі й книгознавства, зокрема у процесі всебічного аналізу документальних інформаційних потоків чи еволюції документальних наукових комунікацій.

Основні напрями зв'язків книгознавства (науки про книгу) та науки про наукову інформацію (інформатику) характеризує К. Мігонь [13, с. 173-181]. З їх числа виділимо найменш досліджений - вивчення історії наукової інформації. Не можна не погодитися з думкою цього автора, що «інформаційний підхід збагачує знання про стару книгу і сприяє пізнанню явищ, цікавих як для бібліотеки, так і для інформатики» [13, с. 180]. Але значною мірою проблематика історії наукової книги пов'язується К. Мігоном з наукознавством та історією науки [13, с. 164-168]. Він, як і багато інших дослідників історії наукової книги, вкладає в поняття «наукова книга» універсальний (за І. Баренбаумом) зміст. Критерієм для приналежності книг до наукових є їхня головна функція - «фіксація і показ читачам елементів наукового пізнання» [13, с. 166]. І, на нашу думку, ДДНІ об'єднуються в межах виконання ними головної соціальної функції - документального забезпечення науковою інформацією суспільства. Цілком справедливо К. Мігонь вважає визначальним для дослідження наукової книги функціональний підхід, наголошуючи на проблемах типології та еволюції типів цієї книги. Саме ці напрями щодо сукупності ДДНІ розроблені, на наш погляд, недостатньо.

Спроби визначити жанровий склад і типологічні ряди документальних джерел інформації з позицій наукової інформатики було здійснено ще в 60-х - на початку 70-х років*. Особливо оригінальними були типологічні схеми, розроблені з позицій інформаційного підходу І. Фельдблюмом та Д. Блюменау [2]. Проте ці розробки мали, так би мовити, вузькодисциплінарний характер, оскільки базувалися на суто інформаційних характеристиках документа. Ширші можливості надає використання досягнень книгознавства, де сформульовано значну кількість пропозицій з типології книги на основі різних критеріїв, серед яких найпродуктивнішими є конструкції, створені за допомогою функціонального методу. Цей метод

* На жаль, результати таких досліджень мало враховуються практиками. Проте свідчить, зокрема, зміст публікацій журналу «Научно-техническая информация» (Москва, ВИНТИ) останніх років, котрі присвячені аналізу джерел інформації. Переліки документів тут, як правило, безсистемні, під різними назвами подають одні й ті самі жанри тощо

став базовим при розробці типологічної схеми ДДНІ [10]. Визначення чітких меж між жанрами ДДНІ та об'єднання їх за основними соціальними функціями в типологічні ряди важливо не тільки для наукової інформатики, науко- чи книгознавства, а й для журналістики, де теж використовується функціональний та типологічний методи у вивченні преси.

Аналіз еволюції типологічної схеми ДДНІ ґрунтується на історико-книгознавчому аспекті дослідження розвитку наукової книги. Так, вивчення еволюції різних жанрів і типів наукової книги О. Маркушевич назвав однією з тем, розробка яких має значення як для історії науки, так і для історії книги [11, с. 190]. Безумовно, опис такого процесу не є спрощеним викладенням механічної заміни одних жанрів документів іншими, їх трансформації, не обмежується констатацією фактів об'єднання в типологічні ряди. Історико-типологічний аналіз тут також ґрунтується на функціональному підході щодо визначення соціальної ролі ДДНІ на кожному етапі їх розвитку, що допомагає пояснити ті зміни в жанрових та в цілому типологічних характеристиках сукупностей документів. Такі зрушення завжди зумовлювалися впливом соціально-економічних та загальнокультурних чинників, і це добре простежується в працях учених (зокрема, О. Маркушевича та А. Черняка), які безпосередньо або опосередковано торкалися проблем розвитку природничо-наукової та технічної книги. Основні моменти розвитку типологічної схеми ДДНІ було нами охарактеризовано [14; 15].

Саме історико-типологічний аналіз розвитку ДДНІ дає змогу по-новому розглянути періодизацію їх історії. У процесі розробки загальної періодизації історії ДДНІ ми фактично прийдемо до хронологічної схеми будь-якої галузевої книги (філософської, історичної, природничо-наукової, технічної тощо), в якій поєднуються загальноісторичні та специфічні ознаки поділу [20, с. 56 - 58; 21, с. 32 - 34]. Загальноісторичні ознаки в схемі «Стародавній світ - Середні віки - Нова історія - Новітня історія»* враховують, наприклад, прийняту періодизацію соціальної історії в регіональному (Стародавній Схід, Стародавня Греція, Стародавній Рим, Арабський Халіфат, середньовічна Європа тощо), економічному (рабовласництво, феодалізм, мануфактурний період, капіталізм), культурному (античність, Ренесанс, вік Просвітництва)** аспектах.

Специфіка періодизації ДДНІ зумовлена ос-

* Слід зазначити, що для історії книги кожної країни критерієм поділу може бути визначена політична подія (події) в її житті, наприклад, час набуття незалежності, дати революції тощо.

** Кожна з історико-культурних епох може поділятися на ряд періодів. Наприклад, для античності - це архаїчна та класична Греція, елінізм; для Ренесансу - треченто, кватроченто, чинквеченто.

новними етапами розвитку документа (книги) та науки. Найважливішою подією в історії книги є початок книгодрукування, тому в ній розрізняють два великі стани - рукописної та друкованої книги [11, с.189]. Не менш значним фактом для історії документа в новітні часи є впровадження машиночитаних носіїв інформації. І.Баренбаум виділяє три стадії розвитку засобів інформації та комунікації: допаперову, паперову і постпаперову [1, с.37].

Хоча зміни характеристик форми документа і були важливими для історії наукової книги, їх вплив на типологічну схему ДДНІ спочатку фактично не відчувався. Наслідки цього виявилися через тривалий час.

З певною мірою впевненості можна стверджувати, що в інкунабульний період було видано, по-суті, майже всі відомі на той час твори античних, арабських та середньовічних європейських авторів. Але значну частину робіт (наприклад, з природознавства та математики) з різних причин* не було видруковано. Освоєння надбань ряду авторів почалося набагато пізніше - в ХУІ - ХУІІ ст. Недарма деякі вчені відзначають, що провідним математиком ХУІІ ст. був Архімед [16, с.312]. Книгодрукування здешевило книгу, істотно розширило сфери її суспільного обігу; завдяки популярній книзі (на національних мовах) з астрономії, астрології та медицини наукова інформація стала надбанням середніх прошарків населення ряду країн Західної Європи, а оперативність і компактність друкованої книги зробили цю інформацію злободенною. Малі форми (за О.Маркушевичем) наукової друкованої продукції (брошури-памфлети, листівки, афіші тощо), газети-брошури, з одного боку, та спроби регуляції листування між вченими, з іншого, підготували ґрунт для створення науко-

* Зокрема, через складність друку текстів з математичною символікою або несприйняття матеріалу читачем, наприклад, деяких античних творів. Маловідомі автори також не мали гарантій щодо поширення своїх творів; одночасно ж перевидавалися роботи «класиків», що входили в коло рекомендованих праць для університетської освіти (Арістотель, Авіценна, Сакробоско). Тому в приватних бібліотеках рукописна та друкована книга співіснують аж до ХІХ ст. [12].

вих журналів. Одночасно нові жанри не змінюють загальної типологічної структури документів, які мають наукову інформацію. Ця структура ще з античного періоду була лінійною, оскільки відображала єдиний тип різноманітних жанрів наукових документів.

Інституалізація науки безперечно пов'язана з книгодрукуванням [22], проте його розвій не був вирішальним у цьому процесі, а тільки одним з його чинників, що привели до створення системної (ієрархічної) типологічної структури документів, тобто до формування з єдиної наукової літератури окремих типів наукової, навчальної, науково-популярної, виробничої та довідкової книги (до цього поділу наближається і сучасна типологічна схема ДДНІ).

Процес диференціації типів літератури, на думку Л.Кастрюліної, був спричинений змінами в засобах матеріального виробництва, стилі мислення, у формах соціального спілкування [7, с.45]. Значною мірою перехід від лінійної до системної структури типологічної схеми ДДНІ збігається за часом і пов'язаний з переростанням так званої малої, класичної, науки в науку Нового часу, що характеризувалося перемогою експериментального методу і видатними відкриттями в природознавстві (наукова революція ХУІІ ст.), змінами в організації науки (інституалізація, постійне збільшення асигнувань, кількості наукових установ та числа вчених), піднесення її соціальної ролі, посилення взаємозв'язку з виробництвом, оформлення нових наукових дисциплін та напрямів тощо.

Отже, послуговуючись історично-типологічним підходом до аналізу розвитку ДДНІ, в еволюції їх типологічної схеми можна виділити, на наш погляд, два великих етапи: перший - лінійної структури типологічної схеми цих документів і другий - системної структури типологічної схеми ДДНІ. Етапи становлять історичні періоди, основні з яких окреслюють фазу донаукових документів, час генези наукових документів і розвитку їх жанрів у межах лінійної схеми, а також початок диференціації типів ДДНІ та формування їхньої сучасної типологічної структури.

1. Баренбаум И.Е. Информационно-коммуникативные науки в свете эволюции средств информации и коммуникации // Книга: Исслед. и материалы. - 1990. - Сб. 61. - С. 31 - 47.
2. Блюменау Д.И. Проблемы свертывания научной информации. - Л.: Наука, 1982. - 166 с.
3. Гиляревский Р.С. Общие закономерности в развитии дисциплин научной информации и коммуникации: Дисс. ... д-ра филол. наук в форме научного доклада / ВИНТИ. - М., 1989. - 47 с.
4. Горбачевский Б.С. Развитие средств научной и технической информации и книжное дело // Книга: Исслед. и материалы. - 1970. - Сб. 21. - С. 42 - 53.
5. Документоведение: Программа для студентов по специальности «Информатизация документно-коммуникационных систем» / МГТУ им.Н.Э.Баумана; Сост. Ю.Р. Столяров. - М., 1992. - 7 с.
6. Дубровина Л.А. Перспективы изучения отечественной средневековой книжности и автоматизированная информационная система «Памятники письменности и печати» // Библ.-информ. с-мы: Сб. ст. - К., 1990. - С.18 - 32.
7. Кастрюлина Л.Н. Проблема типологии литературы и ее значение для истории и практики редактирования // Книга: Исслед. и материалы. - 1973. - Сб.26. - С.33 - 48.
8. Колчинский М.Л. Книговедение и научная информация // Там же. - 1966. - Сб.12. - С.43 - 62.

9. Колчинский М.Л. О некоторых возможностях совершенствования книжного дела в условиях внедрения автоматизированных систем научно-технической информации // Там же. - 1976. - Сб. 33. - С.5.
10. Кулешов С.Г. Вступ до інформатики: Навч. посібник. - К.: КДІК, 1993. - 70 с.
11. Маркушевич А.И. Пограничные вопросы истории науки и истории книги // Книга: Исслед. и материалы. - 1972. - Сб. 24. - С.188 - 190.
12. Маркушевич А.И. Сосуществование печатных и рукописных материалов в процессе развития науки // Рукописная и печатная книга: Сб. ст. - М., 1985. - С.51 - 58.
13. Мигонь К. Наука о книге. - М.: Книга, 1991. - 198 с.
14. Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ). - Ч.2. Досистемный этап развития документальных источников научной информации / С.Г.Кулешов: Препринт. - К., 1990. - 42 с.
15. Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ). - Ч.3. Генезис новой научной литературы и формирование системы ДИНИ / С.Г.Кулешов: Препринт. - К., 1990. - 45 с.
16. Рожанский И.Д. История естествознания в эпоху эллинизма и Римской империи. - М.:Наука, 1988. - 448 с.
17. Столяров Ю.Н. Назвался груздем - полезай в кузов, или комментарий к дискуссии об информотеке // Науч. и техн. б-ки СССР. - 1991. - №4. - С.28 - 32.
18. Столяров Ю.Н. Соотношение книги с иными видами документа // Книга: Исслед. и материалы. - 1989. - Сб. 58. - С. 67 - 79.
19. Фельдблюм И.С. Методологические вопросы типологии произведений научно-технической литературы // НТИ. - 1966. - №7. - С. 3 - 7.
20. Черняк А.Я. История книги как наука (опыт конструирования научной дисциплины) // Книга: Исслед. и материалы. - 1989. - Сб.59. С.47 - 59.
21. Черняк А.Я. История технической книги: Учебник. - М.: Книга, 1981. - 318 с.
22. Шатонов Б.Ш. Книгопечатание и институционализация экспериментальной науки в XVI - XVII вв. // Книга: Исслед. материалы. - 1983. - Сб. 47. - С.138 - 147.
23. Швецова-Воджа Г.М. Значения понятия «документ» у документально-информационных наук // Культура України: історія і сучасність: Тези доп. Республ. науково-практ. конф. 26 - 28 жовтня 1992 р. - Х., 1992. - С.324 - 326.

Наталія Пелькіс

ПОКАЖЧИК НАУКОВИХ ОГЛЯДІВ

У процесі формування фонду бібліотек з існуючого масиву відбирають документи, які відповідають потребам та інтересам абонентів. Для інформаційно-бібліотечного обслуговування вчених, зайнятих фундаментальними дослідженнями, дуже важливі вторинні видання - реферативні журнали, експрес-інформація, бібліографічні покажчики [1, 2]. Одним з найбільших у світі покажчиків наукових оглядів є полідисциплінарний покажчик - Index to Scientific Reviews (ISR) системи Science Citation Index (SCI).

Система SCI («Покажчик цитування в науці»), розроблена в Інституті наукової інформації (ISI) в США, функціонує з 1963 р. Фундатор та її беззмінний керівник - д-р Ю.Гарфілд.

Усі численні видання SCI - від покажчиків, які випускаються у вигляді книжок, до банків даних - БД ISI On line - використовують нетрадиційну систему індексування, а саме - цитування.

Для пошуку інформації в ній використовується «природна мережа», створювана посиланнями, що є в статтях. SCI побудований так, що дає змогу встановити ці зв'язки згідно з посиланнями. Теоретичною основою покажчика є гіпотеза, що посилання являються символами наукових концепцій [3, 4].

SCI інформує майже про 90 % видань світової літератури. Протягом року бази даних (БД) включають бібліографічні описи публікацій і посилань більше чим з 6800 найменувань журналів, а також 2000 книг і збірників [5].

© Пелькіс Наталія Петрівна, Київ, 1994

Основні аспекти використання цитування в дослідницькій діяльності: пошук документів; використання даних про цитування для визначення якості публікацій; використання цитування для визначення структури галузі знання або науки в цілому.

Система SCI створювалася, насамперед, як засіб для здійснення першого завдання, однак останнім часом вона широко використовується для вирішення найрізноманітніших завдань наукометрії: виявлення провідних наукових журналів у конкретній предметній галузі, для вивчення потоків наукової літератури [6], зокрема для кількісних оцінок розсіювання та старіння інформації, аналізу технології наукових досліджень і процесів поширення нових ідей, спостереження за розвитком науки в різних її аспектах [7].

На думку спеціалістів, нова інформаційна технологія «фірми Гарфілда відкрила шляхи активного впливу на глибинні механізми розвитку науки» [8].

Зазначимо, що частота цитування не є однозначним показником. Ю.Гарфілд підкреслював: «треба вивчити не тільки, як часто, а й чому когось було процитовано». В цьому й надійність методу.

Нині система SCI - це сукупність трьох БД: природничих наук і техніки (БД SCI), соціальних наук (БД SSCI) і публікації з мистецтва та гуманітарних наук (БД A&HCI).

У кожній БД матеріал структурно

2 → { amorphous {87 - 7879} → 4
Dingwell D.B.} → 5
Wasceda Y @) → 6

1 - первинний індексаційний термін; 2 - супутній термін, який зустрічається разом з терміном 1 у заголовку огляду; 3 - позначка, яка означає, що огляд указується під даним первинним терміном уперше; 4 - номер дослідницького фронту; 5 - прізвище автора огляду; 6 - позначка означає, що дослідник є автором кількох оглядів, у заголовку яких зустрічаються ці терміни.

RSI ґрунтується на використанні термінології,

1. *Большой А.А., Захаров А.Г.* Информационно-библиотечные потребности ученых АН СССР // Вестн. АН СССР. - 1988. - № 6. - С. 9 - 13.
2. *Захарова Л.А.* Анализ информационных потребностей ученых, занятых фундаментальными исследованиями // НТИ, сер. 1. Орг. и методика информ. работы. - 1992. - № 2. - С. 17 - 18.
3. *Garfield E.* Essay of an information scientist. - Philadelphia, 1977. - Vol. 3.
4. *Гарфилд Ю.* Можно ли выявлять и оценивать научные достижения и научную продуктивность? // Вестн. АН СССР. - 1982. - № 6. - С. 42 - 50.
5. *Маршак И.В.* Система цитирования научной литературы как средство слежения за развитием науки - М.: Наука, 1988. - 288 с.
6. *Хайтун С.Д.* Наукометрия: состояние и перспективы - М., 1983.
7. *Мильман Б.Л., Гаврилова Ю.А.* Кластеризация библиографических ссылок как метод наукометрического анализа общей химической технологии // НТИ, сер. 1. Орг. и методика информ. работы. - 1990. - № 12. - С.24 - 28.
8. *Гиляровский Р.С.* Перспективные виды научно-информационной деятельности // НТИ, сер. 2. Информ. процессы и системы. - 1985. - № 1. - С.1 - 8.
9. *Гиляровский Р.С., Мульченко З.М., Терехин А.Т., Черный А.И.*

застосовуваний у науковій літературі з даної тематики, тому тут можна обійтися без вивчення спеціальних інформаційно-пошукових мов.

Таким чином, з допомогою ISI можливо: віднайти оглядові праці з даної проблеми; визначити актуальність і важливість даної проблеми; робити висновки щодо корисності даного огляду (виходячи з його цитованості); здійснювати наукометричні дослідження.

Отже, використовуючи для входу в систему один з показників ISR, відшукуємо основні оглядові праці з даної тематики.

- Опыт изучения Science Citation Index // Прикладная документалистика. - М., 1967. - С.32 - 53.
10. *Арутюнов В.В., Медведева И.Е.* Цитирование научной литературы по геологии // НТИ, сер. 1. Орг. и методика информ. работы. - 1992. - № 9. - С. 24 - 30.
11. *Потапов В.М., Качетова Э.К.* Химическая информация. Где и как искать химику нужные сведения - М.: Химия, 1988.
12. *Garfield E.* ISI S New Index to Scientific Reviews (ISR): applying research front speciality researching to the retrieval of the review literature // Current Contents: Phys. Chem and Earth Sci. - 1982. - V. 39. - P. 5 - 12.
13. *Кладиева М.М.* Библиографический анализ обзоров химической литературы // Журн. всесоюз. химич. об-ва. - 1990. - Т.35. - № 2. - С.231 - 240.
14. *Бондарь В.В., Буйлова Н.М., Гончарук Г.П., Черный А.И.* Основные зарубежные указатели обзорной литературы // НТИ, сер. 1. Орг. и методика работы. - 1985. - № 8. - С.23 - 27.
15. *Маршак И.В.* Система связей между документами, построенная на основе ссылок // НТИ, сер. 1. Орг. и методика информ. работы. - 1973. - № 6. - С.3 - 8.
16. *Small H., Sweeney E.* Clustering the Science Citation Index using co-citations. 1. A comparison of methods // Sientometrics. - 1985. - Vol.7. - 391 - 409.

Вітас Ясулайтіс

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАВДАНЬ УПРАВЛІННЯ. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Широке впровадження засобів обчислювальної техніки у системи управління на перший план висуває створення систем інформаційного забезпечення, що дають змогу підвищити ефективність управлінських процесів. Найважливішим етапом є розробка методологічної основи. Однак придбання технічних засобів збирання, обробки та зберігання інформації не завжди дає суттєве підвищення ефективності управління. Це спричинене невиконанням основних принципів положень методології розробки технічних систем, слабкою методологічною проробкою процесів створення інформаційних систем.

Недостатня увага на практиці приділяється

аналізу й синтезу управлінських рішень, виявленню інформації, якої не вистачає для їх коректного обґрунтування. Не повною мірою проробляються вимоги щодо інформації (номенклатурні, часові, точностні тощо). Часто вони не пов'язуються з потребами обґрунтування управлінських рішень, а робиться навпаки. Первинні дані, потрібні для прийняття управлінських рішень, не завжди мають необхідну якість.

Досвід створення автоматизованих систем у різних галузях управління досить великий. Існує низка наукових розробок, наприклад [1, 2, 3], і керівних документів у сфері інформаційних технологій [4, 5, 6]. У них визначені етапи створення автоматизованих систем, форма та зміст керівних, нормативних, проектних документів.

Однак при розробці інформаційних систем вимоги, що закладені в керівних та нормативних документах, виконуються не завжди. Поряд з організаційними проблемами створення інформаційних систем і незадовільним контролем за дотриманням стандартів одним з основних чинників несприятливого стану є недостатня проробка у методологічному плані процесу інформаційного забезпечення завдань управління та обґрунтування вимог, від цільових завдань аж до технічних та економічних вимог.

Розглянемо методологічні проблеми обґрунтування вимог щодо інформаційного забезпечення, які повинні розвиватися у методики, алгоритми, програми.

В основу методології, запропонованої нами, покладено принципи методологічного підходу до створення будь-яких систем:

1. Чітке визначення цілей чи бажаних результатів управління та переліку можливих рішень для їх досягнення в різних ситуаціях.

2. Оцінка можливостей прийняття обґрунтованих рішень при наявному інформаційному забезпеченні.

3. Виявлення потреб в удосконаленні інформаційного забезпечення управлінських рішень.

4. Розробка вимог до інформаційного забезпечення (з номенклатури, часу, точності тощо), які впливають з необхідності обґрунтування управлінських рішень.

Уявімо сутність методології обґрунтування вимог.

Припустимо, що за результатами аналізу різних прогнозованих сценаріїв визначено множину можливих управлінських рішень P і припустимо, що існує множина інформаційних елементів L , яка містить первинні дані для прийняття цих рішень. Різні інформаційні ситуації відображаються на L як сукупність підмножин L_i ($i = 1, 2, \dots, l_{\max}$). Інформаційні ситуації зумовлюють вибір управлінських рішень через дію якогось оператора C :

$$C: L \times R_+ \rightarrow P^*$$

де P^* - клас усіх підмножин рішень P ,

$$R_+ = [0, \infty)$$

Для формалізації кола розглядуваних завдань на оператор C необхідно накласти деякі обмеження. Він повинен мати такі властивості:

1. $C(1, 0) \neq \emptyset \forall 1 \in L$;
2. $\delta_1 \leq \delta_2 \Rightarrow C(1, \delta_1) \subset C(1, \delta_2)$
 $\forall \delta_1, \delta_2 \in R_+, 1 \in L$.

З огляду на перше припущення, для інформації з множини інформаційних елементів L існує елемент з множини управлінських рішень P . З огляду на друге - чим менша припустима похибка у первинній інформації, тим вужчий клас управлінських рішень, які задовольняють заданий критерій.

Здебільшого інформація, що викори-

стовується для прийняття управлінських рішень, містить похибки, тобто має деяку зону невизначеності δ . Залежно від величини δ множина рішень P може бути поділена на деякі елементи класу підмножин P^* . Чим менша невизначеність δ , тим вища роздільна здатність усередині множини рішень. В ідеальному випадку при достатньо малому δ відбувається повне розв'язання у просторі P . При обґрунтуванні вимог до інформації недостатньо розглядати вплив величини δ . Важливу роль відіграє вид оператора C . Формально обґрунтування вимог до інформації являє собою таке завдання: для заданої підмножини рішень з класу P визначити δ при наявності оператора C . Серед операторів, що можуть бути реалізовані, потрібно відбирати оптимальний для пом'якшення вимог до δ , оскільки це на практиці часто пов'язане зі значним зниженням витрат на придбання інформації.

Описаний підхід було реалізовано на прикладі бази даних «Реферати газетних статей» (розроблена та супроводжується у ЦНБ ім.В.І.Вернадського з 1992 р.).

Тематика інформації, що нагромаджується у базі даних, описується такими розділами: 1. Економічний розвиток; 2. Фінансово-кредитна система; 3. Галузева економіка; 4. Соціальний розвиток; 5. Внутрішня політика; 6. Зовнішня політика; 7. Воєнна політика; 8. Статистика. Демографія. За тематикою бази даних розроблено новий багаторівневий ієрархічний рубрикатор, що забезпечує структурування інформації та можливості тематичного пошуку. Джерелом інформації для наповнення бази даних є вхідний документальний потік Бібліотеки, що включає понад 200 найменувань газет.

У базі даних реалізовані можливості швидкого пошуку інформації за такими ознаками: хронологічна, географічна, тематична ознака (з використанням тематичного рубрикатора), організації, персоналії.

Завданням управління вважатимемо визначення пріоритетних напрямів діяльності управлінських структур.

Щодо даної галузі згідно з наведеним позначенням завдання полягає от у чому:

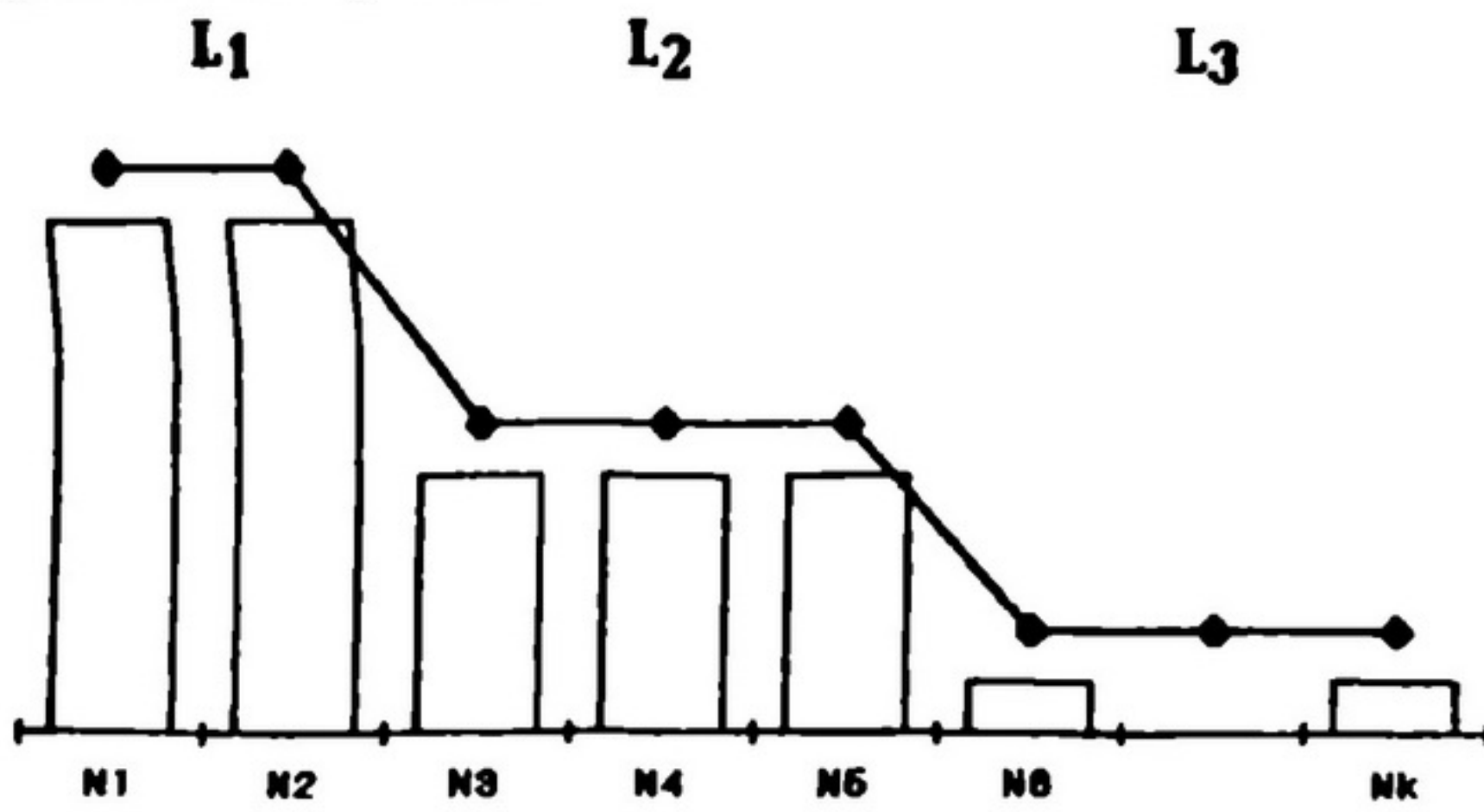
P - множина напрямів діяльності управлінських структур (приміром, відповідно до розділів тематичного рубрикатора);

L - множина даних, що характеризують важливість того чи іншого напрямку (наприклад, частота наявності тої чи іншої рубрики тематичного рубрикатора при «повній» розв'язності).

L_i - підмножина даних (характеризують важливість напрямку), заснованих на частотах наявності рубрик тематичного рубрикатора у базі даних за різні проміжки часу (при «неповній» розв'язності).

У даному прикладі невизначеність харак-

теризується різницею між частотами наявності різних напрямів.

На рисунку відображена така ситуація. За результатами підрахунку частот наявності напрямів $N_1 \dots N_k$ можливий розподіл усіх напрямів на три групи. При цьому напрями N_1 і N_2 , N_3 , N_4 і N_5 , $N_6 \dots N_k$ не розділяються (мають однакові частоти наявності). Такої інформації для прийняття рішення про пріоритетні напрями може не вистачати. Розглядом подібних ситуацій з варіюванням часового інтервалу, за яким проводяться вимірювання, можна добитися повної роздільності за всіма напрямами, тобто всі можливі напрями (відповідно до тематичного рубрикатора) будуть розташовані в ряд у міру їх важливості.

Оператор C у прикладі має тривіальний характер і може трактуватися як алгоритм, що

пов'язує результати вимірювань з рішеннями про пріоритетні напрями діяльності.

З викладеного випливають методологічні рекомендації з організації обґрунтування вимог до інформаційного забезпечення.

Крок 1. Створення сценаріїв функціонування об'єкта управління та переліку передбачених управлінських рішень, що мають бути максимально деталізовані.

Крок 2. Аналіз можливих джерел отримання первинної інформації.

Крок 3. Синтез можливих алгоритмів обробки інформації з оцінкою їх ефективності, нижніх, верхніх оцінок їх можливостей.

Крок 4. Аналіз технічної (математичної) та економічної реалізованості джерел отримання інформації та алгоритмів її обробки.

Крок 5. Оптимізація величини за критеріями «ефективність - вартість» з урахуванням витрат на реалізацію та різних втрат у разі помилкових управлінських рішень.

Запровадження викладених методологічних принципів для ряду застосувань можуть стикатися зі значними труднощами. Питання, що виникають у зв'язку з неточністю чи наближеністю інформації, реалізованістю алгоритмів, їх складністю, на сьогодні пророблені не для усіх застосувань. У багатьох випадках описані заходи впроваджуються досить просто, якщо роботи завчасно плануються та організуються.

1. *Дитрих Я.* Проектирование и конструирование. Системный подход. - М.: Мир, 1987.
2. *Трауб Дж. и др.* Информация, неопределенность, сложность. - М.: Мир, 1988.
3. *Марков Ю.Г.* Функциональный подход в современном научном познании. - Новосибирск: Наука. Сиб. отд.-ние, 1982.

4. ГОСТ 34.601-90. Автоматизированные системы. Стадии создания.
5. ГОСТ 34.602-89. Техническое задание на создание автоматизированной системы.
6. ГОСТ 34.201-89. Виды, комплектность и обозначения документов при создании автоматизированных систем.

Кінцівка.
«Правила
к божественному
причащенню...»
К., 1739.

Галина Талантова

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Досвід діяльності бібліотек свідчить: їхні можливості щодо наукової і дослідної роботи не однакові. Там, де згуртовані творчі ініціативні кадри, існує міцна матеріально-технічна база - потенціал НДР вищий, ніж у більшості бібліотек, де не створено умов для творчості. Тому в таких установах займаються завданнями прикладного характеру. Йдеться про збирання статистичних відомостей, їх обробку та аналіз, що стає основою для розробки методичних рекомендацій з конкретного технологічного процесу або роботи відділу й бібліотеки в цілому. Такою є специфіка діяльності й наукової бібліотеки (НБ) Львівського університету. Науково-дослідна робота спрямована на поліпшення обслуговування читачів. Так, за участю і при допомозі навчально-методичного відділу й обчислювального центру університету було проаналізовано забезпеченість підручниками та посібниками студентів усіх факультетів і форм навчання. Стало ясно, що треба активніше залучати до комплектування фондів і до відбору на списання застарілих видань співробітників кафедр університету.

З комерціалізацією видавничої діяльності тираж підручників скоротився, і задовольнити попит студентів нині неможливо. Тому бібліотека змушена була обмежити видачу літератури на абонементі з тим, щоб студенти перенесли працю з нею в читальні зали.

Розширюється мережа факультетських бібліотек. Три з них уже функціонують.

Вивчення інформаційних властивостей читальних каталогів НБ дало цінний матеріал, за допомогою якого вдосконалюватимуться алфавітні й систематичні каталоги, вдасться чіткіше розмістити за розділювачами картки з описами видань, що надходять. Визначені розділи для першочергового редагування.

Зміни політико-правової структури країни спричинили виникнення нових понять, що не відбиті в таблицях ББК. Тому систематизатори ввели перелік нових понять і термінів суспільного життя. Реорганізовано підрозділи: історія, економіка, право, філософія. Створено новий розділ Ф 010 - політологія, схема якого розроблялася викладачами кафедр університету спільно із

систематизаторами. Опрацьовано нову схему періодизації історії України. Схему було використано для добору і систематизації літератури, її списки включено в підручник з політології (видання Львівського університету)¹.

Важливим завданням дослідження є вивчення частоти відвідувань, тривалості занять у залах, визначення коефіцієнта використання читальних місць, аналіз запитів читачів, обертаності окремих частин фонду, впливу кількості відвідувань на якість навчання.

Обробка статистичних даних, підсумків анкетного опитування читачів та вивчення запитів окремих груп студентів дали цікаві відомості. Так, головний читальний зал у 1992 р. відвідували: 3% - щоденно; 36% - щотижня; 33% - щомісяця; 20% - щоквартально; 6% - раз на півроку; 2% - раз на рік.

Звичайно, студенти, крім фундаментальної бібліотеки, працювали в читальних залах філіалів та пересувок. Враховуючи це, відвідування по факультетах розподіляються так: фізики, економісти, філологи - найбільша кількість; далі - студенти механіко-математичного, хімічного, історичного факультетів; потім - юристи, біологи, факультет іноземних мов, за ними - журналісти, географи, геологи.

Аналіз показав, що краще навчалися ті студенти, які протягом семестру сумлінно працювали з книгою.

Місце за кількістю відвідувань	Назва факультету	Процент успішності за підсумками сесії
1 місце	фізичний	84%
	економічний	82%
	філологічний	85%
4 місце	прикладної математики	71%
	геологічний	52%

Хоча успішність ніби прямо не залежить від відвідувань бібліотеки студентами, проте на природничих факультетах коефіцієнт якості навчання значно нижчий, ніж на гуманітарних, студенти

¹ Політологія / За ред. О.І.Семківа. - Львів: Світ, 1993. - 576 с.; Бібліог. с. 539-570.

яких важче засвоювали програмний матеріал. Впала успішність на факультетах юридичному і журналістики через брак нових видань з усіх спеціальних дисциплін.

Для аналізу читацької зацікавленості було взято шість академічних груп 1-2 курсів історичного та фізичного факультетів. З'ясувалося, що із загальної кількості отриманих на абонементі видань питома вага літератури з різних галузей знань розподіляється так:

	Історики (3 академічні групи) (%)	Фізики (3 академічні групи) (%)
Література за фахом	45	47
Про політичних діячів	5.7	7.8
З філософії	8.3	7.9
Про молодь	4.5	2.6
Поесія і проза сучасних письменників	5.8	7.1
Зарубіжна класика	5.9	6
Про фантастику	9.5	8.9
Спорт	4.1	6.9
Мистецтво	2.5	2.7
Інша	3	2.1

Виявилось, що читацькі інтереси студентів молодших курсів більш різносторонні. Старшокурсники зосереджуються на фаховій літературі, частіше звертаються до періодики, літератури з питань політики, економіки, історії та законодавства.

Інтереси читачів враховуються у процесі комплектування фондів, під час організації інформаційних та тематичних книжкових виставок, просвітницьких заходів.

У рамках програми «книжкові фонди НБ ЛДУ - безцінні скарби духовності» вивчаються унікальні видання: примірники з автографами, маргіналіями, екслібрисами, книги з приватних бібліотек. Працівники відділу бібліографії виявляють у фондах і здійснюють бібліографічний розпис періодичних видань на тему: «Питання мови на сторінках преси ХІХ ст.». Спеціалісти відділу рідкісної книги працюють над формуванням колекцій та описом інкунабул.

Плановою науковою роботою є складання і видання у співробітництві з кафедрами університету бібліографічних покажчиків. Протягом 1991 - 1993 рр. вийшли:

1. Культура української мови: Бібліографічний покажчик (1985 - 1990 рр.) / Укл.: М.Гордій, Г.Домбровська, Т.Романченко, наук. ред. Т.Панько. - Львів: ЛДУ, 1991. - 71 с.
2. Панько Т.І., Гордій М.П., Домбровська Г.М. Матеріали до бібліографії Ковалика-дериватолога. - Львів, 1991. - С. 108 - 111.
3. Драгоманов і Галичина: Бібліографічний покажчик / Укл.: М.Гордій, Г.Домбровська, Т.Романченко; наук. ред. Н.Зашкільняк. - Львів, 1992. - 62 с.

Здано до друку:

1. Дутчак Ярослав Йосипович: Бібліографія до 60-річчя від дня народження професора Львівського університету / Укл. М. Любицька; наук. ред. О.Миколайчук.
2. Питання рідної мови у виданнях «Просвіти» / Укл. М.Гордій, Г.Домбровська; наук. ред. Т. Панько.

Науково-методична діяльність НБ спрямована на пошук та розробку форм і методів раціональної праці або вдосконалення технології. На методичній раді обговорювалися такі питання: удосконалення процесу виконання читацького замовлення, ефективність інформування керівного складу університету з проблем вищої школи, визначення критеріїв для формування фонду рідкісної книги та стародруків, ресистематизація та реорганізація розділів систематичного каталога з точки зору фахівця, шляхи активізації просвітницької роботи, вдосконалення сумарного обліку книжкового фонду, раціоналізація у комплектуванні фондів кафедральних бібліотек, організація читального залу періодичних видань, методика відбору й перегляду поточної періодики для оперативного поповнення генеральної довідкової картотеки журнальних статей, порядок відбору літератури на списання.

У перспективі планується переведення бібліотечних процесів на автоматизовану технологію. Формуються бази даних про друковані праці співробітників університету. Розроблено програмне забезпечення для автоматизованого вводу повного бібліографічного опису монографічних, багатотомних і серіальних видань.

Формування електронного каталога ґрунтується на нових надходженнях з 1994 р. На стадії тестування - програма опису видань ХУІ - ХУІІІ ст. Основні та додаткові каталожні картки будуть роздруковуватися. Надалі створюватимуться бази даних на унікальні й рідкісні видання. Для цього потрібна локальна бібліотечна електронна система (ЛБЕС).

Програми днів науки, що проходять у бібліотеці,

публікуються в збірнику матеріалів звітної наукової конференції університету, а теми найцікавіших доповідей - у бюлетені «Вузівська бібліотека: Історія. Теорія. Досвід роботи» (Ред. кол.: М.Павлунь, М.Божко, Г.Талантова, В.Кутик, Л.Шаповал, І.Цвіркун), який видає НБ університету.

Щоб діяльність структурних підрозділів була

науковою, реорганізовано відділи опрацювання, книгозберігання, обслуговування; розширені - методичний, резервного фонду, рідкісної книги; організовано відділ наукової систематизації літератури. Все це сприятиме поліпшенню діяльності бібліотеки і вдосконаленню обслуговування читачів.

Євгенія Карпівська

ПРО ДЕЯКІ «МОВНІ ХВОРОБИ»

Повернення української мови в професійну сферу - процес тривалий і болісний. Адже зрозуміло, що заміна російської мови, яка впродовж десятиліть тут необмежено панувала, передбачає розв'язання цілої низки невідкладних завдань. Це передусім вироблення й нормування власної термінології та взагалі власного ділового стилю з відповідною лексикою, сталими зворотами, правилами оформлення ділових паперів. Ясна річ, створення такого професійного мовного «інструмента» вимагає від фахівців і вдосконалення знань з граматики та орфографії української мови, опанування й творчого використання її лексичних багатств. Тільки поглиблене вивчення української мови є запорукою успіху в створенні природного, гнучкого, різноманітного в способах вираження думки українського професійного мовлення.

Українізація професійної сфери, на жаль, неминуче проходить етап інтерференції мов, передусім української та російської, тобто етап взаємодії, взаємонакладання мов, що виявляється в численних помилках і недоліках україномовних текстів. Ці огріхи свідчать про те, що наше професійне мовлення ще хворіє на численні хвороби, без подолання яких неможлива його повноцінна українізація. Знайомство з деякими бібліотекознавчими публікаціями останніх трьох років переконує в тому, що подібні «хвороби» властиві і цій професійній галузі. Найпідступніша з них - сліпе копіювання засобів творення й відмінювання російських слів, а також засобів побудови сталих зворотів, синтаксичних конструкцій, властивих російській мові. Сліпе тому, що воно призводить до творення українських слів, словосполук, які не відповідають нормам граматики сучасної української літературної мови, а отже, свідчать про недостатнє володіння нею. При спорідненості російської та української мов сліпе копіювання загрожує перетворенням українського професійного мовлення на сумнозвісний «суржик». Утвердження ж цього мовного монстра в професійній сфері гальмує її повноцінну українізацію.

Копіювання зразків іншої мови не завжди є сліпим. Воно може бути й творчим, ґрунтуватися на доброму знанні як рідної, так і чужої мови, а

отже, копіювання зразків творення слів може здійснюватися за допомогою ресурсів рідної мови відповідно до норм її граматики. Таке творче копіювання здобуло в лінгвістиці назву калькування (від франц. *calque* «копія») і перетворилося на потужний засіб поповнення словникового фонду мов. Саме таким способом в українській мові утворено численні терміни (пор. рос. *полупроводник* і укр. *напівпровідник*, *телевидение* і *телебачення*, *радиовещание* і *радіомовлення*) та емоційно забарвлені слова (пор. *очковтирательство* і *окозамшлювання*, *уравниловка* і *зрівнялівка*).

Копіювання виявляється в різних формах. Приміром, наслідуватися може морфемна структура слова, а саме: її значущі компоненти (префікси, корінь, суфікси) просто транслітеруються засобами української мови. Питомим українським у таких словах є лише закінчення, завдяки якому вони й набувають псевдоукраїнського вигляду. Наприклад, російське слово *понятийный* (*понятийный аппарат*) українською мовою передається як *понятійний* замість нормативного *поняттєвий* (пор. *зчуттєвий*, *життєвий*, *взуттєвий* тощо); російське *обесцененный* перекладається як *обезцінений* замість нормативного *знецінений* (пор. із *знесилений*, *знедолений* тощо); російське *значимость* відтворюється українською як *значимість* замість належного *значущість* (від *значущий*). Інколи спостерігається певний творчий момент у такому копіюванні, намагання використати при творенні відповідника словотвірні елементи української мови (префікси, основи складних слів тощо). Прикладом такого поєднання творчого й сліпого копіювання можуть служити слова *багатоцілевість* замість *багатоцільовість* (пор. з рос. *многоцелевость* від *многоцелевой*), *співставляти* замість *зіставляти* (пор. з рос. *сопоставлять*). До таких прикладів належить і дієслово *співпадати* (пор. з рос. *совпадать*), яке широко вживається замість нормативного українського дієслова *збігатися*.

До цього ж різновиду сліпого копіювання належить і творення активних дієприкметників з суфіксами *-уч*, *-юч*, *-ач*, *-яч*: *зростаюча тенденція*, *підростаюче покоління*, *системоутворюючі елементи*, *діючий ГОСТ*, *вздємодоповнюючі критерії*, *всєохоплююча дисципліна* та ін. В сучасній українській мові активні дієприкметники поодинокі, напр.:

правляча верхівка, керуючий справами, існуючий лад. Властиве російським активним дієприкметникам значення в українській мові передається різними засобами: а) за допомогою прикметників, пор.: *системотворчі елементи, чинний ГОСТ, молоде покоління, всеосяжна (всеохопна) дисципліна, взаємодоповнювальні (взаємодоповняльні) критерії*; б) за допомогою сполук з іменником у родовому відмінку: *тенденція зростання або тенденція до зростання* або 3) за допомогою означальних речень: *покоління, яке (що) підростає*.

У наведених прикладах копіювалася основа слова, але завдяки питомому закінченню воно ставало ніби українським. Натомість іноді через зовнішню схожість українських та російських слів зі спільним значенням копіюватися може саме зразок творення їхньої певної відмінкової форми. Наприклад, *пристрасть до шах* замість *шахів* за зразком рос. *шахмат*, або *дослідження структурних рівней* замість *рівнів* за зразком рос. *уровень - уровней*.

Досі мова йшла про сліпе копіювання окремих слів, проте копіюватися можуть і цілі словосполучення. Спричинює це та ж сама зовнішня подібність українських та російських слів. Однак часто такі слова в українській мові мають інші значення й не вживаються у складі відповідних сполук. Прикладом подібного різновиду копіювання можуть бути звороти: *проявляти (проявити) увагу* замість *виявляти (виявити) увагу* (проявити можна фотознімки), *підводити (підвести) підсумки* замість *підбивати (підбити) підсумки*, *піднімати (підняти) питання* замість *порушувати (порушити) питання* (піднімати можна руку, вантаж тощо), *приводити (привести) до згубних наслідків* замість *призводити (привести) до згубних наслідків*, тобто спричинити їх, *приймати (прийняти) участь* замість *брати (взяти) участь* (прийняти можна когось на роботу), *приймати (прийняти) заходи* замість *вживати (вжити) заходи*, *у відділ поступає друкована продукція* замість *надходить*, *у рамках дослідження* замість *у межах дослідження* тощо. Як бачимо, в творенні всіх цих зворотів теж є намагання надати їм українського вигляду. Якщо в окремих словах роль елементів пристосування до української мови, «українізації» російських слів відігравали питомі українські закінчення або корені, то в наведених прикладах цю функцію виконували питомі українські слова, залежні від головного члена сполучення: *увага, участь, заходи, підсумки, питання*.

І, нарешті, ще один різновид сліпого копіювання - відтворення російської моделі синтаксичної конструкції. Це призводить, наприклад, до пору-

шення норм керування відмінковими формами слів, залежних від дієслова. Російські звороти *учить языку, обучать новым методам* передаються часто як *учити мові, навчати новим методам*, тоді як в українській мові дієслова *учити* та *навчати* керують іменниками не в давальному, а в родовому відмінку. Отже, правильними є відповідники *учити мови, навчати нових методів*. Прикладом порушення правил об'єднання слів є зворот *не задовольняє новим вимогам* (пор. з рос. *не соответствует новым требованиям*). Правильними українськими відповідниками будуть *не відповідає новим вимогам* або *не задовольняє нові вимоги (нових вимог)*.

У професійних текстах часто трапляються конструкції з прийменником *по* на зразок *доведення по різноманітним каналам, агенство по продажу, заняття по темі, заступник по науковій роботі, рекомендації по впровадженню* тощо.

Українська мова при вираженні означального значення або значення способу дії на відміну від російської уникає конструкцій з прийменником *по*, а передає їх або за допомогою зворотів без прийменників (*агенство продажу, доведення різноманітними каналами*), або конструкцій з прийменником *з* (*агенство з продажу, рекомендації з впровадження, заняття з теми, заступник з наукової роботи*).

Готуючи ці короткі нотатки, ми прагнули виділити ознаки сліпого копіювання російськомовних зразків в україномовних професійних текстах, а визначивши їх, поради читачам, як уникнути цієї «мовної хвороби». Зрозуміло, що ми не змогли охопити всі конкретні наслідки сліпого копіювання, а лише вказали на причини їхнього виникнення й можливі помилки. У разі вагання, як утворити правильну форму слова чи певний зворот, яке слово є більш доречним у вираженні тієї чи іншої думки, радимо звертатися до таких словників та довідкових видань з культури української мови:

1. Український правопис. - К.: Наук. думка, 1993, вид. 4-е.
2. Орфографічний словник української мови. - К.: Довіра, 1994.
3. Б.Д. Антоненко-Давидович. Як ми говоримо. - К.: Либідь, 1991.
4. Анти-суржик // За ред. О.А.Сербенської. - Львів: Світ, 1994.
5. И.Р.Выхованец, Е.А.Карпиловская, Н.Ф.Клименко. Изучаем украинский язык: Расширенный курс. - К.: Либідь, 1993.

Ольга Михайлова

ПОСІБНИКИ З КРАЄЗНАВСТВА

Бібліотечне краєзнавство в нашій країні має давні традиції. Ще у ХІХ ст. в цій царині плідно працювали видатні вчені й громадські діячі П.І.Кеппен, О.М.Лазаревський, П.С.Єфіменко, Д.І.Багалій, І.А.Устинов, А.І.Маркевич та ін. Справжнім «золотим віком» краєзнавства стали 20-ті роки. На жаль, коли розпочалися репресії, з обігу було вилучено чимало цінного. І тільки в 50-ті роки бібліотечне краєзнавство відроджується. Так, підготовка багатотомного видання «Історія міст і сіл Української РСР» привернула увагу широкого кола громадськості до вивчення історії, сприяла активізації пошукової, науково-дослідницької діяльності, виявленню і обліку друкованих матеріалів про населені пункти, райони, області, інтенсивній роботі, спрямованій на формування масиву літератури, доповнення його в ретроспективному плані. Виробилися певні організаційні форми, поліпшилася координація і кооперація в інформаційно-бібліографічному обслуговуванні з питань краєзнавства, в наданні методичної і практичної допомоги бібліотечним працівникам. На впорядкування системи цієї діяльності було спрямоване «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек» (1978). Позитивно вплинула на розвиток бібліотечного краєзнавства науково-практична конференція працівників обласних бібліотек (Хмельницький, 1989 р.).

Нині відділ історичного краєзнавства Державної історичної бібліотеки (ДІБ) розгорнув дослідження «Краєзнавча робота бібліотек», спрямоване на розв'язання комплексу теоретичних, методичних проблем. Аналізуються організаційні форми краєзнавчої діяльності бібліотек, відповідні фонди, стан краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату, а також бібліографічне забезпечення цієї галузі.

Ще в 60-70-ті роки в деяких ОУНБ створюються відділи й сектори краєзнавства, в них формуються краєзнавчі фонди, ведеться краєзнавчий довідково-бібліографічний апарат, обслуговуються читачі, складаються бібліографічні покажчики. Зараз приблизно в десяти ОУНБ уже функціонують такі відділи.

В обласних бібліотеках для юнацтва, як правило, подібні підрозділи відсутні. В тих бібліотеках, де є комплексні відділи (сектори, кабінети), краєзнавча робота ведеться на високому рівні, ретельно й цілеспрямовано комплектується масив літератури, формується контингент постійних читачів, здійснюється аналіз їх читацьких потреб.

Аналіз видавничої діяльності бібліотек (1976 - 1990) показав, що більша частина краєзнавчих видань - бібліографічні покажчики, методичні матеріали та описи досвіду роботи. Всього за вказаний період вийшло понад 1200 краєзнавчих бібліографічних покажчиків (тобто, щорічно близько 100).

Система краєзнавчих бібліографічних посібників (СКБП) - складна сукупність взаємопов'язаних і підпорядкованих підсистем, кожна з яких має свою диференціацію. Розмежування можна здійснювати за різними параметрами: суспільним призначенням, суспільними функціями тощо. За цією ознакою СКБП розподіляється на підсистеми науково-допоміжних і рекомендаційних краєзнавчих бібліографічних покажчиків.

Універсальні поточні покажчики (підсистема науково-допоміжної краєзнавчої бібліографії) почали виходити з 50-х років, а з середини 70-х їх видавали майже всі обласні бібліотеки. Мета - найповніше інформувати населення про соціально-економічне, культурне й наукове життя області.

На долю галузевих і тематичних покажчиків (підсистема науково-допоміжних посібників) припадало (в різні роки) від 37 до 47%. Поява тих чи інших галузевих і тематичних посібників зумовлена завданнями науки, культурним будівництвом, ювілейними й знаменними датами. Перед ведуть покажчики суспільно-політичної тематики. Помітних успіхів у 70-80-ті роки досягла історична тематика - як загально-історична, так і присвячена окремим періодам історії краю. Головним напрямом української історичної бібліографії стала підготовка покажчиків (вийшли в усіх областях) з історії міст і сіл краю

(області), історії та культури областей.

Позитивний досвід щодо обліку літератури з історії місцевих підприємств нагромаджений у Харківській, Житомирській областях.

Показники екологічної тематики становлять близько 8% усіх науково-допоміжних видань («Природа і природні багатства Черкаської області» (1979), «Природа і природні багатства Вінниччини» (1983), «Природа Чернігівщини та її охорона» (1987)).

Обласні бібліотеки стали також центрами створення літературно-мистецьких краєзнавчих посібників (щорічники «Літературна Львівщина», «Літературна Хмельниччина», «Искусство Донбасса», «Мистецтво Волинського краю», «Черкащина в образотворчому мистецтві».

Персональні показники та біобібліографічні словники становлять близько 14% від усієї кількості краєзнавчих науково-допоміжних показників. Найбільша група - це персональні показники і біобібліографічні словники місцевих письменників та поетів.

ОУНБ готують велику кількість краєзнавчих показників рекомендаційного спрямування (70% усієї бібліографічної продукції з питань краєзнавства).

Підсистема краєзнавчих рекомендаційних показників включає: посібники універсального й комплексного характерів; тематичні посібники з різних питань місцевого життя; бібліографічні посібники (словники, персональні показники).

До видань універсального й комплексного видів належать «Календарі знаменних і пам'ятних дат ... області» та посібники типу «Що читати про ... край?» Вони містять цінну фактографічну інформацію, необхідну для вчителів, працівників бібліотек, музеїв, архівів, преси. Календарі - це щорічні видання, середній тираж яких становить 100 - 200 примірників (в останні роки скоротився до 50 - 100).

Обласні бібліотеки набули великого досвіду в краєзнавчій бібліографічній діяльності, але нерідко трапляється дублювання, видання посібників без урахування потреб користувачів. Ми пропонуємо підготувати кілька основних типів бібліографічних посібників: універсальні бібліографічні показники поточної літератури про край; рекомендаційні показники «Що читати про край?»; методично-бібліографічні посібники - календарі місцевих значень і пам'ятних дат; зведені друковані каталоги документів про край; показники краєзнавчих бібліографічних посібників.

У 1990-1994 рр. ДІБ видала «Методичні рекомендації по складанню універсальних рекомендаційних посібників про край» (К., 1990); «Методичні рекомендації по складанню

краєзнавчих методично-бібліографічних посібників типу «Календар знаменних і пам'ятних дат ... області на ... рік» (К., 1993); «Методичні рекомендації по складанню друкованих зведених краєзнавчих каталогів» (К., 1992); «Методичні рекомендації по складанню показників краєзнавчих бібліографічних посібників» (К., 1994).

Метою вивчення кількісного і якісного складу фондів краєзнавчих документів у бібліотеках є створення єдиної системи краєзнавчих ресурсів регіону, що сприятиме забезпеченню максимальної повноти бібліотечно-бібліографічної інформації при мінімальних економічних витратах.

Методика, розроблена групою працівників ДІБ спільно з доцентом Харківського державного інституту культури Н.М. Кушнарєнко, досить проста. Створюється еталонний список документів про край. До нього включатимуться всі краєзнавчі видання, що вийшли з друку окремо, незалежно від їх типологічних, видових, мовних, хронологічних характеристик. Після цього ОУНБ (координуючий центр) визначить коло бібліотек-учасниць, фонди яких підлягають обстеженню. Бажано залучити до роботи бібліотеки не тільки системи Міністерства культури, а й інших відомств, а також архіви, музеї тощо. Наступний етап - звірка еталонного списку краєзнавчих документів з наявними фондами. Зібрані дані будуть покладені в основу зведеного каталога документів про край (електронного або друкованого) з позначенням їх місцезнаходження.

Цю методику апробовано у Волинській, Дніпропетровській і Львівській областях (див. інформаційний бюлетень «Краєзнавча робота в бібліотеках України». Вип. 3. К., 1992). Складаються еталонні списки краєзнавчих документів (Харківська, Хмельницька області), ведеться звірка з існуючими фондами (Сумська), готується зведений каталог (Дніпропетровська область).

У 1993 р. нами розроблено методику вивчення головної складової краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату - зведеного краєзнавчого каталога (ЗвКК), в який нині вносяться корективи (ДІБ у 1992 р. підготувала «Методичні поради з удосконалення краєзнавчих каталогів бібліотек»). Ми дійшли висновку, що потрібен диференційований підхід до структурної перебудови кожного окремого ЗвКК. Тому вивчення стану краєзнавчого ДБА зустріло жвавий відгук фахівців Дніпропетровської, Запорізької, Хмельницької, Херсонської, Миколаївської, Чернівецької ОУНБ та ін. Попереду - копітка робота, спрямована на аналіз даних, розробку рекомендацій, запровадження їх у практику, що дасть змогу піднести якість краєзнавчої діяльності бібліотек.

ІСТОРИЧНА БІБЛІОГРАФІЯ ВОЛИНІ

У Волинській науковій бібліотечі ім. Олени Пчілки в 1993 р. створено відділ краєзнавчої роботи. Його основне завдання, як і бібліотеки в цілому, - виявити, зібрати, зберегти й надати читачеві матеріали, пов'язані з нашим краєм, забезпечити широкий загальний бібліографічний інформацією.

Фонд відділу формується з книг, брошур, періодичних видань, буклетів, плакатів, фото- і фономатеріалів. Тут зберігається і обов'язковий примірник друкованих видань. Значну частину масиву становлять книги з історії, зокрема «Історія Волині», «Історія міст і сіл УРСР. Волинська область», «Історія Луцька» О.Михайлюка та І.Кічія, «Луцьку 900 років», «Битва під Берестечком» І.Свешникова тощо. Є рідкісні книги про Волинь, видані в дореволюційній Росії: «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» М.Теодоровича (5 т.), його ж книги «Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской епархии» і «Волынская духовная семинария», книга «Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края», видана П.Батюшковим, 5-й том багатотомного видання «Живописная Россия», де є інформація про Волинську губернію. З книг польською мовою: двотомник «Волинь під поглядом статистичним, історичним і археологічним» Т.Стецького, «Луцьк на Волині» А.Войничя, «Спогади Волині, Полісся і Литви» Ю.Крашевського. Є копії деяких старовинних книг. Це - «Краткий исторический очерк г. Луцка и памятники старины, поныне в нем сохранившиеся» Л.Орди, «Древности Луцка и его прошлое» О.Мердера, «Архитектура старого Луцька» Л.Маслова та ін. Інтерес науковців, студентів викликають праці житомирського Товариства дослідників Волині, зокрема розвідки відомого вченого П.Тутковського «Карстовые явления и самобытные артезианские ключи в Волынской губернии», «Послетретичные озера в северной полосе Волынской губернии», «Месторождения строительных камней в Луцком уезде Волынской губернии».

Чимало літератури про наш край видається зарубіжними українознавчими центрами, передусім Інститутом дослідів Волині у Вінніпезі (Канада). Від працівника цієї установи п.І.Онуфрійчука ми одержали в подарунок двотомний краєзнавчий словник О.Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся», його ж працю «Старовинні пам'ятки Волині», «Нарис історії Волинської землі» І.Левковича, «Позиція Великої Волині в Українській державі 1918 року»

В.Трембіцького. На жаль, не маємо всіх випусків такого цікавого й цінного збірника, як «Літопис Волині» (є тільки 12 та 13, 14-й томи). Були б дуже вдячні, якби наукові, громадські установи, бібліотеки чи приватні особи з діаспори надіслали або передали для ОНБ літературу про нашу область, адже йдеться про духовні запити понад 22 тисяч читачів.

Окрім книг з історії, у краєзнавчому фонді є природнича, економічна, художня, мистецтвознавча література тощо. Зведений краєзнавчий каталог відображає документи про область (незалежно від того, чи є вони у фонді), вказує місцезнаходження документа (160 позицій, є систематична, топографічна та біобібліографічна частина). Цікавий розділ літератури про видатних уродженців краю і про відомих людей, які перебували на Волині. Це, зокрема, - діячі Луцького братства Галшка Гулевичівна і Данило Братковський, історики та громадські діячі Вячеслав Липинський, Іван Власовський, Анатолій Дублянський, українські вчені-філологи А.Кримський, Є.Шабліовський, відомі художники Й. Кондзелевич, А. Лазарчук, М.Рокицький та ін.

Готуються і видаються краєзнавчі бібліографічні посібники. У системі національної бібліографії це єдиний вид бібліографії, де максимально широко й повно представлені (в тому числі аналітично) твори друку, що вміщують різноманітні відомості про окремі території. Видається поточний бібліографічний покажчик «Література про Волинську область» (щоквартально), який інформує про нові надходження.

Випускається «Календар знаменних і пам'ятних дат Волині» (спільно з краєзнавчим музеєм), постійно оформляється в центрі міста вітрина, яка інформує про знаменні й пам'ятні дати краю. Маємо різноманітні тематичні бібліографічні посібники: «Пам'ятки історії і культури Волинської області», «Літопис найважливіших і пам'ятних подій історії Волині», «Молодість древнього міста», «Віки і сучасність», «Зберегти й примножити» та ін. Незабаром вийде покажчик, присвячений життю і творчості Олени Пчілки.

Різнорічні форми й методи поширення краєзнавчої літератури. Мета - спонукати читачів до глибокого вивчення історії краю, його традицій, природних багатств, пам'яток історії й культури. На це спрямовані виставки літератури, презентації книг волинських авторів, тематичні вечори, присвячені пам'ятним датам, видатним діячам, чії життєві шляхи пролягли через Волинь.

Значний інтерес викликали такі книжкові

виставки: «Волинь: минуле і сучасне», «Діячі науки й культури - цвіт Волинської землі», «Олена Пчілка та Леся Українка».

Проводилися вечори-зустрічі творчої інтелігенції з членами Спілки письменників України. Організовувалися заходи, присвячені 75-річчю утворення «Просвіти» на Волині, 75-річчю Злуки УНР і ЗУНР. Бібліотека бере участь у роботі краєзнавчого товариства, зокрема в історико-краєзнавчих конференціях «Минуле і сучасне Волині», які щороку проводяться на базі Волинського університету ім. Лесі Українки. Одне з наукових повідомлень - «Історична бібліографія Волині».

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ЦНБ*

До Уманського краєзнавчого товариства.

Всенародня Бібліотека України, йдучи за вимогами життя, провадить широку організаційну й бібліографічну краєзнавчу роботу. Предмет краєзнавчої активності В.Б.У. - це друковане на Україні й про Україну слово. Незалежно якого спеціального змісту й форми це слово, В.Б.У. збирає, утворює комплекти, бібліографічно опрацьовує й популяризує його. Отже, перший крок краєзнавчої бібліотечної роботи - це збирання друків українського походження й значення. А для збирання потрібно заручитися постійними інформаціями й допомогою з місць. В.Б.У., сподіваючись допомоги з боку Уманського краєзнавчого товариства, просить: 1) провадити постійне, систематичне збирання всього, що виходило й виходить друком в Умані й на Уманщині, незалежно якою мовою, якого змісту й розміру, - і весь такий матеріал, в 1-3 примірниках, досилати на адресу В.Б.У.; 2) організувати роботу з'ясування, яка є тепер українознавча література в бібліотеках Умані й Уманщини, і в яких саме бібліотеках. До цього корисно було б притягати учнів, заклавши з них спец. краєзнавчий гурток. За українознавчу літературу вважаємо: 1) всю літературу, що торкається українського народу або витворена українським народом; 2) літературу, що вийшла на території України, - отже, всю літературу, що всебічно охоплює український народ і Україну, незалежно, якою мовою й де вийшла ця література. Детальні відомості буде вислано, коли Вам буде потрібно.

Описувати краще на картках. Таким чином Товариство складе собі корисну картотеку, й для В.Б.У. буде легко її скопіювати. На картці слід зазначити: автора, рік видання, назву твору, місце видання, видавця, котре видання, число сторінок і шифр бібліотеки, де ця книжка нахо-

* Науковий архів ЦНБ.

Друкується зі збереженням мови оригіналу

© Підготовлено до друку Н.Солонською.

Наші співробітники надають довідково-бібліографічну допомогу членам обласного краєзнавчого товариства у підготовці видань «Звід пам'яток історії і культури Волинської області», «Атлас історії культури Волинської області» та енциклопедичного довідника «Волинь».

Серед читачів краєзнавчого відділу - працівники освіти й культури, інженерно-технічні працівники, журналісти, студенти, науковці та краєзнавці-аматори. Багатопланова діяльність відділу сприяє науковим дослідженням, суспільно-політичному й культурному розвитку області, формуванню світогляду і вихованню патріотизму, відродженню ідеї самоцінності отчого краю.

Зразок картки надсилається. Коли буде складено картотеку, тоді може постати питання про утворення в Умані спеціальної українознавчої бібліотеки. Такі бібліотеки має бути утворено по всіх містах України. <...>

МАНДАТ

Всенародня Бібліотека України при Українській Академії Наук у Києві цим уповноважує Олександра Ілліча ПАШИНУ збирати й надсилати Всенародній Бібліотеці такі друковані матеріали, незалежно від того, якою мовою вони видані:

- 1) видання Прилуцьких колишніх земських установ: управ, зборів, дум, волосних управлінь;
- 2) видання різних громадських, освітніх, благодійних і інших організацій: їх устави, протоколи, звіти;
- 3) місцеву пресу;
- 4) всі взагалі місцеві видання;
- 5) матеріали про «Просвіти» та їх бібліотеки, інвентарі бібліотек, записи вимог читачів, каталоги й ин.;
- 6) матеріали про всі інші бібліотеки Прилуччини;
- 7) похідні видання Пирятинщини й інших територій, що складають тепер Прилуччину;
- 8) матеріали бібліографічні, що торкаються до діячів, літераторів, учених Прилуччини й Пирятинщини;
- 9) всякі інші друковані матеріали, які при нагоді він зможе одержати для Всенародньої Бібліотеки України.

Тим. вик. об. директора В.Б.У. (В.Іваницький)

Учений секретар (Ф.Міхневич)

*До М.О.Криловської
Новгород-Сіверський на Чернигівщині,
Манастирська вул.*

Всенародня Бібліотека України в роботі поповнення своїх краєзнавчих книжкових фондів

користується допомогою місцевих людей, і поступово сітка зв'язків з місцевими культурними робітниками поширюється. Чернігів, Ніжин, Новгород-Сіверський, ціла низка міст по инш. губ. України організовано допомагають В.Б.У. утворити вичерпуючий краєзнавчий осередок, де б наукові робітники могли студіювати питання нашої історії й сучасності.

Сподіваючись мати таку допомогу й від Вас, В.Б.У. хотіла б зібрати в Новгород-Сіверському:

1) всі місцеві друковані видання незалежно якого змісту й якою мовою;

2) місцеву пресу;

3) видання місцевих колишніх земських установ, управ, думи, зборів;

4) видання різних організацій, їх устави, програми, звіти;

5) збірки адміністративних розпоряджень;

6) матеріали про колишні «просвіти» й їх б-ки, інвентарі, записи вимоги читачів, протоколи зборів і т.д.;

7) бібліографічні й біографічні матеріали, що мають місцеве походження чи значіння.

Крім того, В.Б.У. переводить тепер з'ясування українознавчої літератури по бібліотеках Києва й України. Щодо Новгорода-Сіверського теж потрібно перевести таке з'ясування, може - через утворення відповідного гуртка учнів.

Коли б Ви принципово дали свою згоду допомагати ВБУ щодо Новгорода-Сіверського, його округи, тоді В.Б.У. вишле Вам:

що розуміти під назвою - українознавча література й як описувати її - В.Б.У. надішле відповідну інструкцію;

8) потрібно також мати адреси всіх українознавців, що тепер живуть в Кременчуці.

В.Б.У. хоче знати про Ваше відношення до її завдань і чи можете Ви дати свою згоду на її прохання - бути її представником на Кременчуччині. <...>

*До Володимира Олександровича Щепотьєва
(Полтава, І.Н.О.)*

Всенародня Бібліотека України, поширюючи свою краєзнавчу активність, приступає до з'ясування, що з українознавчої літератури тепер є в бібліотеках Києва й інших міст України. В перспективі - утворення зводного українознавчого каталога й українознавчих книжкових центрів в містах України. Отже, перша стадія, то - з'ясування.

В Києві за це взялась Секція Акад. Бібліотекарів. До роботи закликають студентські гуртки ВУЗ-ів. Буде складено картотеку з зазначенням на кожній картці шифра тої бібліотеки, де буде знайдено ту чи іншу книгу. Буде з'ясовуватись по бібліотеках, що є в кожній, і буде складатись картотека для кожної бібліотеки, а потім уже встане питання про об'єднання всіх цих окремих картотек. Такі

основні лінії роботи.

Полтава, на думку ВБУ, є одним з зазначених книжкових українознавчих центрів України, а тому в Полтаві до наміченої роботи потрібно приступити в найближчі часи. ВБУ, приносячи Вам при цій нагоді свою подяку за Ваші турботи й за сотні книг, що Ви здобули для неї, звертається до Вас з запитанням, чи не могли б Ви взяти на себе організацію відповідного гуртка в Полтаві й регулювати його роботу, давати вказівки й стежити за процесом роботи й наслідками.

Коли б Ви сповістили про свою принципову згоду, тоді б ВБУ вислала Вам інструкцію для переведення роботи.

Т.в.об.директора ВБУ (В.Іваницький)
Завід. відділом «Україніка» (М.Ясинський)

*До Українського Громадського
Видавничого Фонду .
До Кам'янець-Подільського
Наукового при В.У.А.Н. Товариства
(Археологічний Музей).*

Всенародня Бібліотека України, поширюючи свою краєзнавчу роботу, ставить собі завдання зосередити в своєму відділі Україніка всі видання, що вийшли на території України. Далі, необхідно з'ясувати на місцях, яка українознавча література є в бібліотеках і в яких саме. Переміщення книжкових фондів під час революції ставить невідкладне завдання - установити, де й що залишилося тепер по бібліотеках України. Щодо Кам'янця-Подільського зокрема, ВБУ звертається з проханням до Наукового Товариства допомогти їй: 1) зібрати, в 1- 3 примірниках, всі друковані матеріали, що друкувались і друкуються на території Кам'янця й Кам'янецьчини; 2) з'ясувати, що з українознавчої літератури тепер є в бібліотеках Кам'янця й в яких саме. Як першу, так і другу роботу, на думку В.Б.У., найкраще можна було б організувати й мати з неї користь, утворивши краєзнавчий гурток із студентів, який би й узявся за практичне проведення роботи. В справі організації в Кам'янці збирання місцевих видань і з'ясування українознавчої літератури в бібліотеках Кам'янця, В.Б.У. через завідуючого від. Україніка М.І.Ясинського, вела переговори з представником Товариства т.Філем, який дав свою принципову згоду з доручення Товариства організувати гурток і направляти його роботу. Отже, В.Б.У. звертається до Наукового Товариства з проханням доручити т.Філеві дбати, щоб у Кам'янці провадилась краєзнавча робота за завданням В.Б.У.

Всі потрібні інструкції й справки буде вислано негайно, коли Наукове Товариство сповістить ВБУ про свою згоду допомогти в наміченій роботі.

Т. вик. об. директора ВБУ (В.Іваницький)
Завід. відділом «Україніка» (М.Ясинський)

ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА КИЄВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

(на матеріалах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій ЦНБ)

Київська духовна академія (1819 - 1919) була одним з вищих духовних закладів Російської імперії і свого роду спадкоємницею Києво-Могилянської академії, у приміщеннях якої розміщувалася після реформи духовних навчальних закладів (1809). За століття свого існування КДА виховала не одне покоління лікарів, письменників, державних і громадських діячів, служителів церкви. Продовжуючи традиції старої академії, вона нарівні з іншими навчальними закладами була для Києва й України центром духовної культури, збирала і зберігала пам'ятки старовини, мистецтва, побуту. Апогеєм цієї діяльності стало створення в 1869 р. портретної галереї, а в 1872 - церковно-археологічного музею.

Галерея КДА була помітним явищем у громадському житті Києва ХІХ ст. Про неї в академічних звітах згадується вже в 30-х роках¹. Її створення пов'язане з історією академічної бібліотеки, куди надходили цінні предмети старовини, твори живопису². Не забували про галерею й колишні вихованці та викладачі, час від часу даруючи нові експонати.

Зберігалися цінності в бібліотеці. Зі зростанням їх кількості назріла необхідність відділити музейні експонати від бібліотеки і створити археологічний музей та портретну залу. Готувалася документація, відпрацьовувався статус церковно-археологічного товариства, при якому планувався музей. Старий академічний корпус мав переобладнатися за рахунок внутрішніх приміщень.

Найактивнішу участь у проектуванні переробок брав ректор КДА Філарет Філаретов, з часом єпископ Ризький (світське ім'я Михайло Прокопович Філаретов)³. Він опікувався й матеріальним забезпеченням будівництва. Проте цей задум багатьма не схвалювався. Як зазначає Ф.І.Титов, «переробка старого академічного корпусу в 1860 рр. якщо й дала дещо більше (незначне загалом) приміщення, то зате вона назавжди знищила оригінальну красу споруди...»⁴.

Йому вторить і Л.С.Мацеєвич: «Філарет Філаретов припустився необережності щодо закриття галереї старого академічного корпусу з її красивою колонною в госканському стилі, але зате до часу ювілею (1869) постарався, жертвуючи

чимало особистих коштів, прикрасити конгрегаційну залу портретами знаменитих діячів старої Академії і тим оживив пам'ять про неї»⁵.

Перший опис галереї знаходимо в книзі «П'ятидесятилетний юбилей Киевской Духовной Академии» (К., 1869), та в «Трудах Киевской Духовной Академии» за той же рік. У першій праці описується святкова конгрегаційна зала під час урочистостей у вересні 1869 р.⁶ Стіни її були прикрашені 109 розкішними портретами осіб, пов'язаних з історією академії. Вони були «у витончених позолочених рамках і представляли осіб у поясному зображенні, а деякі особи - перший організатор Петро Могила і прославлені Богом святителі Димитрій Ростовський та Інокентій Іркутський, Олександр І, Микола І, Олександр ІІ зображені в людський зріст»⁷.

Великі заслуги єпископа Філарета у збиранні колекції⁸.

Через п'ять років після відкриття галереї (1874) вийшов перший путівник, складений І.І.Малишевим та С.Г.Голубєвим. У покажчику за хронологією описано портрети, пронумеровано, в таблицях показано місце їх експозиції. В поясненнях подано дати життя і діяльності зображених осіб, указуються чини, звання та духовний сан. Покажчик, безперечно, становить інтерес і для сучасних дослідників.

У ньому представлено 118 ілюстрацій, серед яких портрети гетьманів України Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Самойловича, патріархів - Константинопольського Єремії, Єрусалимського Феофана, який надав Братському монастирю право ставропігії, митрополитів Київських, починаючи від Петра Могили до Ієрофея Малицького, а також численних добродійників, вихованців академії, які з часом стали відомими в суспільстві особами.

У 1880 та 1897 рр. М.І.Петров видав покажчики, в яких також описані портрети, що належали старій академії⁹. На той час вони перебували в числі експонатів на першому поверсі її старого корпусу, в приміщенні музею. Це портрет Іоанікія Галятовського, копії портретів Димитрія Ростовського та Лазаря Барановича, портрет Іосафа Горленка, Іоанна Леванди та ін. На жаль, тут подано мало відомостей про авторів робіт чи копій, крім, хіба що, Жолтоножського та академіка Нотбека.

М.І.Петров дав мистецтвознавчу оцінку ще 47

¹ Акты и документы Киевской академии. - Отд. III, т.5. - С. 190, 254.

² Отчет о состоянии Киевской духовной академии в 1881/82 учебном году. - К., 1882. - С. 57.

³ Корольков И. Речь и отчет, состоявшийся к годовичному торжественному собранию КДА. 28 сент. 1892 г. - К., 1882. - С. 71.

⁴ Титов Ф.И. Стара вища освіта. - К., 1924. - С.408.

© Дениско Людмила Михайлівна, Київ, 1994

⁵ Труды КДА. - 1914. - № 7-8. - С. 465.

⁶ Пятидесятилетний юбилей КДА. - К., 1869. - С. 8-10.

⁷ Там само.

⁸ Труды КДА. - 1882. - № 5. - С. 62-63.

⁹ Петров Н.И. Указатель церковно-археологического музея Киевской духовной академии. - К., 1880.

портретам з митрополичого дому, що надійшли до КДА в 1909 р. Можна провести аналогію між ними і портретами конгрегаційної зали. Їх цінність у тому, що писалися вони за життя зображуваних осіб або безпосередньо після смерті чи прославлення. Тобто, вони, безперечно, оригінальні.

Портретна галерея та церковно-археологічний музей привертали увагу не тільки киян. Кожен, хто знав про стару академію, розумів її роль у просвіті, намагався оглянути споруду, експонати музею, бібліотеку і, звичайно, портретну залу. Серед відвідувачів - Григорій IV, патріарх Антиохійський¹⁰, архієпископ Макарій не оминув увагою музей, бібліотеку й зал¹¹, а в 1916 р. у конгрегаційному залі побував Олександр I¹².

Галерея проіснувала аж до закриття КДА, до того часу, коли в залі почали розмішувати

¹⁰ Труды КДА. - 1913. - № 6. - С. 550-555

¹¹ Труды КДА. - 1903. - № 1. - С. 153.

¹² Труды КДА. - 1913. - № 9. - С. 323-324.

бібліотеку. Частина портретів потрапила до Лаврського музею¹³ та в нині діючі фонди Лаври, в столичні музеї. Іноді портрети з'являються на виставках (приміром, у серпні 1990 р. в Києво-Печерській лаврі на виставці «Український портрет XVIII - XIX ст.», в Українському історичному музеї в експозиції «Гетьмани України» тощо). Це явище загалом позитивне, адже не секрет, що портрети пролежали в запасниках досить тривалий час тільки через те, що на них було зображено осіб духовного сану (те, що вони відіграли видатну роль у духовному розвитку нації, культури, освіти приховувалось від кількох поколінь).

Отже, зроблено перші кроки. Хотілося б, щоб справа продовжувалася і було відновлено галерею після реставрації будинку старого корпусу Києво-Могилянської академії. Як і колись, це була б одна з найцінніших пам'яток Києва.

¹³ Попов П. Матеріали до словника українських граверів. - К., 1926. - С.15.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской духовной академии / Введ. и прим. Ф.И.Титова. Отд. III (1796 - 1869), т.5 (1823 - 1869). - К., 1915.
2. Альбомы выпускников Киевской духовной академии за 1905, 1910, 1913, 1914 годы.
3. Иконников В.С. Опыт русской историографии. - К., 1892. - Т.1, кн.2.
4. Корольков И. Преосвященный Филарет, епископ Рижский как ректор КДА. Речь на торжественном собрании 28 сент. 1882 г. - К., 1882.
5. Коялович И. Портреты духовных деятелей эпохи воссоединения западно-русских униатов. - Вильно, 1889.
6. Лобода Ф. Константин Данилович Думитрашко: Некролог // Киев. старина. - 1886. - №5. - С. 188-189.
7. Мацевич Л.С. О праздновании 300-летнего юбилея КДА. - Труды КДА. - 1914. - №7 - 8. - С. 463-485.
8. [Мацевич] Л.С. К материалам для истории КДА. Две студенческие речи // Там же. - 1914. - №6. - С. 278-300.
9. [О портрете Андрея Степановича Милорадовича] // Там же. - 1886. - Т.1 (прилож., протоколы). - С. 69.
10. Для посетителей портретной залы Киевской духовной академии. - К., 1874.
11. Петров Н.И. Коллекция старых портретов и других вещей, переданных в 1909 г. в церковно-археологический музей КДА из митрополичьего дома. - К., 1910.
12. Петров Н.И. Преосвященный Филарет, епископ Рижский как первый председатель церковно-археологического общества // Труды КДА. - 1882. - №5. - С. 58 - 73.
13. Петров Н.И. Указатель церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. - К., 1897.
14. Попов П. Матеріали до словника українських граверів. - К., 1926.
15. Пятидесятилетний юбилей Киевской духовной академии - К., 1869
16. Титов Ф.И. Типография Киево-Печерской лавры: Ист очерк - К., 1916. - Т.1
17. Титов Ф.И. Русский царствующий дом Романовых в отношении к Киевской духовной академии // Труды КДА. - 1913. - № 7-8. - С. 469-505; №9. - С. 279-328.
18. Титов Ф.И. Стара вища освіта. - К., 1924.
19. Толстой М.Т. Письма из Киева. Письмо 1-ое // Душеполезное чтение. - 1869. - №11. - С.47 - 60.
20. Ф.Т.(Терновский) Странички из 30-летней истории церковно-исторического и археологического общества при КДА // Труды КДА. - 1903. - №1. - С.152 - 158
21. Юденич В. Из академической жизни // Там же. - 1913. - №6. - С.550 - 555.

Микола Аркас. «Історія України-Руси»
Срібні гроші за князя Володимира.

Катерина Климова

БІБЛІОТЕКА ПАВЛА ПОТОЦЬКОГО

Антиквари-букіністи Петербурга, Берліна, Лейпціга, Парижа на початку ХХ ст. добре знали ім'я генерала Павла Потоцького, невтомного й пристрасного колекціонера рідкісних книг.

Нашадок українського козацько-дворянського роду з Полтавщини Павло Платонович Потоцький (1857 - 1938) протягом п'ятдесяти років збирав унікальну колекцію, яка з 1927 р. знаходилась у Києво-Печерській лаврі (так званій «Музей України. Збірка П.П.Потоцького»). Основне ядро колекції складала бібліотека (близько 17 тис. томів на десяти мовах світу), яка мала величезне наукове й культурне значення. Про її раритети писали петербурзькі газети й журнали, до унікальних видань зверталися відомі історики, мистецтвознавці (І.Крип'якевич, Ф.Ернст).

За спрямованістю в бібліотеці переважали книги та видання з воєнно-історичної тематики та історії України. Генерал від артилерії П.Потоцький (учасник російсько-турецької 1877 - 1878 рр., російсько-японської та першої світової воєн) був і воєнним істориком, автором капітальних праць з історії російської артилерії (Столетие российской конной артиллерии (1794 - 1894). - СПб., 1894; История гвардейской артиллерии. - СПб., 1896; 4-я батарея лейб-гвардии 1-й артиллерийской бригады и краткий исторический очерк начала, развития и заслуг гвардейской артиллерии. - СПб., 1898). Деякі книги, видані П.Потоцьким власним коштом, являються бібліографічною рідкістю. Автору даної публікації так і не вдалося віднайти в книгосховищах Санкт-Петербурга та Києва книгу «Краткое описание боевых действий 25-й артиллерийской бригады в войну против японцев в 1905 году» (Маньчжурия, Типография штаба 16 армейского корпуса. Дер. Тяндяшаугуа) [1].

25-ю артилерійською бригадою командував Павло Платонович під час російсько-японської війни. За битву під Мукденом (лютий 1905) бригада під його командуванням отримала почесну колективну нагороду - Георгіївські срібні труби.

П.Потоцький збирав книги з воєнної історії, історії родів військ, окремих військових частин, біографії воєначальників. В його бібліотеці були цінні ілюстровані видання «Дванадцять картин,

представляющие победы российской армии» (гравюри С.Карделлі за малюнками Д.Скотті), літографоване й розфарбоване вручну рідкісне видання за редакцією О.Вісковатова «Историческое описание одежды и вооружения российских войск с рисунками, составленное по высочайшему повелению». - Ч.1- 30. - СПб., 1841 - 1862 (усі томи цього довідника з уніформології були тільки в трьох приватних зібраннях: Ф.Козлянінова, П.Потьомкіна і П.Потоцького), а також галерея гравірованих (Ф.Вендраміні) портретів генералів та офіцерів часів наполеонівських війн. До сторіччя Вітчизняної війни 1812 р. община св.Євгенії видала 12 кольорових листівок, на яких зображено форми обмундирування на 1812 р. (художник Зарецький). Оригінали були піднесені общиною імператору Миколі II, а чотири екземпляри, розфарбовані вручну, зберігалися в Паризькій національній бібліотеці, приватних зібраннях М.Колодєєва, Л.Жевержеєва та П.Потоцького [2].

У 1922 р. Павло Платонович склав бібліографічний покажчик «Опись №32. История войн России» [3] (існує лише рукопис) російських і зарубіжних видань, у тому числі періодичних з воєнної історії Росії ХІХ - ХХ ст., які були в його приватному зібранні. В покажчику відмічалися рідкісність і цінність книг, дарчі написи на них. Але найкраще, - зазначав петербурзький антиквар-книжник Ф.Г.Шилов, говорячи про цю колекцію, - було підібрано все, що стосувалося не тільки любимої, а й просто обожнюваної України [4].

«Україніку» було представлено унікальними виданнями. Серед них дуже цінний альбом «Живописная Украина» (додаток до журналу «Основа») з 50 офортами, виконаними в 1861 - 1862 рр. Л. Жемчужниковим. Нараховувалося сорок «Кобзарів» різних видань та «Букварь южнорусский 1861 року ціною три копійки. С.П.Б.», що уклав Тарас Шевченко [5]. Була також книжечка Гандльовена «Історія запорозьких козаків» німецькою мовою (1789) - один з двох примірників, що збереглися (другий екземпляр знаходиться у Відні). Слід назвати також «Мандрівку до Московії» Герберштейна (видана німецькою мовою в 1568 р.) та «Хроніку європейську» 1685 р. з унікальним портретом Богдана Хмельницького.

Були у збірці й рукописні книги на пергаменті з малюнками XII ст., запорозький Синопис, унікальний рукопис першої частини «Истории Малой России» Дм.Бантиса-Каменського, географічні атласи XVIII - XX ст., окремі мапи України, починаючи з Бопланової XVIII ст.

Павло Платонович збирав літературу про рідну Полтавщину. В бібліотеці зберігалися видання з автографами - дарчими істориків-краєзнавців І.Павловського (К истории полтавского дворянства. 1802 - 1902. - Т. 1, 2. - Полтава, 1906), П.Китіцина (Кобылякская старина. - Полтава, 1907), І.Пірського (Исторический и церковно-статистический очерк поселений Кобелякского уезда. - Полтава, 1877; Исторический очерк поселений Кобелякского уезда. Кобеляки, 1908; праці Полтавської ученої архівної комісії (П.П.Потоцький був її членом, а першим головою цієї комісії - його старший брат генерал-лейтенант Олександр Потоцький).

Успішному формуванню бібліотеки сприяли ерудиція самого збирача, який знав і цінував книгу, наявність коштів (доходи від маєтку на Полтавщині), а також знайомство з книжниками в Росії і за кордоном, які допомагали колекціонеру купити потрібні йому книги. «Розыск и приобретение книги никогда не утомляли меня. Это было, - відзначав П.Потоцький, - одно из удовольствий жизни» [6]. В травні 1927 р., коли він готувався переїжджати з Ленінграда до Києва, було складено опис найцінніших і рідкісних книг його колекції. Серед них - книги з автографами Т.Шевченка (Гайдамаки. - СПб., 1841, з автографом М. Маркевичу; Кобзарь. - СПб., 1860, з автографом Н.Білозерській), М.Вовчка (Народні оповідання. - СПб., 1848, з автографом Н. Білозерській), Г.Квітки-Основ'яненка, А.Скальковського, Д.Яворницького, І.Котляревського (Виргиліева Енеїда. - СПб., 1809, з автографом М.Маркевичу), М.Костомарова.

Колекціонував П.Потоцький книги, що належали відомим діячам науки й культури: історикам і етнографам Миколі Костомарову і Миколі Маркевичу (автору «Истории Малороссии»), письменнику, редактору-видавцю журналу «Русская старина» Михайлу Семевському, українському й російському філологу Олександру Потебні.

П.Потоцькому вдалося купити книги з особистої бібліотеки Т.Г.Шевченка, деякі видання з приватної бібліотеки відомого бібліографа Г.М.Геннаді, частину прекрасної бібліотеки великого князя Костянтина Павловича та рідкісні видання з бібліотеки редактора «Русской патриотической библиотеки» В.М.Мамишева (видавець серії «Жизнеописание» славетних російських діячів).

Книги з бібліотеки Т.Шевченка були предметом особливої гордості Павла Платоновича. За проставленими на них номерами колекціонер

установив, що бібліотека Кобзаря «включала в себе не менш дев'яносто восьми книг» [7]. Це підтверджує «Опис книгам Т.Г.Шевченка, переданих Михайлом Лазаревським на збереження Федору Івановичу Черненку 4 червня 1861 року» (опис фіксує понад сто книг). «Естетика, або Наука про прекрасне» польського філософа К. Лібельта була з поетом на засланні. Він пише про неї у своєму щоденнику. Зворушливий авторський дарчий напис у книзі творів польського поета і драматурга Е.Желіговського (відомий в літературі під псевдонімом Антонія Сова). Про бібліотеку Т.Шевченка П.Потоцький доповідав на одному з засідань Товариства дослідників української історії письменства та мови в Ленінграді (1924). На жаль, факт придбання П.Потоцьким власних книг Кобзаря не відзначений у шевченківській літературі. Подальша доля цих книг досі не відома.

Величезний біографічний архів та бібліотеку зібрав у Петербурзі В.М.Мамишев. Після його смерті вдова розпродала унікальний архів і бібліотеку. Частину архівних матеріалів (послужні списки, біографії, автобіографії, описи воєнних дій тощо) та книг вдалося купити П.Потоцькому. Одну з них «Любеч. Черниговской губернии Городничского уезда (местечко - бывший древний город IX века)» (К., 1883) ми виявили в бібліотеці Національного музею історії України (далі - НМІУ), інв. № 12571. На титулі - дарчий напис автора книги графа Г.О.Милорадовича Всеволоду Миколайовичу.

У приватних колекціях та бібліотеках Києва зустрічаються видання П.Потоцького з його автографами. Книга «Столетие российской конной артиллерии. 1794 - 1894» з написом: «Его превосходительству Александру Оноприенко в знак благодарности за постоянное внимание и содействие к занятиям по истории гвардейской артиллерии. Автор» зберігалась у відомого київського воєнного історика О.О.Петровського (працював екскурсоводом у Музеї України)*. На цьому екземплярі є запис Олександра Олександровича, датований 1924 р.: «Книга ген. Оноприенко, купленная мною и показанная затем П.П., который был тронут, что эта книга, подаренная много лет назад, попала ко мне в руки. Он сказал: «Храните ее как память обо мне и о моем командире ген. Оноприенко».

Своєму землякові історіографу л.-гв. Семенівського полку С.Аглаїмову Павло Платонович подарував книгу «Гвардейская артиллерия в Бородинском бою» (СПб., 1912) з дарчим написом [8].

* Фото з зображенням П.П.Потоцького серед розкішних фоліантів своєї бібліотеки в Лаврі було подаровано О.О.Петровському з дарчим написом: «Моему молодому и дорогому сотруднику по Музею Украины Александру Александровичу Петровскому на добрую память и в знак сердечного расположения. П.Потоцкий 30.X.1932 г.»

Книги унікальної бібліотеки зберігаються нині в багатьох книгосховищах Києва, зокрема в Державній історичній бібліотеці України, в бібліотеках Державного музею українського образотворчого мистецтва та НМІУ, у відділі рідкісної книги ЦНБ ім. В.І.Вернадського, в бібліотеці Київської кіностудії ім. О.Довженка.

Один з перших у Росії військових статутів «Хитрости ратного строения пехотных людей» з монографією колекціонера (дві навхрест розміщені латинські літери¹⁾) потрапив до колекції стародруків у фонди НМІУ [9]. Книгу відомого просвітителя ХVIII ст. Ф.Прокоповича «Первое учение отрокам...» (М., 1762) виявлено нами серед стародруків і рідкісних книг ЦДІА України [10].

Крім монограми власника бібліотеки, на книгах часто зустрічаються його екслібрис (овальної форми з написом у центрі: «Павель Платоновичъ Потоцкій. Екатеринг. пр. д. №8»), та штемпелі (рельєфні круглі, діаметром 11 мм; у середині одного з них напис «Павель Потоцкій» і дві невеликі (п'ятикінцева і шестикінцева) зірочки, в центрі другого штемпеля навхрест розміщені російські друковані літери П).

Нерідко на титульних сторінках фіолетовим

олівцем проставлено власником вартість книг у карбованцях та відмітки: рд, редк. (тобто, рідкісна книга) [11].

Історію побутування того чи іншого видання з бібліотеки П.Потоцького можна прослідкувати за штемпелями й екслібрисами інших зібрань та колекцій. Книгу «История и метод. Сочинение Александра Стронина» було придбано в антиквара-книжника В.Клочкова (мав лавку в Санкт-Петербурзі на Литейному проспекті, 55) [12]. На книзі «Путевые записи по многим российским губерниям 1820 г. статского советника Гавриила Геракова» поряд з монографією власника зберігся екслібрис: «BIBLIOTEKA WILANOWSKA» [13].

Після арешту (безпідставно звинувачений в антирадянській діяльності) і смерті Павла Платовича в Лук'янівській в'язниці Києва (серпень 1938 р.), бібліотеку, як і всю колекцію, було пограбовано, а на багатьох виданнях витерті або замальовані чорнилом його монограми, екслібриси. Ось чому важко виявити та атрибутувати книгу цієї безцінної бібліотеки.

Сподіваємося, що наша публікація буде першим кроком у пошуках бібліотеки Павла Потоцького та її реконструкції.

1 Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі ЦДІА), ф.1196, оп.1, спр.123, арк. 10.

2 Журнал Императорского Русского военно-исторического общества. - 1913. - № 5. - С. 265.

3 ЦДІА, ф.1196, оп. 1, спр. 123, арк. 1- 151.

4 Шлов Ф.Г. Записки старого книжника. Мартынов П.Н. Полвека в мире книг. - М., - 1990. - С. 36.

5 Потоцький П.П. Буквар Шевченка // Записки історично-філологічного відділу (Українська Академія наук). - 1927. -

Кн. 13 / 14. - С.144 - 146.

6 ЦДІА, ф. 2213, оп.1, спр.30, арк. 6 - 7

7 Там само, спр. 6, арк. 7 зв.

8 Державна історична бібліотека України, інв. № 63912.

9 НМІУ, Стд - 234.

10 ЦДІА, ф.739, оп.1, спр. 266.

11 Див.: бібліотека НМІУ, інв. № 12801.

12 Там само, інв. № 7979.

13 Там само, інв. № 13063.

420 років виходу в світ першої друкованої книги в Україні - «Апостол», виданої Іваном Федоровим у Львові.

Гравюра відомого українського графіка Василя Перевальського.

Олександр Колобов

КОСТЬ ГУСЛИСТИЙ - ІСТОРИК ТА ЕТНОГРАФ

(про особовий фонд ученого в Інституті архівознавства ЦНБ)

Інститут архівознавства ЦНБ, який виконує функції Центрального наукового архіву НАН України, зберігає 259 фондів її вчених. Історичну науку в цьому сховищі репрезентовано такими видатними іменами, як М.Н.Петровський, М.І.Супруненко, І.О.Гуржій, К.Г.Гуслистій.

Особовий фонд члена-кореспондента НАН України К.Г.Гуслистою (1902-1973) переданий до Інституту архівознавства у 1974-1975 рр. дружиною вченого. Фонд 32 налічує 309 справ за 1919 - 1973 рр. На документи фонду складено три описи. До першого (132 справи за 1919 - 1972) включено наукові праці К.Г.Гуслистою (монографії, статті, доповіді, відгуки на праці різних осіб) та робочі матеріали до них. До другого опису (62 справи за 1924 - 1973) увійшли біографічні документи та матеріали про діяльність Гуслистою. У третій опис (115 справ за 1949 - 1973) включено особисте листування вченого та дарчі написи.

Ця структура фонду відповідає основним принципам систематизації документів в особових фондах учених, яка втілюється у практиці Інституту архівознавства.

Творча спадщина К.Гуслистою налічує понад 200 наукових праць. Їхня тематика пов'язана з історією України ХУІ- ХУІІ ст., а також з етнографією.

У працях ученого відображено питання визвольної боротьби українського народу проти іноземних загарбників, українсько-російських зв'язків, селянсько-козацьких повстань в Україні. Значне місце у творчості К.Г.Гуслистою посідає вивчення проблем етногенезу та етнічного розвитку українського народу.

Із 103 наукових праць ученого, вміщених у фонді, 35 не було опубліковано. Причини цього мають з'ясуватися в історіографічному дослідженні. Подамо з останніх тільки короткий перелік найзначніших праць:

Гуслистій К., Бойко І. Соціальні рухи на Україні в ХУІ - першій половині ХУІІ ст. та їх історичне значення - 538 арк. (не раніше 1940). Розділи: 1. Панування шляхетської Польщі на

Україні і боротьба українського народу проти нього в 70 - 80-х роках ХУІ ст. 2. Перші козацько-селянські повстання на Україні в 1590 роках. 3. Берестейська церковна унія і її значення в наступі шляхетсько-католицької Польщі на Україну. 4. Підсилення панування шляхетської Польщі на Україні і боротьба українського народу проти нього в першій третині ХУІІ ст. (до 1630 р.);

«Селянсько-козацькі рухи на Україні в першій половині ХУІІ ст.» - 199 арк. (1947 - не раніше 1950 р.). Розділи: 1. Історіографія питання. 2. Селянсько-козацьке повстання в 1591 - 1593 рр. 3. Повстання в м.Брацлаві. 4.Селянсько-козацьке повстання 1594 - 1596 рр.;

«Українці» - 288 арк. (не раніше 1962 р.). Розділи: 1. Происхождение украинской народности. 2. Историко-этническое развитие украинского народа в дооктябрьский период и в советскую эпоху. 3. Очерк этнической истории украинцев. 4. Параграф «Украина»;

«Українці» - 651 арк. (не раніше 1968). Розділи: 1. Передмова. 2. Етногенез та етнічний розвиток українського народу. 3. Історико-етнічний розвиток українського народу в період феодалізму та капіталізму. Утворення української народності та нації. 4. Утворення та розквіт української соціалістичної нації;

«Історичний розвиток української нації» - 196 арк. (1972). Розділи: 1. Вступ. 2. Критика буржуазно-націоналістичних перекичень з проблем етнічної історії українського народу. 3. Давньоруська народність і утворення української народності. 4. Етапи формування української буржуазної нації. 5. Виникнення і розквіт української соціалістичної нації;

«Запорозьке козацтво у ХУІ - ХУІІ ст.» - 342 арк. (Б / д). Розділи: 1. Походження козацтва. 2. Українські козаки в ХУІ ст. 3. Розвиток пашинного господарства на Україні в другій половині ХУІ ст. 4. Наслідки зростання товарних відносин на Україні в першій половині ХУІІ ст. 5. Класова боротьба на Україні в першій половині ХУІІ ст.

Є в складі фонду рукописи розділів, написаних К.Г.Гуслистім для колективних монографій та

підручників з історії України, виданих у 1940 - 1950 рр., а також робочі матеріали (виписки з архівних документів, науково-дослідницької літератури, вирізки з газет).

Життя та діяльність Гуслистого відображено в офіційних документах - свідоцтвах, дипломах про присудження вчених ступенів та присвоєння вчених звань, службових посвідчень установ, де працював учений (Інститут історії АН УРСР, Центральний державний історичний архів УРСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР), а також документів цих інститутів, які відбивають науково-організаційну діяльність К.Гуслистого.

В окремий підрозділ фонду виділені образотворчі документи - фотографії з рідними, друзями та колегами. Документи про фондоутворювача відображені відгуками на наукові праці К.Гуслистого та статтями про нього.

Листування налічує 115 справ. Особисте листування розкриває і творчі інтереси вченого. Трап-

ляються тут зацікавлені обговорення проблем етнографії, антропології, топоніміки. До Гуслистого писали і початківці, і відомі вчені. Обговорювалися питання співробітництва у підготовці його монографії «Українці», історико-етнографічного атласу України, обміну досвідом у галузі етнографічних досліджень та організації етнографічних експедицій. У багатьох листах висловлюється прохання прорецензувати та опублікувати статті з історії України та етнографії.

Вітальна кореспонденція приурочена до знаменних подій у житті вченого, зокрема обрання його членом-кореспондентом АН України. Серед кореспондентів Гуслистого відомі вчені та діячі культури: М.П.Бажан, І.П.Крип'якевич, М.Т.Рильський та ін.

Документи особового фонду К.Гуслистого становитимуть інтерес для істориків та етнографів, біографів ученого, спеціалістів з проблем історії України періоду феодалізму, проблем етногенезу та етнічної історії українського народу.

Григорій Зленко

ЗАБУТИЙ ЛИСТ Ю. МЕЖЕНКА

Розвідки й нотатки про Ю.О.Меженка, що побачили світ протягом останніх років, присвячений йому монографічний нарис Н.Королевич (К., 1993) спонукають продовжувати дослідження цієї неординарної постаті.

Відома активна участь Меженка в підготовці Першого всеукраїнського з'їзду бібліотекарів, що мав відбутися восени 1918 р.* Т.Ківшар у статті «Організатор бібліотечної справи» («Книжник», 1992, №3) уже наводила його доповідь на засіданні Ініціативної Комісії, яка взяла на себе скликання з'їзду. Тут він підкреслив, зосібна, докончу необхідність прилучити до велелюдного огляду бібліотечних сил України виставку українського друку й української книжки. «Виставка зараз, коли минуло більш року волі українській книзі, - говорив Юрій Олексійович, - буде мати великий інтерес як показчик путі, яку пройшла українська книжка, і тої ступені розвою, якої вона досягла за такий короткий і несприятливий час».

Невдовзі після засідання Комісії Меженко розіслав по редакціях українських газет листа з цього приводу. Автору даної статті вдалося виявити тільки одну повну його публікацію («Вільне життя» (Одеса), 27 липня 1918 р.). Виклад листа (без підпису Юрія Олексійовича) надруковано в журналі «Книгарь» (1918, серп. - верес., №12 - 13, стовп. 793 - 794). Отже, об'єктивно визначити реакцію бібліотечної громадськості на цей крок Меженка поки що не уявляється можливим.

Ось текст цього цікавого, але цілком забутого документа:

«Не відмовте в Вашій часописі умістити слідуєчого

* Політична ситуація, що склалася в Україні на той час, унеможливила проведення з'їзду.

© Зленко Григорій Дем'янович, Київ, 1994

листа, з яким я хочу звернутися до всіх, кому близька і дорога українська книжка, все, що з нею зв'язано.

На 8.IX - 21.IX призначена виставка українського друку, яка має бути пристосована до Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів, який відбудеться 8.IX - 21.IX с.р.

Безперечно, ця виставка повинна бути не тільки підручником до з'їзду, а матиме завдання значно ширші, а саме показати ту велику ступінь піднесення, на яку стала українська друкарська продукція.

Життя останніх півтора років йшло таким незвичайно ненормальним рухом, що мати повні і певні відомості про видання, яких виходило скрізь по всіх містах та містечках дуже багато, цілком неможливо тому, що багато видань не доходило до центру; дуже часто трапляється: допіру вже вичерпано. Адже ж бажано було б дати на виставку по можливості всі матеріали, всю українську друкарську продукцію.

От і я звертаюсь до всіх окремих видавців, приватних власників книжок і збірок і цілих видавництв допомогти нам в цій справі. Допомога повинна виявитись в найшвидшій надсилці всіх відомостей про матеріали, які мають у розпорядженні як приватних осіб, так і ріжних видавничих спілок, твори окремих видавців тощо; і повідомити нас, яку участь вони згодяться взяти в утворенні виставки, в справі близької до серця кожному українцеві, якому дорога рідна культура.

Зо всіма запитаннями прохаю звертатись по адресі: Міністерство Освіти (Бібіковський бульвар, 14, Бібліотечно-архівний Відділ).

Член Ініціативної Комісії по утворенню Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів

Ю.О.Меженко»

Патріція Кеннеді Грімстед

БІБЛІОТЕКА - АРХІВ: ШЛЯХ ДО ІНТЕГРУВАННЯ

(Автоматизований доступ до архівної інформації для Росії, України та інших незалежних держав колишнього Союзу) *

У світі інформації взаємозв'язки між бібліотеками та архівами з часом, безперечно, ставатимуть усе тіснішими. У багатьох країнах Заходу інтеграція інформаційних систем спрямована на включення відомостей про фонди як в архівах і музеях, так і в бібліотеках.

У США Дослідна бібліотечна інформаційна мережа (RLIN - Research Libraries Information Network) обслуговує і архівні документи, і друковані книги. Останнім часом її спонсор, Дослідна бібліотечна група, тестує нову розвинуту інформаційну систему AMIS, яка міститиме візуальні (наочні) зображення.

Найпоширеніший у США формат для архівних описів MARC AMC є власне «пасинком» формату MARC для друкованих книжок.

Деякі архівісти не дуже задоволені спробою створення архівного формату для унікальних текстів урядових документів і манускриптів за шаблоном бібліотечного формату для надрукованих у багатьох примірниках книжок. Проте тенденція до інтегрування інформаційних систем зростає.

Більшість учених, які займаються дослідженнями в архівах, одержують відомості про них з бібліотек, де нагромаджується та систематизується опублікована інформація про архівні довідники, пошукові видання щодо збережуваних матеріалів. Необхідність комп'ютеризації в бібліотеках у найближчому майбутньому визначається саме тим, що студенти, урядовці і вчені звертаються насамперед не в архів, а в книгозбірні.

Архіви колишнього Союзу тепер відкритіші для дослідників. Однак молоді незалежні держави поки що не мають прямого доступу не лише до багатьох основних документів, які належать до функцій уряду, а й до звичайних, приміром таких, як документи щодо призову і паспортні дані громадян.

* Текст подається зі збереженням особливостей оригіналу

© Грімстед Патріція Кеннеді, Київ, 1994

© Переклад з англійської Астапової Ірини Вадимівни

У російських архівах, що є спадкоємцями державних репозитаріїв (сховищ рукописів), містяться різноманітні важливі відомості про колишню радянську імперію і Росію (її архіви цікавлять як співвітчизників, так і зарубіжних дослідників).

Урядовці й дослідники повинні мати змогу терміново одержувати дані про місцезнаходження цих архівів, міру їх доступності та використання і, що важливо для наукового планування, про опис пошукових засобів.

Час від часу виникають ускладнення, пов'язані з перейменуваннями. Так, скажімо, Центральний партійний архів (Москва) тепер - Російський центр збереження і вивчення документів сучасної історії. Центральний державний архів Жовтневої революції в Україні тепер має назву Центральний архів вищих органів влади та управління України.

Серії довідників з архівів, розташованих на території колишнього Союзу (я готувала їх понад 30 останніх років) тепер не відповідають дійсності, зокрема і довідник з українських архівів.

Майбутнє за електронним форматом (тобто, збереження інформації в пам'яті машини), який дає змогу легко виготовити фотоформу для друку і забезпечує доступ до інформаційної бази даних у режимі реального часу, здатен до легкої оновлюваності, міжнародного доступу, пошуку, здійснюваного за повним текстом. Ці напрями активно розвиваються на Заході.

Колишні радянські архіви, оснащені сучасними програмами обробки комп'ютеризованої інформації, можуть стати для дослідників доступнішими. Отже, потрібні оновлений, короткий, між-організаційний довідник з усіх архівів і сховищ манускриптів (у тому числі й музеїв), що є в Російській Федерації, вичерпна бібліографія їх пошукових засобів і довідникової літератури. Публікації довідника ведуться автоматично з бази даних, що працює в режимі on-line. Саме її треба зробити доступною для всіх, скориставшись мережею Internet (за досвідом Американської бібліографії досліджень зі слов'янських мов у Східній Європі).

Цей проект фінансований на перших етапах Радою Міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX - International Research & Exchanges Board), також Національною радою з питань розвитку людства і гуманітарних питань (NEH - National Endowment for the Humanities). Ми плідно співпрацюємо з Державною публічною історичною бібліотекою (Москва). Росархів і його дослідний інститут мають свої бібліотеки. Проте жодна з них не нагромадила вичерпних зібрань пошукових засобів або довідкової літератури, необхідних для проекту.

Ми співробітничимо зі Санкт-Петербурзьким архівом Російської Академії наук та з її бібліотекою.

Певних успіхів цей проект набуває і в Україні. Проект української бази даних, наданої Українському дослідному інституту Гарвардського університету, підтримано Євразійською фундацією США (Eurasia Foundation). В 1994 р. підписано спеціальну угоду між Українським дослідним інститутом Гарвардського університету з американського боку і Головним архівним управлінням, Академією наук, Міністерством культури - з українського, про співробітництво в галузі створення архівно-бібліографічної бази даних з українських рукописних та архівних сховищ, і її ведення покладається на Центральну наукову бібліотеку НАН України, яка здійснюватиме централізований збір бібліографічної та археографічної інформації за допомогою зацікавлених відомств і згодом надаватиме копію бази у відповідні архівні, бібліотечні та музейні адміністрації.

ArcheoBiblioBase - це програма управління реляційною базою даних на базі Macintosh of 4th Dimension (створена спеціально для цього проекту і поєднує необхідні дані про окремі архіви зі структурованим бібліографічним описом їх пошукових можливостей). Одна з основних цілей у разі використання нової платформи програмування реляційної бази даних - можливість термінової демонстрації структурованих бібліографічних даних для вказівників та інших пошукових засобів у контексті - тобто, як вікно на екрані з інформацією про сам архів.

ArcheoBiblioBase має прекрасні видавничі показники, завдяки яким забезпечується автоматичне виведення повноформатних оригіналів-макетів за специфікаціями користувача (4D Write) для експорту в інші програми. Різні показники створюються автоматично, в тому числі кореляційна таблиця між застарілими іменами та анахронізмами і сучасними. Традиційно використовується латинський шрифт і друкуються діакритичні знаки для всіх мов колишнього Союзу і Східної Європи. Паралельні файли даних на російській мові застосовують нову русифіковану версію операційної системи Macintosh і системні шрифти. Нашу програму для новітньої версії системи 4th Dimen-

sion було вдосконалено і забезпечено двомовність (потенційно багатомовність) АВВ програмами. Повністю автоматизовано транслітерацію між файлами в латинській абетці і файлами в кирилиці.

Спочатку ми прагнемо на рівні репозитаріїв охопити перелік усіх архівів, бібліотек, музеїв та інших організацій, які мають архівні матеріали, відкриті для публічних досліджень. Охоплювана інформація включає короткий опис фондів, вказівки про попередні назви організації та іншу цінну для дослідників інформацію. Бібліографія путівників на рівні репозитаріїв для кожної організації була доповнена полями для зазначення місцезнаходження бібліотек, в яких є література зі списками посилань і доступність до цієї літератури на мікрофішах.

Сьогодні ми взяли на себе узгоджений з датським видавництвом мікроформ (IDC - Inter Documentation Company) проект для репродукції всіх внесених у список пошукових засобів на мікрофішах. Оригінали-макети для друкарських видань можна одержати через кілька днів з бази даних і передати майже в кожний текстовий процесор або комп'ютерну видавничу систему. Остання попередня англійська версія, яку IREX розподіляв у лютому 1993 р., охоплює майже 200 репозитаріїв у Москві і Санкт-Петербурзі¹. Відтоді, як з'явилось це видання, сама база даних розширилася за рахунок доповнення ще 40 репозитаріями. Завершується робота над російськомовними файлами, розпочато роботу з україномовними файлами даних, розширюються анотації для нових репозитаріїв, отже, паралельні (англійська, російська і українська) версії невдовзі будуть готові для публікації.

АВВ можна використати і для довідок у режимі реального часу з дружнім до користувача інтерфейсом. Програму АВВ треба зробити доступною по мережі Internet і по інших бібліотечних мережах, таких, як RLIN, або по розподілу її на оптичних лазерних дисках. ArcheoBiblioBase може стати ресурсом, доступним по мережі в режимі реального часу, а також невід'ємним компонентом реформованої комп'ютеризованої довідкової системи по архівах у Росії та інших незалежних державах колишнього Союзу. Наша інформація буде доступна в усьому світі.

У 1993 р. АВВ проходила випробування у бібліотекарів Довідкової служби зі славистики (Slavic Reference Service) Іллінойського університету. Вони визнали її корисність як довідкового ресурсу

1. *Russian Archives 1993: A Brief Directory, Part 1: Moscow and St. Petersburg*, Preliminary English Version, edited with an introduction by Patricia Kennedy Grimsted; Forward by V.P.Kozlov; compiled by P.K.Grimsted, I.V.Turkina, V.G.Zabavskii, V.D.Simakov, and the staff of the Rosarkhiv Information Systems; editorial board - M.D.Afanas'ev, P.K.Grimsted, V.P.Kozlov, V.C.Sobalev (Washington, DC: IREX, February, 1993).

в режимі реального часу, хоча що програму було розроблено для ефективних (з погляду часу і матеріальних витрат) публікацій. З огляду на великий попит щодо даних АВВ, спеціалісти цього закладу погодилися спільно з нами розробляти програму експорту АВВ в операційну систему UNIX, щоб АВВ стала доступною по мережі Internet. Пошук в АВВ через Internet у режимі online був би значно простішим і зручнішим у разі використання нової програми сканування тексту MOSAIC ².

Доступ до баз даних через мережу Internet невдовзі буде можливий у Росії і в інших державах колишнього Союзу через мережу Glasnet (приблизно в середині 1994 р.). IREX забезпечив комп'ютерами, модемами та комунікаційними пакетами чимало бібліотек і архівів у Москві та Петербурзі для зв'язку по електронній пошті з потенційними дослідниками і бібліотекарями, що займаються комплектацією. Коли бази даних мереж Internet стануть доступними через мережу Glasnet, база даних АВВ також стане доступною, якщо будуть знайдені фонди для необхідних перетворень програми. Комп'ютерну систему Macintosh Power отримав Інститут рукопису ЦНБ НАН України.

Перетворення АВВ для сітьового доступу робить доступною її для різних платформ і операційних систем. Це сприятиме передачі даних на території колишнього Радянського Союзу, де операційна система DOS набагато поширеніша, ніж Macintosh.

Наша робота над АВВ, її перетворення в працюючу на багатьох платформах сітьову базу даних могла б стати потужним імпульсом розвитку багаторівневої російської та української інформаційної системи по архівах.

Визнаючи нагальну потребу в скоригуванні поточної інформації, а також те, що програма АВВ перебуває у завершальному стані, ми поспішаємо надати хоча б коротку інформацію по архівах в інших колишніх радянських республіках. Міжнародна рада по архівах (ICA - International Council on Archives) підтримала проект АВВ і запропонувала допомогу, щоб доповнити АВВ інформацією з інших незалежних держав. На XIII Міжнародному конгресі ICA в Монреалі (вересень, 1992 р.) я разом зі своїми російськими колегами представила екземпляри нашої попередньої англійської версії каталога по Москві і Санкт-Петербургу керівникам делегацій 20-ти країн (у тому числі виконавчому директору і редактору ICA). Багатьма спеціалістами було визнано важливість для архіваріусів та дослідників тих каталогів, які робляться за допомогою АВВ.

2. A brief popularized write-up of the new MOSAIC program, being released by the Center for Supercomputing Applications at the University of Illinois, appeared in the Chronicle for Higher Education (July 1993).

На зустрічі керівників архівів СНД наш московський координатор і мої колеги з Росархіву продемонстрували ArcheoBibliobase.

На жаль, відомості під заголовком «Рада незалежних держав» у міжнародному довіднику з архівів 1992 р. (видано Міжнародною радою з архівів) не передбачають всебічної та глибокої інформації для дослідників. Немає, скажімо, даних про нові реорганізовані архіви поза системою колишнього Головархіву, про нову розсекречену довідкову літературу з них. Списки ICA ґрунтуються на відомостях тільки з державних архівів, представлених російською мовою (англійська версія неточна), без бібліографії опублікованих путівників та інших пошукових засобів. ICA вже відзначила, що їхній каталог 1992 р. може бути останнім, який вони мали змогу представити у друкованому форматі, що як ніколи робить важливим поширення видань ICA в електронному форматі.

Першим кроком буде видання короткого довідника, що містить інформацію про архіви з усієї території колишнього Радянського Союзу. Це оновить відповідний розділ у виданому в 1989 р. моєму «*A Handbook for Archival Researches in the USSR*» (підручник з архівних досліджень в СРСР) ³.

Ми плануємо підготувати друковані тексти з найменуванням організацій, адресами і бібліографією в багатомовній версії для міжнародного поширення. Для прибалтійських країн, які не є членами СНД, розглядається питання про видання окремого каталога, і, можливо, такі видання будуть підготовлені і для інших регіонів. АВВ автоматично забезпечить генерований покажчик перехресних посилань, і, як тільки будуть віднайдені засоби для перетворення АВВ у сітьовий модуль, ці дані можуть бути також доступні по мережі.

Інформація з питань архівів України - це окремий блок. Ми сподіваємося на співробітництво з Інститутом рукопису ЦНБ та Інститутом археографії НАН України, Головархівом та Міністерством культури України, спрямоване на швидке видання каталога по Україні і відповідної бібліографії українською та англійською мовами (це доповнило б мій виданий у 1988 р. каталог по українських архівах) ⁴.

3. Patricia Kennedy Grimsted. *A Handbook for Archival Research in the USSR* (Washington, DC: IREX-Kennan Institute, 1989). Appendix 3 lists major archives and published guides for all of the former Soviet republics. Appendix 1 covers Moscow and Leningrad repositories, while Appendix 2 lists state archives in the RSFSR.

4. Patricia Kennedy Grimsted. *Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Ukraine and Moldavia, Book 1: General Bibliography and Institutional Directory* (Princeton: Princeton University Press, 1988; «Harvard Series in Ukrainian Studies», «Publications of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta»).

Файли 1988 р. будуть конвертовані й автоматично передані в систему АВВ. Будуть додані нові назви та адреси для всіх архівів, а також інформація з нещодавно відкритих архівів КДБ і комуністичної партії.

З часом комп'ютерний модуль може бути доступний для використання іншими незалежними країнами. Позаяк АВВ здатна працювати з даними на різних мовах, інші держави могли легко створити файли в своїх національних абетках.

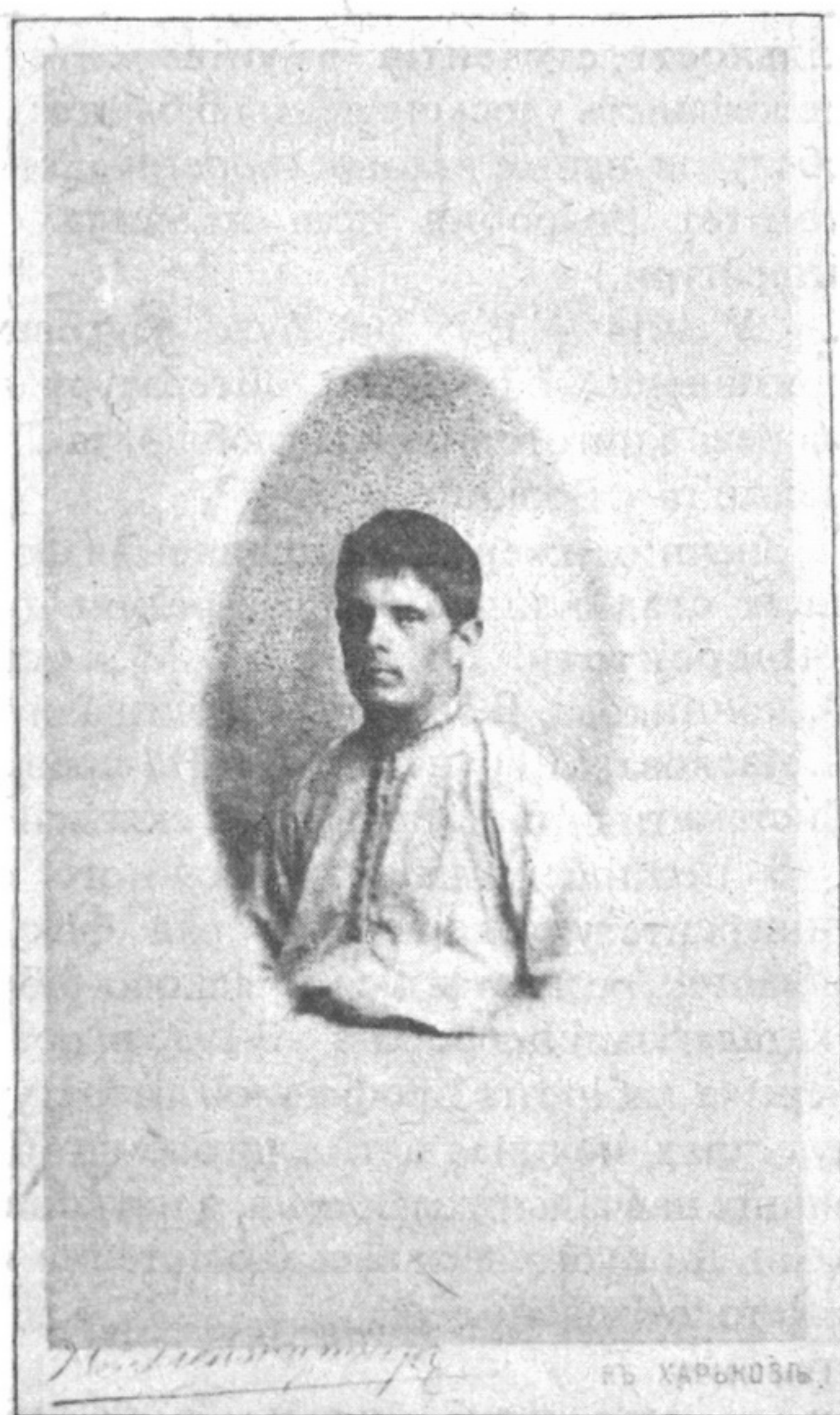
Отже, ця система могла б бути використана для ефективного створення архівних довідників і бібліографії, для оновлення вхідних даних і доступу по міжнародній мережі.

Та ж сама комп'ютерна система створюватиме окремі бібліотечні й музейні довідники у необхідному форматі. Ці довідники можна об'єднати в інтегровані для різних географічних регіонів.

Створення програмного модуля АВВ, доступного на всіх платформах (як це розглядається для роботи в Internet), надалі могло б сприяти передачі даних в електронному форматі для майбутнього каталога Міжнародної ради з архівів або іншої інтегрованої бази даних. Сьогодні цим проектом зацікавлений відповідний підрозділ ЮНЕСКО. Таким чином, можливість доступу до АВВ по розгалуженій мережі Internet - значний крок, спрямований на розвиток комунікацій в СНД і в усьому світі.

Система АВВ може легко експортувати дані з будь-яких обраних груп полів в інші системи для обробки, створювати на основі цих даних різні спеціалізовані друковані довідники або передавати їх в електронному форматі для використання в спеціалізованих міжнародних або національних довідниках.

Один з небагатьох фотопортретів відомого українського маляра С.Васильківського, що збереглися до сьогодні.
Автор - Гаенцнер Юлій Євграфович (1824 -?), з походження німець.
Закінчив Петербурзьку Академію художеств 1859 року.
Художник-портретист, маляр. Жив і працював у Харкові.
З фонду сектора естампів та репродукцій ЦНБ.

Валентина Нестеренко

ІСТОРІЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Т.ШЕВЧЕНКА

Бібліотеку Київського університету було організовано одночасно з університетом - у 1834 р. Основою її фондів стали колекції, передані йому зі скасованих навчальних закладів, зокрема так звана Кременецька колекція, або фонди бібліотеки колишнього Волинського (Кременецького) ліцею - 24379 творів у 34378 томах. Сюди входила багата на рідкісні й цінні видання Королівська бібліотека (15820 томів) польського короля Станіслава Августа. У 1805 р. її придбав для Кременецької гімназії граф Тадеуш Чацький. Велику цінність становили: Батський рукопис, вивезений графом І.О.Потоцьким з Китаю в 1805 р.; Венеціанське видання, надруковане в 1474 р. на пергаменті; Малабарський рукопис на 138 пальмових листах; Морська рукописна карта Середземного і Чорного морів, складена в XVI ст. та ін.¹

У 1834 - 1840 рр. бібліотеці були передані зібрання книг з Віленського університету, з Віленських медико-хірургічної та римсько-католицької духовної академії, з Санкт-Петербурзької ермітажної бібліотеки. Всього 18491 видання в 26670 томах².

Першим бібліотекарем, який працював у книгозбірні до кінця своїх днів, був колезький асесор Павло Осипович Ярковський, котрий до цього завідував бібліотекою Кременецького ліцею і разом з нею переїхав до Києва. Він був високоосвіченою людиною, знав кілька іноземних мов і викладав у ліцеї порівняльну граматику та бібліографію.

Наступником П.О.Ярковського (1845) став Антон Якович Красовський, випускник історико-філологічного факультету Харківського університету, старший учитель 1-ї Київської гімназії.

Читальні зали (лекторії) працювали три рази на тиждень по три години. У 1859 р. для профе-

¹ Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях императорского университета св. Владимира (1834-1884) /Под. ред. В.С.Иконникова. - К., 1884. - С. 310-311.

² Там само. - С.312.

сорсько-викладацького складу університету було організовано професорську лекторію. Крім газет, журналів та літератури зі спеціальності, тут було зібрано карти, словники, календарі, енциклопедії.

З ліквідацією інституту казеннокоштных студентів було прийнято рішення про створення студентської бібліотеки, ідея організації якої належала проф. О.І.Селіну, котрий пожертвував 200 крб. на придбання книг. Проіснувала вона до 1863 р., а потім стала відділом університетської бібліотеки, яку з 1866 р. очолив Кирило Олексійович Царевський (випускник юридичного факультету університету, одержав ступінь кандидата). У цей час фонд бібліотеки нараховував 64860 назв (109650 томів). З них 636 рукописів і 382 назви періодичних видань³. З розвитком науки та збільшенням кількості студентів в університеті постала необхідність удосконалення бібліотечних методів обслуговування. Новостворений бібліотечний комітет розробив нові правила отримання літератури.

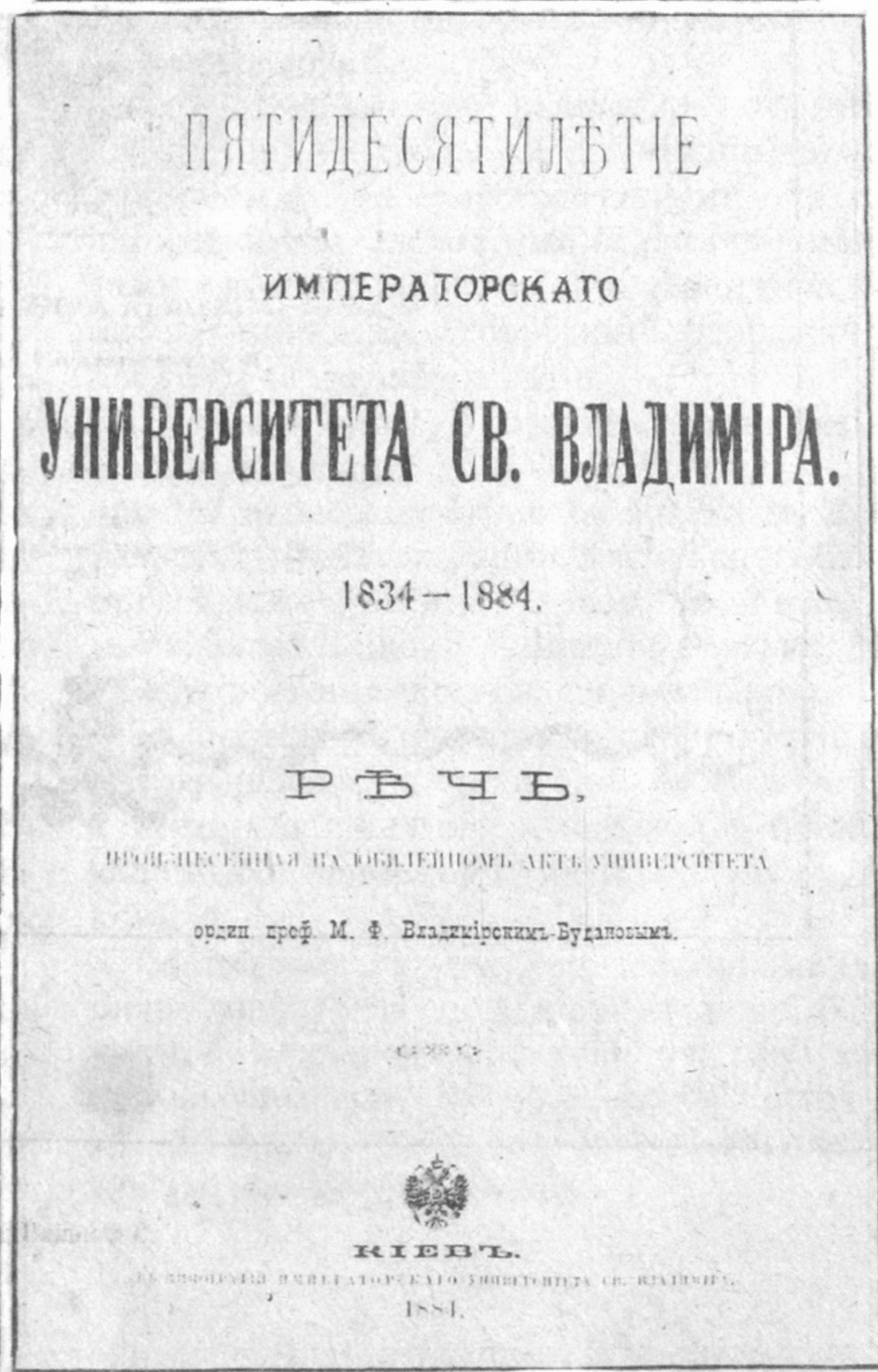
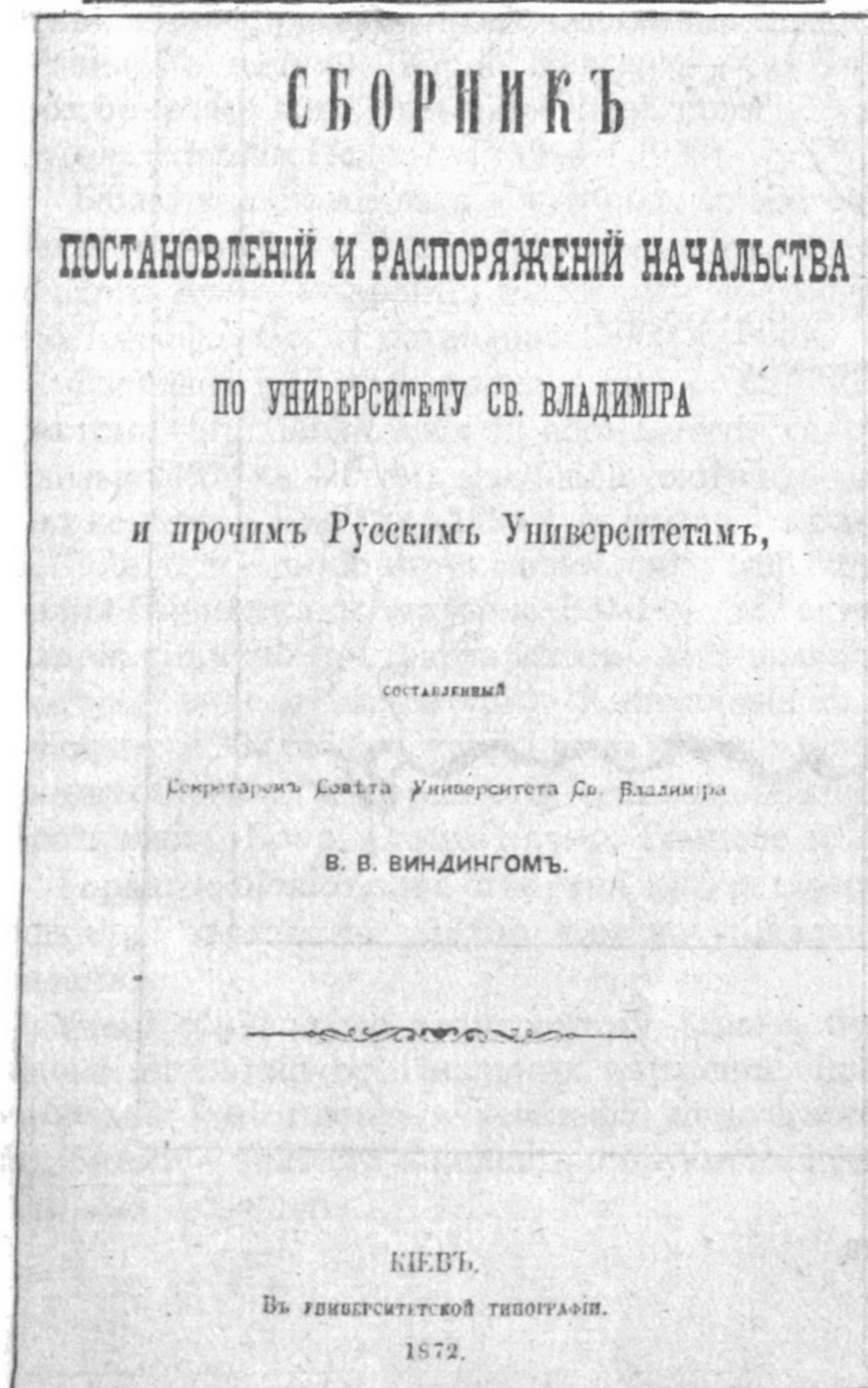
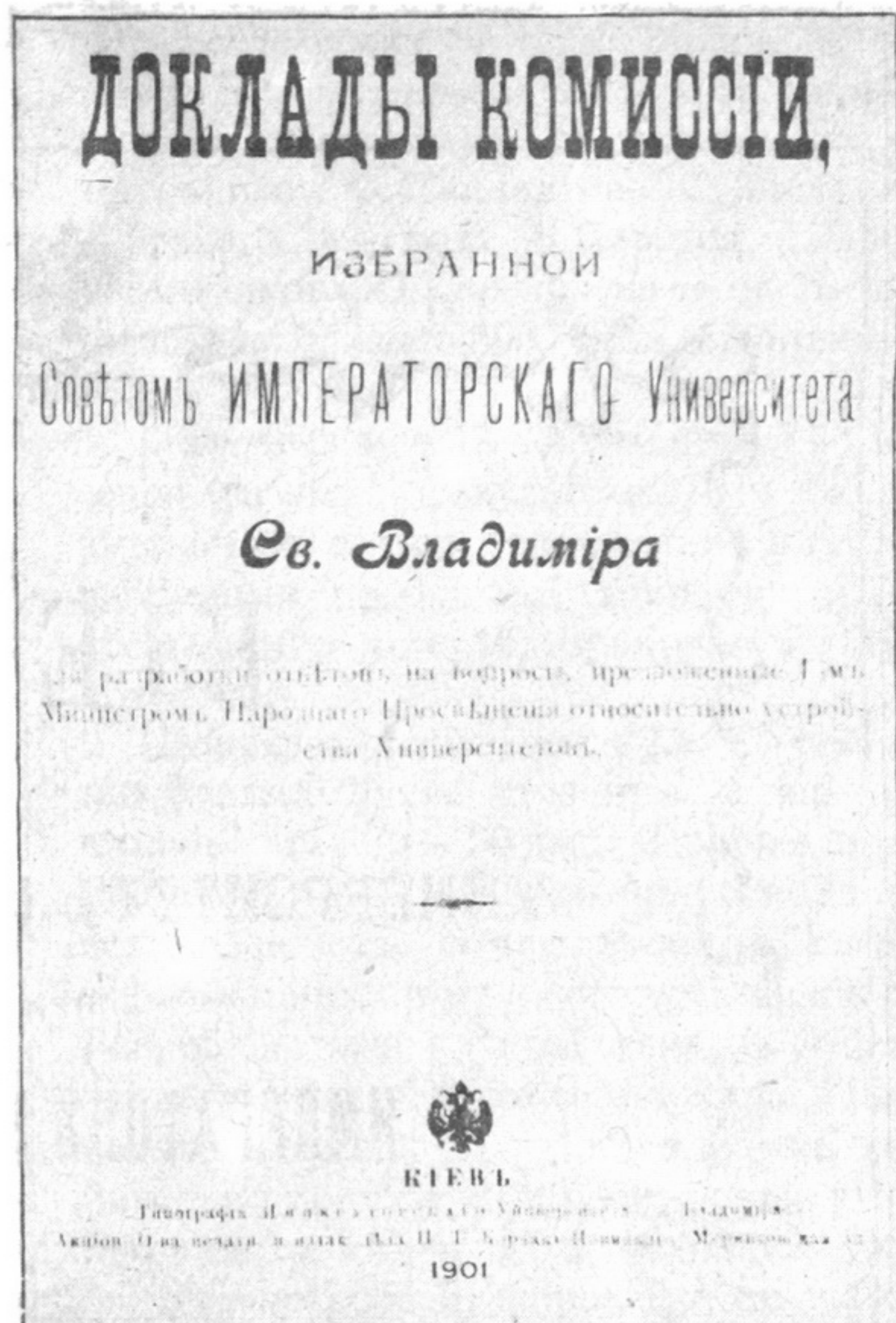
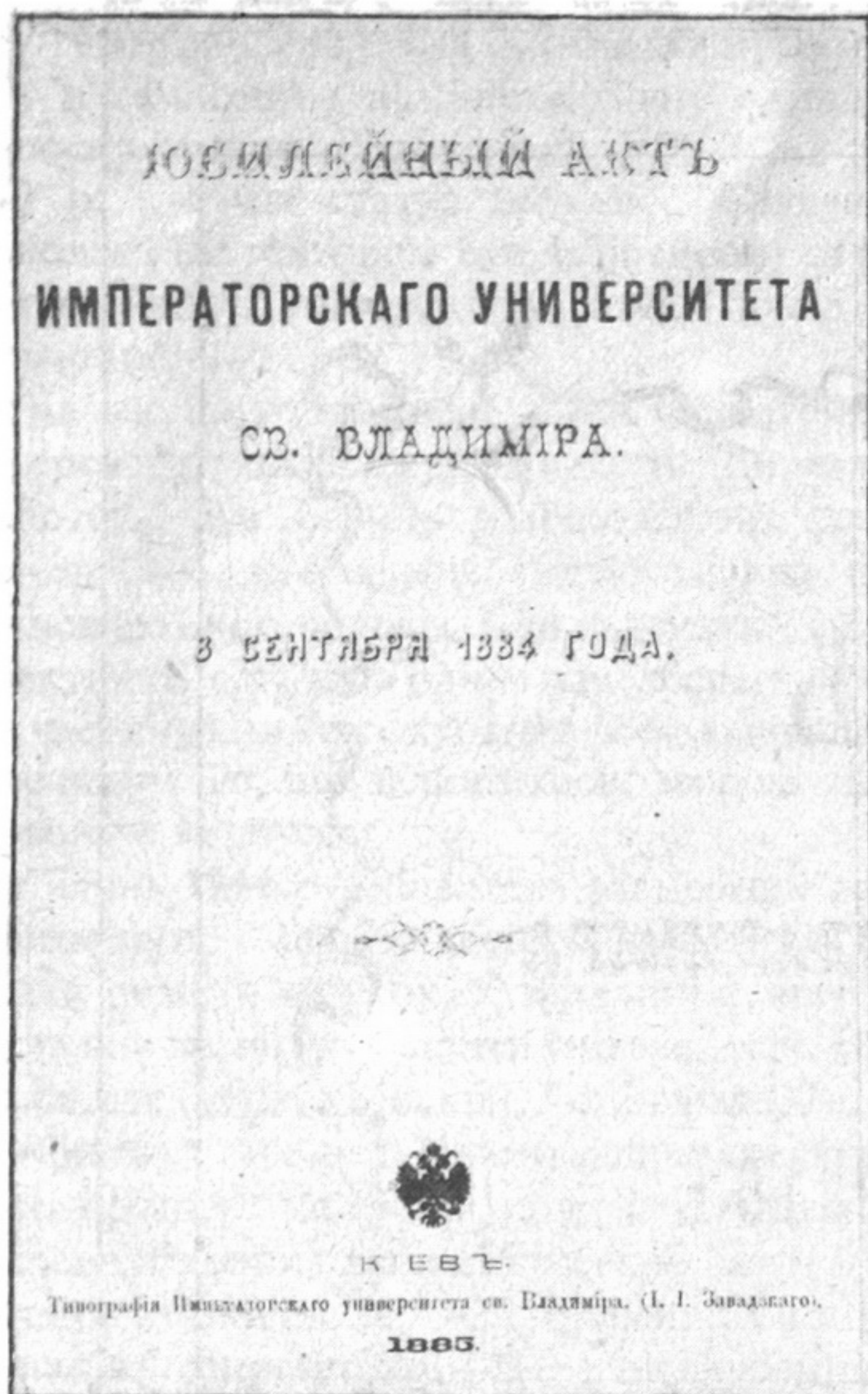
У 1914 - 1919 рр. було збудовано окреме приміщення бібліотеки. Літературу поставляли місцеві книготорговці Оглоблін та Лелехін, а з Лейпцига - Брокгауз.

Значним джерелом поповнення фондів у різні часи стали книжкові зібрання професорів університету: Н.Бунге, М.Костомарова, В.Іконникова, В.Кордта, І.Лучицького, пізніше - С.Маслова, М.Грунського, О.Назаревського та ін. Систематичний каталог було складено 1874 р.

З поліпшенням матеріального становища університету створюється ряд факультетських бібліотек, розгортається довідково-бібліографічна і каталогізаційна робота⁴. З 1935 р. розширюється мережа кабінетів профільної літератури при факультетах, починає діяти книгообмін з бібліотеками вищих навчальних закладів, з науковими установами. До цього часу весь бібліотечний фонд було закатологізовано.

³ Там само.

⁴ Кузьменко У.С., Недоступ Н.М. Наукова бібліотека// Науковий щорічник за 1958 рік. - К., 1959. - С.412.

КІЕВЪ

и

УНИВЕРСИТЕТЪ Св. ВЛАДИМИРА

ПРИ

ИМПЕРАТОРЪ НИКОЛАЪ I.

1825

1855.

Изданіе Университета Св. Владимира
съ 16 світопечатани и 2 цинкографіями.

КІЕВЪ.

Типографія С. В. Кузнецова, Ново-Елисаветинская улица, № 4-В.
1886.

З фондів ЦНБ.

У 1940 р. університетська книгозбірня оформилася в самостійну адміністративну одиницю, і розпорядженням Раднаркому УРСР від 10.XI. 1940 р. здобула статус наукової. Студентська бібліотека (директором був І.Лібенсон) залишилася на бюджеті університету, фонд - понад 1 млн. примірників.

Під час другої світової війни бібліотека, як і університет, продовжувала діяти. Директором бібліотеки був Василь Магеровський, людина освічена, добрий фахівець. Під його керівництвом працювало шість чоловік. Цей маленький і мужній колектив об'єднувала одна мета: зберегти фонди. Але частину книжок окупанти все-таки вивезли в Німеччину. Те, що залишилося, згоріло разом з Червоним корпусом.

У січні 1944 р. бібліотека відновила роботу. Працівники її одразу після визволення Києва почали розшук книжок. У збиранні фонду взяли участь викладачі та студенти університету. Надсилалася література з Москви, Ленінграда, Ташкента, Уфи та інших міст. Найінтенсивніше її поповнення припадає на 1945 р., коли на комплектування масиву було виділено 415 тис. крб. На 01.01.1946 р. фонд становив 207 422 примірники книг та журналів⁵. Директорами НБ у післявоєнні роки були: Василь Магеровський, Олександр Качанов, Уляна Кузьменко, Юрій Петренко. Особливо розгорнулася діяльність бібліотеки, коли нею керувала Наталія Недоступ (1966 - 1990).

Бібліотека складалася з чотирьох відділів: наукового книгозбирання і обслуговування, студентського, комплектування та обробки літератури, бібліографії. Обслуговувалося 12600 читачів.

Сьогодні НБ університету - це розгалужена система читальних залів та абонементів (площа близько 4921 кв. метри), має бібліотеки в навчальних корпусах. Її масив у 1994 р. нараховував понад 3,5 млн. примірників друкованої продукції. Донедавна бібліотека одержувала 100-140 тис. екземплярів щорічно (ця цифра істотно зменшилася з подорожчанням літератури). Книгообмін здійснюється з 338 бібліотеками інших країн, зокрема з книгозбірнями університетів Кракова, Лейпціга, Братислави, Брно, Санте-Карло, Тампере тощо.

Гордістю бібліотеки є створена 1983 р. кімната рідкісної книги, де зібрано чимало унікальних видань.

Учені Київського університету здавна були відомі як творці оригінальних наукових шкіл і напрямів. Їхні праці - монографії, підручники, посібники - виділені в колекцію наукових праць

⁵ Там само. - С. 412-413.

університетських авторів. Значна її частина - книги з автографами вчених та письменників, зокрема І.Мечникова, О.Ковалевського, С.Реформатського, О.Палладіна, С.Всехсвятського, Д.Граве, С.Маслова, В.Перетца, І.Андронікова, С.Михалкова, О.Корнійчука та ін. Нині колекція нараховує близько 8000 назв і охоплює період за 1837 - 1994 р.

Бібліотека має 13 абонементів і 30 читальних залів (разом з факультетськими бібліотеками, читальними залами та кімнатами в гуртожитках і кабінетами профільної літератури). Працюють абонементи міжбібліотечний та художньої літератури.

Щороку обслуговується 25 - 27 тис. читачів, з них близько 20 тис. студентів. Загальна кількість читачів сягає 70 - 90 тис. Щорічна видача книг становить 1,6 - 2 млн. примірників. Здійснюється велика робота, спрямована на забезпечення інформаційних потреб учених і спеціалістів вузу. Розробляються наукові теми з інформатики, бібліографії та бібліотекознавства. Проводиться вельми активна діяльність з метою введення в науковий та культурний обіг фондів книгозбірні і пропаганди книги всіма методами та засобами бібліотечної роботи. Запроваджуються бібліотечно-бібліографічні та інформаційні знання в студентське середовище.

Бібліотека має такі каталоги: систематичний, алфавітний, генеральний, алфавітний читацький, алфавітний та систематичний каталоги авторефератів, алфавітний та систематичний каталоги дисертацій, каталог періодичних видань, алфавітний каталог зарубіжної літератури, каталог газет та наукових звітів.

НБ університету є базою Республіканської науково-методичної комісії, методичним центром для 157 вузівських бібліотек країни та Києва (18 бібліотек) і Київської зони, в яку входять бібліотеки вузів Києва, Вінниці, Черкас, Чернігова, Житомира, Білої Церкви, Дніпропетровська, Ніжина. Обслуговування читачів, запровадження передового досвіду, інформаційно-бібліографічна та масова діяльність, організація каталогів та робота з ними, підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів - ось неповний перелік питань, які вирішує комісія.

Методичне керівництво покладено на методичну раду. Отже, діяльність наукової бібліотеки університету спрямована на те, щоб розкрити невичерпний світ книжкового багатства кожному, хто прагне знань, хто хоче збагатити інтелектуальні надбання людства.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА» - 150 РОКІВ

У 1994 р. відзначає 150-річчя один з найбільших навчальних закладів України - Державний університет «Львівська політехніка».

З 1817 р. у Львові діяла Реальна школа з технічним ухилом. На її базі в 1844 р. було створено Технічну академію. Невелике книжкове зібрання Реальної школи стало основою фонду бібліотеки академії.

В 1848 р. бібліотека повністю згоріла (її фонд нараховував близько 2 тис. томів). Відновлення відбувалося дуже повільно. Книги були дорогі, а бюджет бібліотеки обмежений, тому й купівля нових видань, і передплата здійснювалися в одному екземплярі. Багато книг дарували приватні особи та наукові установи міста.

Тривалий час бібліотека не мала ні штатних працівників, ні відповідного приміщення, фонди були не впорядковані, читачі обслуговувалися не систематично.

Наприкінці 1874 р. Міністерство освіти зобов'язало Колегію професорів Академії обирати зі своєї Спілки бібліотекаря, який би працював на громадських засадах.

Одночасно було встановлено першу постійну штатну одиницю бібліотечного працівника та тимчасового помічника.

Першим очолив бібліотеку професор геодезії Домінік Зброжек, який енергійно і сумлінно взявся впорядковувати фонди. Вже на початку 1874/75 навчального року, коли Академія призначила на постійну роботу першого бібліотечного працівника в особі Антонія Якубовського, бібліотека щоденно обслуговувала читачів.

За проектом професора архітектури Юліана Захаревича було збудоване спеціально обладнане приміщення Академії, 1877/78 навчальний рік розпочався в новому будинку на схилах Святоюрської гори (сьогодні - це головний корпус університету). Тоді ж Академію перейменовано на Політехнічну школу, що значно розширило діапазон її діяльності.

У новому приміщенні бібліотеці було відведено кілька кімнат. Чудово оформлений читальний зал: різьблена дерев'яна стеля, в стилі фламандського ренесансу виконані бібліотечні шафи, спроектовані Ю.Захаревичем.

З 1877 р. бібліотека почала отримувати невеликі дотації для придбання літератури. Створювався довідково-бібліографічний апарат. Крім карткових каталогів (алфавітного та систематичного) до 50-річного ювілею Політехнічної школи (1894) було підготовлено й видано 1-й том систематичного каталога. На той час фонд нараховував близько 14 тис. томів, у штаті було три особи,

послугами бібліотеки користувалося близько 300 читачів.

У 1921 р. Політехнічну школу було перейменовано у Львівську політехніку. Зростання технічного й наукового потенціалу Львівської політехніки потребувало модернізації роботи бібліотеки. Гостро постає питання про збільшення її площі та штату.

Ініціатором будівництва бібліотеки був професор Львівської політехніки д-р Казимір Бартель. За конкурсом найкращим було визнано проект професора Теодора Обмінського, і у 1929 - 1934 рр. було збудовано приміщення по вул. Нікоровича (нині вул. Професорська), яке бібліотека займає і тепер.

Цей будинок є пам'яткою архітектури першої половини ХХ ст. В ньому поєднуються сучасні форми з елементами класичної архітектури. Класичний характер композиції фасаду підкреслює напис на фронтоні латиною: «Nec mortui vivunt, et muti Loguuntur», що символізує спадкоємність поколінь.

Споруда цілком відповідає вимогам бібліотечного будівництва того часу і своєю нетрадиційністю, оригінальністю привертає увагу навіть спеціалістів-архітекторів.

До основного будинку прилягає 6-поверхове книгосховище, розраховане на 500 тис. томів. З метою протипожежної безпеки в самому приміщенні та його обладнанні використано тільки бетон, метал та скло.

У просторому читальному залі на 220 місць були комфортні умови для читачів. Бібліотека безкоштовно обслуговувала професорсько-викладацький склад і частину інженерно-технічних працівників Львівської політехніки. Студенти мали право користуватися книгами тільки в читальному залі за відповідну плату. Додому книжки видавалися лише в окремих випадках під грошову заставу. Забезпечення студентів підручниками не входило в завдання бібліотеки, і вся література комплектувалася в одному примірнику. Згодом бібліотека почала одержувати обов'язковий примірник видавництва, які входили до Міжнародної федерації технічної та професійної преси. Встановлення контакту з закордонними видавництвами обіцяло збагачення фонду технічної літератури, але фінансова скрута гальмувала комплектування. Тому майже за 100 років існування бібліотека збрала в своїх фондах лише 90 тис. томів, ними користувалися 3 тис. читачів. Річне відвідування читальних залів становило в середньому 40 тис. читачів, книговидача - 60 тис. примірників (штаті - 12 осіб).

З 1939 р. Політехніка реорганізується у Львівський політехнічний інститут.

Уперше перед бібліотекою постає проблема забезпечення студентів навчальною літературою. Надходять підручники, довідники, а також науково-технічна, суспільно-політична та художня література.

Після війни, яка завдала бібліотеці величезних збитків, починається період динамічного розвитку інституту й бібліотеки. Щороку збільшуються асигнування на поповнення фондів. З 1948 р. з Центрального бібліотечного колектора надходить обов'язковий платний примірник за профілем вузу. Це позитивно вплинуло на комплектування науковою літературою.

Формувати масив нам допомагали різні навчальні заклади та великі універсальні бібліотеки. Так, приміром, у 1949 р. з фондів бібліотеки колишнього Львівського технологічного інституту надійшло понад 17 тис. книжок. Збагачувалися нагромадження завдяки допомозі з-за кордону, а також книгообміну. За шість повоєнних років було придбано літератури у два рази більше, ніж за всі попередні роки.

Зі зміною контингенту інституту, зростанням чисельності студентів розширюється обсяг робіт, виконуваних бібліотекою. Докорінно змінюється характер і масштаб її діяльності. Усі відвідувачі обслуговуються безплатно. Фонди бібліотеки стають широко доступними не тільки для професорсько-викладацького складу інституту, а й для студентів і сторонніх читачів. Необхідно було формувати фонд навчальної літератури для повного забезпечення нею студентів.

До 1970 р. фонд бібліотеки порівняно з довоєнним зріс майже у 15 разів і досяг понад 1 млн. 300 тис. примірників. Це у 2, 5 рази перевищувало можливість його зберігання. Набагато збільшилася кількість читачів та книговидача. Це супроводжувалося тим, що у читальних залах не вистачало місць, а щоб одержати літературу додому, студентам доводилося вистояти черги.

У 1970 р. за проектом архітектора П.Мар'єва було збудовано друге приміщення з 7-ярусним книгосховищем на 1 млн. томів. З введенням його в експлуатацію загальна площа бібліотеки збільшилася вчетверо і зараз становить 10 997 кв. м, площа читальних залів - у 9 разів, а кількість місць у залах - у 4, що дало змогу одночасно працювати майже 1660 читачам. Штат порівняно з 1960 р. зріс більш ніж удвічі.

У структурі бібліотеки створюються нові підрозділи. У новому приміщенні розмістилися абонементи навчальної літератури, читальні зали навчальної літератури, суспільно-політичної та художньої літератури. Почали діяти п'ять абонементів та чотири великих читальних зали на 1280 місць.

Із зміцненням матеріально-технічної бази структури вдосконалювалися, посилювалася науково-методична робота, поліпшувалося обслу-

говування читачів. З'явилася можливість активно використовувати найпрогресивніші форми та методи обслуговування, запровадити відкритий доступ до літератури, створити спеціалізовані відділи обслуговування тощо.

Найінтенсивніше розвивається бібліотека у 70-80 рр. Поповнюються фонди наукової та навчальної літератури (щорічно надходить 80 - 90 тис. прим. нових видань). Добре сформовані фонди, широке використання відкритого доступу до літератури, зручні читальні зали приваблюють навіть студентів та викладачів інших вузів. Кількість читачів зростає майже до 28 тис., щоденно бібліотека має близько 2, 5 тис. відвідувань. Річна книговидача досягла у 1980 р. майже 3-х млн. примірників. На початок 1991 р. у фондах нараховувалося понад 2 млн. екземплярів.

Неодноразово працівники бібліотеки нагороджувалися за свою роботу дипломами і почесними грамотами, грошовими преміями.

З наданням у 1993 р. інституту статусу Державного університету повернулася назва «Львівська політехніка», під якою вуз був широковідомий у Європі.

Серед бібліотек вищих навчальних закладів книгозбірня Львівської політехніки - одна з найбільших. Славиться вона не тільки багатим масивом, а й добрими традиціями в організації роботи, має колектив висококваліфікованих працівників. У її штаті 122 співробітники, з них бібліотечних працівників - 114, 70% мають вищу освіту, у тому числі 37 - вищу спеціальну.

Свій багатий досвід і знання передають молодим працівникам ветерани бібліотеки Г.Ярема, М.Пирч, С.Костків, М.Стефанишин, І.Козаченко, А.Блок, К.Зотова, Л.Бригадир, Н.Гольдербіт, С.Савельєва, А.Сігунова, В.Скус, В.Смирнова, Н.Слобода, Т.Ломотько, Б.Рязанова, І.Торба, В.Яковлева.

Сьогоднішнє реформування системи навчання і реалізація сучасних концепцій гуманітарної та фундаментальної підготовки спеціалістів ставлять перед бібліотекою нові завдання. Модернізуються плани, методично-регламентуюча документація, змінюються система обслуговування, довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, щоб систематично поповнювати та ефективно використовувати книжкові фонди у навчальному процесі і в науково-дослідній діяльності університету.

Ефективність використання в навчально-виховному та науково-дослідному процесах ресурсів бібліотеки цілком залежить від рівня її технічної оснащеності, тому серед пріоритетних завдань бібліотеки найголовніше - запровадження нових технологій, автоматизація робочих місць у відділах, створення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи в університеті і перетворення бібліотеки в справжній інформаційний центр.

Раїса Павленко, Ольга Згурська

ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ - 50 РОКІВ

Стала мережа медичних бібліотек у нашій державі почала складатися в повоєнний час, тоді як перші окружні медичні бібліотеки у Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Кіровограді, Миколаєві, Чернігові, Кам'янці-Подільському було створено ще в 30-х роках. А на початку 40-х в Україні функціонувало близько 800 медичних бібліотек різних рівнів. У 1944 р. створено наукові медичні бібліотеки у Львові та Херсоні.

Чернівецьку обласну наукову медичну бібліотеку було засновано в листопаді 1944 р. Початком масиву стала література, подарована медичними працівниками Чернівців та області.

До свого 50-ліття установа підійшла авторитетним бібліотечно-інформаційним органом зі 170-тисячним фондом, яким щороку користується понад 5 тис. медичних працівників Буковини.

Багато що відбулося за ці роки, але незмінним лишилися ентузіазм та відданість роботі колективу, повага читачів. Бібліотека органічно влилася в систему охорони здоров'я області і стала складовою її частиною.

У лікувальних установах без книгозбірні не проводиться жоден захід, вона бере участь і в атестації медичних працівників. Дні фахівців, дні інформації, виставки та перегляди нових надходжень користуються незмінним інтересом читачів. Бібліотека здійснює також індивідуальне та групове інформування спеціалістів за основними медичними спеціальностями.

Активна допомога надається органам охорони здоров'я у пошуку шляхів переходу на ринкові стосунки. Різноманітні форми інформаційно-бібліотечного обслуговування забезпечують наближення літератури до робочого місця медичних працівників. Практикуються попередні замовлення - як тематичні, так і на окремі видання. Обслуговуються читачі й безпосередньо на робочих місцях у лікувально-профілактичних установах області.

З 1976 р. обласна наукова медична бібліотека є центром мережі медичних бібліотек області, куди входить 23 бібліотеки-філіали. Всього в області 30 медичних бібліотек різних рівнів, включаючи

книгозбірні медичного інституту, трьох медичних училищ та науково-дослідного інституту медико-екологічних проблем.

З 1989 р. бібліотека освоїла нове приміщення - двоповерховий будинок, побудований ще за дореволюційних часів. Завдяки ентузіазму директора, творчому натхненню колективу та за фінансової підтримки обласного управління охорони здоров'я зроблено капітальний ремонт і тепер там з комфортом для читачів та співробітників роз-

містилися бібліотечні служби. Здійснюється велика робота з оснащення установи сучасною технікою. Придбано комп'ютер для створення електронного каталога.

Понад 30 років бібліотеку очолює Корній Гусак, віддаючи їй усі сили, енергію і знання. Непроста справа керувати жіночим колективом, але Корній Опанасович знаходить взаєморозуміння зі співробітниками, а його компетентність у вирішенні бібліотечних та організаційних питань незаперечна.

На ювілейній конференції з нагоди 50-ліття багато теплих слів було сказано на адресу бібліотеки її читачами та організаторами служби охорони здоров'я області.

Вітали колектив провідні спеціалісти, постійні читачі. Відзначали, що бібліотекою користуються чотири покоління медиків. Знана вона і в країнах ближнього зарубіжжя. Жодна делегація медиків чи бібліотекарів при відвідинах Буковини не обходить увагою медичну бібліотеку. Та й не дивно. Давні традиції, творчий підхід, оригінальні форми роботи принесли цій установі заслужений авторитет і шану читачів та колег.

Зрозуміло, не все так легко в житті, як на словах. Усі негаразди нашого життя впливають і на роботу бібліотек. Є свої проблеми і в Чернівецькій медичній: бракує коштів на придбання літератури, нема бензину для обслуговування медиків віддалених районів, значні складності щодо придбання літератури, передплати періодичних видань. Та колектив бібліотеки робить усе можливе, щоб охорона здоров'я області мала максимально повне інформаційне забезпечення.

ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ НАУКОВІЙ МЕДИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ - 50 РОКІВ

Львівська обласна наукова медична бібліотека (ЛОНМБ) є галузевою бібліотекою в системі охорони здоров'я. Обслуговує медичні установи, практиків та наукових працівників, фармацевтів, студентів Львівського медичного інституту, учнів середніх медичних закладів, спеціалістів суміжних галузей, які мають потребу в медичній літературі. З 1959 р. має свій філіал у Дрогобичі.

Щороку обслуговується понад 5000 читачів, видається приблизно 100 тис. примірників літератури. Бібліотеку було засновано в 1944 р. Розміщувалась вона в приміщенні Управління охорони здоров'я по вул. М.Конопницької, 3. Основу фонду склали книжки «Товариства польських лікарів»: старовинні видання латиною, німецькою, польською, українською мовами, які тепер зберігаються у депозитарному фонді Державної наукової медичної бібліотеки.

У 1945 р. фонд складався з 1350 примірників. У формуванні його допомогли різні установи з Харкова, Москви, Києва та інших міст. У 1951 р. він зріс у 9 разів.

В 1963 р. бібліотека одержала інше приміщення по вул. Руській, 20, побудоване 1905 р. (архітектори І.Левинський та О.Лушпинський). Характерний для українського модерну декор поєднується зі стилізованими мотивами слов'янського язичництва, а кольорові керамічні фризи і вставки гурцувського орнаменту надають споруді ошатності й святковості.

Тут є каталожний та читальний зали (на 40 читачьких місць), створені хороші умови для роботи читачів та бібліотечних працівників.

З 1960 р. ЛОНМБ є методичним центром для бібліотек при лікувально-профілактичних установах, центральних районних лікарнях області, Львівського медичного інституту, науково-дослідних інститутів та медучилищ Львова й області.

Різноманітні форми інформаційно-бібліотечного обслуговування забезпечують наближення літератури до медпрацівників, збільшують можливість виконання їхніх запитів.

У бібліотеці постійно діють виставки: «Нові книги» (вітчизняні та зарубіжні); «Нові журнали» (вітчизняні та зарубіжні); «Нові лікарські препарати» (вітчизняні та зарубіжні); «Нові надходження іноземної літератури».

До послуг читачів 250-тисячний фонд вітчизняної та зарубіжної наукової медичної літератури, літератури з політрлогії, питань національного відродження та суміжних з медициною галузями знань. Фонд при лікувально-профілактичній установі, центральних районних лікарнях становить 1,2 млн. примірників. Щороку

масив поповнюється близько 6000 примірників літератури.

Довідково-пошуковий апарат ЛОНМБ являє собою систему каталогів і картотек. Користуючись ним з допомогою кваліфікованих бібліографів-консультантів читач має змогу: скласти картотеку вітчизняної та зарубіжної літератури з потрібної йому теми; знайти праці, що його цікавлять, автора книги, журнальні статті, документи.

Довідково-бібліографічний апарат має алфавітний, систематичний, предметний каталоги. Є тематичні картотеки: «Охорона здоров'я Львівської області», «Персоналії», «Етика медичного працівника», «Бібліографія медичної літератури» та ін.

Діяльність науково-інформаційного відділу спрямована на забезпечення інформаційних запитів спеціалістів та підвищення інформаційного досвіду керівників галузі з проблем охорони здоров'я. Цей підрозділ випускає бюлетень «Нові книги», «Нові надходження іноземної літератури» та підбірки за темами конференцій. Його співробітники виконують письмові інформаційні довідки для окремих читачів і установ охорони здоров'я Львівської області; здійснюють інформаційне обслуговування абонентів у режимі вибіркового розповсюдження інформації згідно з зареєстрованими темами для індивідуальних та колективних абонентів; інформаційні огляди нової літератури на лікарських конференціях, «Днях спеціалістів» та ін.; інформаційне обслуговування конференцій, семінарів медичних працівників.

Інформаційний відділ співпрацює з ВО «Фармація», з інформаційним відділом медичного інституту, інформаційними відділами науково-дослідних інститутів, з Львівським територіальним центром науково-технічної інформації й пропаганди та іншими установами.

Разом з кафедрою управління охорони здоров'я Львівського державного медичного інституту працівники відділу проводять заняття для курсантів - організаторів охорони здоров'я. ЛОНМБ брала участь у таких науково-практичних конференціях і семінарах: 75 років створення дитячих консультацій та педіатричної служби на Львівщині (виставки); Конгрес Світової федерації українських фармацевтичних товариств (виставки); 1-й Всеукраїнський з'їзд хірургів (виставки) та ін.

У бібліотеці розробляються комп'ютерні програми, в яких використовуватимуться дані з англійських джерел, отримані від благодійного фонду «Сейбр - Світло». Співпрацюємо з Львівською науковою бібліотекою ім. В.Стефаника. Ведуться розробки програми «Сімейний лікар». Попереду й інші цікаві дослідження.

Петро Голобуцький

УКРАЇНСЬКЕ КНИГОЗНАВСТВО 20-Х РОКІВ

У 1917-1921 рр. запанувала українська книга. В другій половині 20-х років різко зростає обсяг національного книгодруку. Відповідно з'являється потреба в науковому вивченні проблем соціального призначення книги, динаміки її розвитку і використання в різних сферах матеріального та духовного життя, шляхів наближення до читача. На цих питаннях і зосередилися українські вчені, залучивши книгознавство до планової культурної роботи, тим самим надаючи йому характеру культурно-громадського чинника, органічно пов'язаного з потребами життя.

«Передумовою розвитку українських дослідів з книгознавства, - підкреслював відомий книгознавець П.Зленко, - був поступ історичної, історико-літературної та палеографічної науки. Багатьом українським науковцям доводилося підходити із своєю аналізою й до книгознавчих питань, і праці Д.Багалія, С.Голубєва, М.Грушевського, С.Єфремова, В.Іконникова, С.Маслова, Ф.Титова й інших чимало спричинилися до вияснення різних книгознавчих питань»¹.

Було створено ряд установ, котрі мали сприяти як поширенню книги серед народу, так і вивченню суто теоретичних книгознавчих проблем. У положенні про бібліографічне бюро при науковому комітеті Наркомосвіти УРСР від 18 серпня 1922 р. зазначається, що воно створюється для керування всією книжковою справою в Україні.

Ще 1919 р. було створено Головну книжкову палату в Києві, а в 1922 - Українську книжкову палату в Харкові, котра з 1924 р. в «Літописі українського друку» налагоджує повну і своєчасну інформацію про літературу, яка виходила в Україні. Значну книгознавчу й бібліографічну роботу виконували Бібліографічна комісія ВУАН, науково-дослідна комісія бібліотекознавства і бібліографії Всенародної бібліотеки України (ВБУ), Українське бібліографічне товариство в Одесі, Бібліографічна секція кабінету виучування Поділля Вінницької філії ВБУ, бібліографічний гурток при редакції журналу «Україна», кабінет бібліографії

¹ Зленко П. Огляд книгознавчих дослідів // Енциклопедія українознавства в двох томах / Під ред. В.Кубійовича і З.Кузєлі. Т.1. Ч.3. - Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. - С.1006.

Т.Г.Шевченка й нової української літератури при Науково-дослідному інституті Т.Г.Шевченка в Харкові, керованому професором М.Плевако Українське бібліологічне товариство, очолюване академіком В.Перетцем, що працювало при ВУАН у 1928-1930 рр., і нарешті, Український науково-дослідний інститут книгознавства (УНІК), котрий згуртував найдосвідченіших фахівців книжкової справи. Директором УНІК до 1931р. був видатний книгознавець, бібліограф і літературний критик Ю.Меженко. Серед співробітників були філолог, історик та бібліограф С.Маслов, упорядник першого репертуару української преси В.Ігнатієнко, соціолог книги і бібліотекознавець Д.Балика та ін.

Українське книгознавство не обмежувалося тільки національною тематикою. Воно намагалося поєднати розвиток української національної книги зі світовим поступом у книжковій справі й науці, вивчати національну книгу на тлі загальнолюдської культури, всіляко сприяти розвою книжної культури інших народів України. Саме тоді було видано «Нариси з історії єврейської книги на Україні» (I - II ч., 1925-1926) історика і книгознавця С.Борового.

У «Бібліологічних вістях» (1923-1930), друкованому органі УНІК, співпрацювали найавторитетніші зарубіжні й вітчизняні вчені, літератори, діячі культури. Тут друкувалися теоретики книгознавства бельгієць П.Отле і чех Л.Живний, польські книгознавці С.Вртель-Верчинський і В.Вислоцький, німецькі - А.Троньєр і А.Шрам. Разом з такими українськими авторами, як Ю.Меженко, Ф.Ернст, С.Єфремов, В.Кордт, С.Маслов, М.Плевако, Т.Алексєєв, Д.Балика, П.Клименко, Б.Комаров, І.Кревецький, М.Макаренко, Ф.Максименко, В.Міяковський, В.Отамановський, П.Попов, В.Романовський, М.Сагарда, С.Таранущенко, М.Ясинський в журналі активно співробітничали відомі російські книгознавці: М.Рубакін, Б.Боднарський, М.Здобнов, М.Куфаєв, О.Малєїн, М.Ульянінський, білоруський бібліограф І.Симоновський. У «Бібліологічних вістях» не тільки з'являються праці зарубіжних учених-книгознавців, але й сам журнал зажив міжнародного визнання.

У 20-ті роки в Україні виходили й інші журнали (де також висвітлювалися різні проблеми книгознавства), а саме: «Книгар», «Бібліотечний збірник», «Кооперативний книгар», «Голос друку», «Книга», «Нова книга», «Бюлетень одеського бібліотечного об'єднання», «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927-1930).

Про розмах книгознавчих досліджень в Україні, здійснюваних УНІК, свідчать такі праці: «Техніка бібліотечної справи» (1923) Ю.Меженка, «Бібліотека в минулому» (1925) Д.Балики, «Проблема читачівства та її вивчення» (1926) В.Іванушкіна, «В'язень та книга» (1930) М.Стелецького, «Минуле книги України» (1930) А.Козаченка, «Українська друкована книга XVI-XVIII ст.» С.Маслова, «Георгій Нарбут та нова українська книга» (1926) - Ф.Ернста, «Матеріали до історії книжкової справи на Україні в XVI-XVIII вв.» (1924) Ф.Титова, «Оправи книжок київських золотарів XVII-XVIII ст.» Д.Щербаківського (1936), «Матеріали до словника українських граверів» (1927) П.Попова тощо. Це свідчить про широку тематику наукових досліджень: історія книги і бібліотеки в Україні, робота з книгою в різних читачьких групах, вивчення методики й техніки бібліотечної справи, мистецтво книги та ін.

Досягнення в царині книжкової справи відображають також успіхи української бібліографії того часу. Розвитку науково-допоміжної бібліографії (крім державної, якою займалась Книжкова палата в Харкові), сприяли бібліографічні праці академіків М.Птухи, П.Тутковського, професора С.Маслова, бібліографічна шевченкіана М.Яшека (1921) та його і О.Лейтеса праця «Десять років української літератури. 1917-1927» Т. I-II (1928), покажчик, здійснений співробітниками Вінницької філії ВБУ, «Часописи Поділля» за редакцією В.Отамановського, «Бібліографія української преси. 1816-1916» (1930) В.Ігнатієнка тощо.

Д.Балика вводить у науковий обіг поняття соціології книги, розуміючи під бібліосоціологією (так він її називав), науку, що близька до соціології літератури. Її завдання - досліджувати походження і життя книги, а також вивчати закони, які нею керують. Бібліосоціологія - це наука, що синтезує еволюцію книги і пояснює причини та результати кількісного і якісного стану письменства. На жаль, ці новаторські погляди, як їх кваліфікує сучасна польська дослідниця І.Грабовська, не були розвинуті.

Значний науковий доробок і наших співвітчизників, що працювали в діаспорі або жили в той час на Західній Україні: Л.Биківського, П.Зленка, А.Животка, С.Сірополка та ін. На 1 грудня 1928 р. в Україні налічувалося 9386 бібліотек (загальний фонд 17141312 книжок). Кількість книжок українською мовою становила 38,3% ².

² Сірополко С. Бібліотечна справа на Великій Україні від 1917р // Книголюб. - 1931. - Кн. II. - С.77.

Тільки ВБУ мала на 1 листопада 1929 р. понад 2 млн. книжок. Швидко розвивалось книгодрукування рідною мовою. З 1919 до 1927 р. було видано українською мовою 10218 назв, у 1927/8 р. - 5413, у 1928/9 р. - 6665 назв ³.

Проблемам національної книги присвячувалися спеціальні конференції і з'їзди, на яких обговорювалися різні питання розвитку книжкової справи. Так, на 1-й конференції наукових бібліотек у 1925 р. було прийнято рішення про необхідність приступити до створення українознавчого бібліографічного репертуару, що й до нашого часу залишається нерозв'язаною проблемою.

Стрімкий розвиток української книжкової справи був нагло зупинений.

За рік до процесу над СВУ, в 1929 р., однією з перших офір тоталітарної системи стало українське книгознавство, і першим об'єктом політичних звинувачень став УНІК на чолі з Ю.Меженком. Директор Книжкової палати М.Годкевич у статті «На ідеологічному роздоріжжі» (видрукувана в журналі «Критика») закинув книгознавцям УНІК, що нібито вони не розуміють завдань книгознавства як марксистської соціології книги і знаряддя класової боротьби. «Ми пропонуємо, - відповідає Ю.Меженко в «Нотатках до нотаток», - не обмежуватись ствердженням тези, що «книгознавство - це марксистська соціологія книги», а взятися до поглибленої ревізії всіх книгознавчих дисциплін. Ми пропонуємо в цій ревізії уникати для окремих дисциплін формул, складених за принципом підміни об'єкту або звуження обсягу (наприклад, «бібліографія - це наука про ідеологічно-змістовний склад книжкової продукції як функція соціально-економічних відносин»), а, навпаки, шукати можливостей збагатити й реконструювати ці дисципліни» ⁴.

З виступу М.Годкевича розпочалося цькування УНІК. Його колишній аспірант К.Довгань у статті «За марксистське книгознавство» надалі вже закидає Ю.Меженку ніби той «пробує затушувати класово-ворожі тенденції в сучасному книгознавстві Радянського Союзу» ⁵. Одночасно з'являються статті і проти редагованих Ю.Меженком «Бібліологічних вістей». Журналу приписується «відірваність від радянського життя», а за аргумент висувається те, що в розділі рецензій одного з номерів «Бібліологічних вістей» подаються рецензії «лише на чужоземні книжки».

У травні 1931 р. М.Годкевич, виступаючи в Українському інституті марксизму-ленінізму з доповіддю «Націоналістичні прояви в бібліографії й книгознавстві», звинувачує своїх опонентів уже не тільки в «політнеписьменстві» й «збоченні від

³ Книга и книжное дело в Украинской ССР. - К., 1985. - С. 297.

⁴ Меженко Ю. Нотатки до нотаток // Критика. - 1930. - № 2. - С.125

⁵ Довгань К. За марксистське книгознавство // Там же. - № 7 - 8. - С. 21

ленінської лінії в національному питанні», а й в «одверто-контрреволюційному використанні бібліографічної і книгознавчої трибуни»⁶. Це мало означати кінець як для інституту, так і для журналу. УНІК ще деякий час існував, а видання «Бібліологічних вістей» було припинено назавжди. Останнім акордом трагедії українського книгознавства стала перша бібліографічна нарада (6-9 червня 1931 р.). Читаємо в її резолюції: «В період загострення класової боротьби внаслідок розгорненого соціалістичного наступу пролетаріату на рештки капіталізму в СРСР і боротьби зі світовим капіталізмом, активізація класово-ворожого опору виявляється, зокрема, на книгознавчо-бібліографічній ділянці ідеологічного фронту». Цей класово-ворожий опір, довідуємося далі з резолюції, становлять такі течії в книгознавстві і бібліографії: «войовничий ідеалізм і неокантіанство (Куфаєв, Меженко та ін.), буржуазно-позитивістські концепції (Хавкіна, Лов'ягін та ін.), різноманітна еkleктика (Фомін, Сомов, Балака, Щелкунов та ін.)». Ці класово-ворожі напрями, продовжується в резолюції, «конкретизуються в найрізноманітніших безпосередньополітичних виявах. Основний критерій тут - відношення на практиці до процесів соціалістичної перебудови, зокрема в умовах розгорненого національно-культурного будівництва, будівництва культури соціалістичної, інтернаціональної змістом, національної формою - відношення до політики партії. Тут маємо, з одного боку, махрово великодержавні вияви (Куфаєв, Баранов, Здобнов) й окремо великодержавні вияви (Пакуль, Борович), а з другого - український націонал-фашизм (Єфремов, Ніковський), одверті національно-демократичні концепції (Меженко, Сагарда, Постернак, Ігнатієнко та ін.)»⁷. Притягуючи до процесу над українськими книгознавцями їхніх російських колег (Куфаєва, Здоб-

⁶ Годжевич М. Націоналістичні прояви в бібліографії й книгознавстві // Радянський книгар. - 1931. - № 17. - С. 24.

⁷ ГПБ ім. М.Є.Салтыкова-Щедрина. Рукописный отдел. - Фонд института книговедения. - Док. № 225, 316.

нова, Хавкіну, Фоміна, Сомова та ін.), яких об'єднували тісні наукові зв'язки, організатори його не хотіли помічати безглузлого звинувачення одних у націоналізмі, а інших - у великодержавному шовінізмі.

На київській нараді 1931 р. йшлося не тільки про УНІК і його книгознавців. Резолюція поширила поняття «контрреволюційні осередки» на Бібліографічну комісію ВУАН, на науково-дослідну комісію бібліотекознавства й бібліографії ВБУ з її періодичними органами: збірниками, «Журналом бібліотекознавства і бібліографії» та іншими виданнями. Отже, класово-ворожі сили були «зdeşифровані», а разом з цим смертельного удару завдано українській школі книгознавців. Цей документ висвітлює характерну для 30-х років атмосферу інквізиторського процесу. Тут ми бачимо спробу одних, скажімо, директора ВБУ С.Постернака, за допомогою формального каяття врятувати не тільки себе, а й можливість працювати далі, а також вимушену самокритичну позицію В.Ігнатієнка і М. Сагарди, мужню поведінку Ю.Меженка. В резолюції, зокрема, підкреслювалося, що Ю.Меженко і такі, як він, «стали на шлях бойкоту пролетарської громадської думки, - очевидно, щоб, перечекавши, зібратися з силою до нової класово-ворожої активізації», - і цим ставлять себе за межі радянського книгознавчо-бібліографічного процесу»⁸. Дійсно, в тих межах, які існували на той час у книгознавстві, працювати було вже неможливо. Залишалося, у кращому разі, тікати світ за очі.

На щастя, Ю.Меженко в найстрашніші роки вже працював у Ленінграді в бібліотеці ім. М.Є.Салтыкова-Щедрина, Д.Балака переїхав до Горького, А.Козаченко в Москву тощо.

Культурна катастрофа 30-х років знищила «все, що було побудоване в 20-ті роки розквіту і надії»⁹. Українського книгознавства не стало.

⁸ Там само. - Док. № 316.

⁹ Лавриненко Юрій. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933. Поезії - проза - драма - есе. - Мюнхен, 1959. - С.788.

Людмила Гальчук

«УКРАЇНСЬКА ПРЕСА» ІВАНА ТИКТОРА *

Іван Тиктор (1896 - 1982) народився на Львівщині (с. Красне, Золочівський повіт) у селянській родині. Закінчив гімназію. Одним з його вчителів був відомий педагог М.Галуцинський. Вивчав торговельні науки й право в Українському (таємному) університеті у Львові.

Іван Микитович Тиктор - фундатор потужного

* Автор висловлює ширю подяку співробітникам Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України та інших бібліотек Львова за надання матеріалів.

© Гальчук Людмила Іванівна, Київ, 1994

видавничого концерну «Українська преса», продукцією якого були часописи й книжки для всіх верств населення Західної України. 14 жовтня 1923 р. у Львові вийшов перший номер газети «Новий час», адміністратором якої, а потім власником, став Іван Тиктор. Незмінний художник тикторовських видань Едвард Козак розповідав: «Знайшли приміщення по Руській вулиці, такі-сякі меблі, співробітники на місці ... але затримувалася доставка паперу - немає грошей, а за папір треба платити готівкою. Мав батько Івана Тиктора велику пасіку. Якраз прийшов час продавати

мед, і він доручив це діло Іванові, Іван мед продав і готівкою заплатив за папір. Тоді зашуміло, засвистіло, затрубило ..., - так почався перший день Українського пресового концерну. А по Львові довго-довго оповідали собі весело, як то Іван Тиктор купував сам у себе мед ...»

Перегорнемо кілька номерів «Нового часу». На 8 - 12 сторінках - розділи «Заморські земляки», «По той бік греблі», «Огляд світових подій», «Новини», «Дописи». Постійно виступала газета на захист української школи, подавала матеріали про діяльність просвіт, кооперацію, вміщувала оголошення, рекламу видань НТШ та «Української преси», журналів. Змінювалися інформаційні відомості про газету. Так, у 20-ті роки - «Новий час»: ілюстрований політично-господарський часопис. За редакцію відповідає І.Тиктор (друкарня видавничої спілки «Діло»). У 30-ті - відповідальний редактор Л.Чубатий (друкарня Ставропігійського інституту у Львові). Змінювався і формат газети. Виходили різні додатки до неї, завдяки чому збільшувалася кількість передплатників. Так, наприкінці 1924 р. у Львові утворилося товариство «Плай», яке мало вивчати рідний край. У лютому 1925 р. за впорядкуванням відомого українського історика, пізніше академіка Академії наук України професора Львівського університету І.Крип'якевича вийшов перший номер цього органу «Туристика і краєзнавство» як місячний додаток до газети. Було вміщено матеріали про Шашкевича, Вагилевича, Головацького, подано бібліографію книг про край.

«Новий час» мав приблизно двісті номерів «Літературно-наукового додатку». Приміром, у другому номері можна було прочитати про Лисенка, Метерлінка, Шевченка, Мазепу, Щербаківського, Нечуя-Левицького, а також про церковне малярство, музейну справу. Був і розділ «бібліографія». Популярності «Літературно-наукового додатку» сприяло те, що його редагував відомий літературознавець Є.Пеленський.

Виходили «Студентські вісті», «Пластовий прапор», «Студентська сторінка» тощо.

Наклад «Нового часу» на початку 1938 р. становив 16000 примірників. Використовуючи досвід закордонних видавництв, І.Тиктор намагався збільшити тираж, застосовуючи пільги для постійних передплатників, вміщуючи оголошення.

Ретельно підбиралися співробітники. «Новий час» мав своїх кореспондентів у Парижі, Празі, Відні, Лондоні, в багатьох містах Галичини, Волині, Закарпаття, Буковини. Газета добре розходилася не тільки в краї, а й за кордоном. З часом вона стала ініціатором та осередком концерну «Українська преса».

Стабільно друкується і Бібліотека «Нового часу» (редактор Є.Яворівський). Першим її виданням стала книга Михайла Возняка «Як пробу-

дилося українське народне життя в Галичині за Австрії» (Львів, 1924). Виходили художні й науково-популярні твори.

21 жовтня 1928 р. побачив світ перший номер тижневої селянської газети «Народна справа» (за редакцією письменника Ю.Шкрумеляка). У ній вміщувалися політичні вісті, статті з життя українського народу, матеріали про господарські справи, давалися різні поради. Цікавими були розділи «Читання з історії України», «Що в світі чувати», «Що чувати в нашій селі», «Новинки», «Господарські поради», «Жіночі справи», «Торбинка сміху» та ін.

Численні календарі, журнали, книги рекламували видання «Української преси», яка і сама (з 1929 р.) стала видавати селянський календар «Золотий колос», де вміщувалися науково-популярна інформація, господарські поради, вірші та оповідання тощо. З 1931 р. І.Тиктор започаткував календар «первісного енциклопедичного виду», так званий «Календар для всіх» (з 1937 р. - «Альманах нового часу»). Кольорову обкладинку першого видання виконав художник Іванець. Тут була надзвичайно цікава інформація про перші українські календарі (з'явилися з середини ХІХ ст.). Кожен наступний річник був свого роду доповненням, поширенням, поглибленням попереднього видання. З 1935 р. видавався гумористичний журнал «Комар».

Зростала популярність газети. З середини 30-х років у ній стала з'являтися інформація про «Велику історію України». Тих передплатників, яких спіткало лихо, газета підтримувала матеріально. Скажімо, за 10 років існування «Нового часу» І.Тиктор сплатив своїм передплатникам 750000 злотих - це безпрецедентний випадок в історії української преси.

З 1926 по 1936 р. видавалася науково-популярна Бібліотека «Народної справи». Зокрема «Господарська читанка» з цієї серії відразу знайшла свого читача.

З 1934 р. розпочато «Історичну бібліотеку» - монументальні, щедро ілюстровані науково-популярні книги, що видавалися зошитами по три друкованих аркуші кожний. У такий «журнальний спосіб» побачили світ: «Велика історія України від найдавніших часів до 1923 р.», опрацьована І.Крип'якевичем та М.Голубцем, «Історія українського війська», «Історія української культури» з великими розвідками про побут, літературу, мистецтво, театр і музику (автори І. Крип'якевич, В.Радзикович, М.Голубець, С.Чарнецький і В.Барвінський) та «Всесвітня історія» (не закінчено через другу світову війну). Книги швидко набули популярності. Велика заслуга в цьому редактора й основного автора цих чотирьох книжок І.Крип'якевича. Науковий матеріал викладено за чіткою системою, доступною мовою, добре ілюстровано.

«Велику історію України», «книгу національного самопізнання» Іван Тиктор присвятив «батькам на славу, синам на науку» і в пам'ять десятиліття «Нового часу». Окремим виданням книга вийшла 1935 р. у Львові з обкладинкою П.Ковжуна (він зробив і обкладинку окремого видання «Історії української культури», 1937 р.)

Восени 1935 р. І.Тиктор випустив детальний проспект «Історії українського війська». Обгортки зошитів та палітурка роботи М.Бутовича є кращим зразком тогочасної української графіки. Книга вийшла 1936 р. і складалася з трьох частин: військо княжих часів, Запорозьке військо, збройні сили сучасної доби (українські січові стрільці; часи Центральної Ради; доба Гетьманщини; Українська галицька армія).

Перший «зшиток» «Всесвітньої історії» побачив світ у січні 1938 р. (обкладинка П.Ковжуна).

У грудні 1935 р. газета повідомила, що з січня 1936 р. почне виходити щотижня окремими книгами з ілюстраціями «Народна бібліотека». Намічалось друкування оповідань про героїчні часи з нашої історії й останніх визвольних змагань; оповідання з історії інших народів, життєписи уславлених особистостей, а також матеріали з різних наукових та практичних питань. Видавництво заручилося співпрацею найвизначніших українських письменників і вчених. Здійснитися цим планам, на жаль, не вдалося.

У другій половині 30-х років Бібліотека «Народної справи» дістала назву «Рідне слово». Під №1 (25) вийшла книга П.Мірчука «Карпатська Україна. Край, його історія і теперішній стан» (Львів: Видавець Іван Тиктор, 1939), де розповідалося про походження письма, винайдення паперу, друкарський процес.

Розуміючи потребу популярного та дешевого дитячого журналу, І.Тиктор почав видавати місячник «Дзвіночок» (1931). До 1936 р. його редагував Ю.Шкрумеляк, потім колегія (тираж 22 - 23 тис. примірників). При часописі виходила бібліотека для української молоді «Ранок» під редакцією В.Калини: невеликі книжечки з сюжетними обкладинками. Першою з них стало історичне оповідання А.Лотоцького * «Отрок князя Романа». Передбачалося видання книг з різних царин знань (ілюстрації Е.Козака).

Наприкінці 1932 р. «Українська преса» почала видавати газету «Наш прапор» (виходила двічі на тиждень, тираж - 10 тис. примірників). Газета розходила по західноукраїнських селах і містах, її передплачували читальні «Просвіти», інші товариства й бібліотеки. «Наш прапор» розповідав про події внутрішнього і міжнародного життя, мав розділ «З літератури і мистецтва», приділяв значну увагу рекламі видань «Української преси».

* Лотоцький Антін (1881 - 1949), псевд. Я.Вільшенко, письменник і педагог, учитель гімназії у Рогатині, автор історичних повістей, оповідань для дітей та юнацтва.

З 1933 р. при «Нашому прапорі» починає виходити «Українська бібліотека». 80 її книжок - переважно твори красного письменства. Були тут і переклади, і зовсім нові літературні твори, і мемуари (обкладинки Е.Козака). Передплатники «Нового часу» одержували «Українську бібліотеку» безкоштовно.

Львівські періодичні видання вміщували рецензії на видання «Української бібліотеки». На жовтень 1936 р. розійшлося 23 тис. книжок.

Крім «Української бібліотеки» при «Нашім прапорі» видавався «Аматорський театр» (1935 - 1937, вийшло 9 п'єс). Редагував цю серію Г.Лужницький, автор численних повістей та оповідань, який зробив вагомий внесок в українську драматургію. Бібліотека призначалася для аматорської сцени. При «Нашім прапорі» виходила й «Музична бібліотека».

Шедевром українського гумору й сатири, що реагував на всі події суспільно-політичного життя на західноукраїнських землях, став журнал «Комар» (з 1933 р. за редакцією Е.Козака).

На початку 1933 р. І.Тиктор почав видавати газету «Наш лемко» (редагував П.Смереканич, з часом - відомий журналіст та історик Ю.Тарнович). У двотижневику частина матеріалу друкувалася лемківською говіркою.

Накладом І.Тиктора вийшла «Перша лемківська читанка» (Львів, 1937). У ній були карта й опис Лемківщини, розповіді про еміграцію лемків, лемківські церкви, вироби з дерева, вишивки, писанки, матеріали про кооперативи, ремісничі й господарські школи, господарські поради та ін.

«Українська преса» видавала також «Бібліотеку Лемківщини», місячник «Українська ілюстрація» (вийшов тільки один номер у 1934 р., який відредагував художник І.Іванець).

Видавництво «Українська преса» перетворилося з часом у концерн і змінило свою адресу, переїхавши на вулицю Костюшка, 1-а. З 1933 р. концерн орендував друкарню Ставропігійського інституту.

У 1938 р. концерн започаткував «Бібліотеку церковно-релігійних книг», у якій видав «Святе письмо» в перекладі українського католицького священника Михайла Кравчука та молитовник «Вірую» (тираж 100 тис. прим.).

У концерні «Українська преса» працювали та постійно співробітничали визначні журналісти, письменники, вчені, митці.

Зростав тираж газет і журналів концерну (у 1938 р. «Новий час» - 16000 прим., «Народна справа» - 40000, «Наш прапор» - 12000, «Дзвіночок» - 30000, «Комар» - 8500).

Видавництво Тиктора проводило чимало добродійних акцій. «Новий час» збирав, приміром, кошти на фонд «Святий Миколай українській дітворі», «На паску Гуцульщині» та ін. Здійснювалася велика національна, культурна й

політична діяльність, нагло припинена в 1939 р. Нова більшовицька влада конфіскувала друкарню і папір. Перестали існувати газети «Новий час», «Народна справа», «Наш прапор», «Наш лемко», журнали «Дзвіночок» та «Комар», календарі «Золотий колос», «Календар для всіх» («Альманах нового часу»), календарець «Комаря», серії «Українська бібліотека», «Аматорський театр», «Ранок», «Музична бібліотека», «Бібліотека Лемківщини», Бібліотека «Народної справи», Бібліотека «Нового часу», «Історична бібліотека», «Історія української культури», «Історія українського війська», «Всесвітня історія».

І.Тиктор переїхав до Кракова. Працював управителем «Українського видавництва», заснував релігійне видавництво «Нове життя» (випускало журнал «Воскресіння»).

Під час війни І.Тиктор пробує перенести «Нове життя» до Львова, задумує відкрити видавництво в Києві, але ці плани лишилися нездійсненими. Однак йому вдалося заснувати видавництво «Волинь» у Рівному (під такою назвою виходить і часопис). Згодом випускаються журнали «Орлея» та «Український хлібороб», йдуть серії «Бібліотека антикомуніста» і «Театральна бібліотека».

В 1945-1948 рр. І.Тиктор жив у Австрії, де видав кілька маленьких книжечок, святкових листівок. Переселившись 1948 р. до Канади, заснував «Клуб приятелів української книжки», почав публікувати історичні повісті, спогади. У 25-ту річницю видавничої діяльності І.Тиктора вийшло друге видання «Великої історії України», в якому брав участь знаний історик Д.Дорошенко.

У 1953 р. вийшло друге, доповнене видання «Історії українського війська» (обкладинка М.Левицького). Мовну редакцію здійснив В.Сімович. Перевидано було з доповненням й «Історію української культури».

Іван Тиктор (помер в Оттаві 1982 р.) видав 500 книжок українською мовою. Це - чимало. Безперечно, його життя і діяльність заслуговують на ґрунтовне дослідження, солідну книгу і нашу пам'ять.

Видання «Української бібліотеки» 1933

Гайдамаки. - Т.1, 2; Страшна помста; Радич В. Максим Залізник. - Т.1, 2; Турянський О. Син землі. - Т.1, 2; Гор І. Під прапором Хмельницького; Журба Г. Зорі світ заповідають; Голубець М. Вчорашня легенда; Свій П. Степові оповідання.

1934

Шугай Микола. Т.1, 2; Будзиновський В. Гремить; Голубець М. Рік грози і надій; Чайковський А. За живою; Керницький І. Святоіванські вогні; Голубець М. Гей, видно село; Федькович О.Ю. Вибір творів; Косач Ю. Сонце в Чигирині; Верн Ж. Замок у Карпатах; Коковський Ф. Людська вдячність; Самчук І. Марія; Садовий І. Безіменні плутаторі. - Т.1, 2; Косинка Г. Темна ніч; Підляшеський Й.Т. Пригоди Шума; Усмішки. Упор. Є.Ю.Пеленський; Смольський Гр.

Олекса Довбуш; Білозерський О.П. Напередодні. - Т.1, 2; Ткачук В. Сини чічки; Михсєв В.М.Мара; Гриневичева Катря. Шестикрилець; Филипчак І. Дмитро Детько;

1936

Калина В. Курінь смерті; Кобилянська О. За ситуаціями; Леонтович Р. Звенислава; Нижанківський Б. Вулиця; Бояринич В. Кривавий шлях; Коковський Ф. За землю; Галицько-Волинський літопис. - Т.1, 2; Бірчак В. Проти закону; Михайлик М. За стрілецьку славу; Рженецька О. Вічне полум'я; Гренджа-Донської В.Лько Личь;

1937

Франко П. Від Стрипи до Дамаску; Садовий І. Танок смерті; Євтимович В. Військо йде; Кудей З. Гуцульська республіка. - Т.1, 2; Щурат В. Історичні пісні; Чайковський А. Перед зривом; Леонтович Р. На прою; Савчак Р.Д. На розпутті; Мосендз Л. Людина покірна; Іванина Н. Залізні раки; Ордівський С. Багряний хрест;

1938

Андрієвський В. Три громади. - Т.1, 2; Королів-Старий. Милосердний самарянин; Яворський Є. Вождь 100000-ної армії; Островський В. Князь Сила-Тур; Ордівський С. Срібний череп; Швед Б. Поліщуки. - Т.1, 2; Остромира М. У вирій; Керницький І. Мій світ; Меано Ч. Серця на грані (пер. з італ.); Романишин М. Занедбана земля;

1939

Оповідання прадіда; Єронім Анонім (Хиляк). Лемківська доля; Мосендз Л. Відплата; Микитин Т. Нові люди; Коваль Б. Жорстоке щастя.

Бібліотека «Нового часу»

Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії; Калинович В. Наша молодь в переломовій добі; Распутін - чорний дух Росії. Повість; Свєрбівус В. Радник жениться. Повість; Франко. Пачкар Демко; Шкрумеляк Ю. Як любити рідний край. Співанек «Трембіта»; Матіїв Мельник. За рідне гніздо; Ренар М., Жак А. Боротьба з трупом. Фантастична повість; Сервантес М. Великодумний рицар Дон Кіхот з Манчі (пер. А. Лотоцький). - В 2-х т.; Донцов Д. Що таке інтернаціоналізм; Донцов Д. Політика принципіальна і опортуністична; Спомини про Івана Франка; Купицький О. Вітер від моря. Враження з подорожі; Архипенко Є. Поступове пасічництво; Халіда Єдіб. В огні. Повісті; Кочис О. Порадник для лісних робітників; Мопасан Ги де. Серце людини; Стівенсон. Дивний винахід д-ра Екїлла; Фарсер Клод. Тайна віковичних людей; Тимошук Ю. Замітки під час подорожі до Аргентини; Лепкий Б. Сотниківна; Лешук Осип. Ждала, ждала козака; Тимофіїв М. Жиди і народне господарство України; Голубець М. За український Львів; Бурж Єлемір. Під гільотиною; Голубець М. Теревовля, княжий город; Голубець М. Белз - Буськ - Звенигород; Голубець М. Перемишль.

Бібліотека «Народної справи»

Воробець В. Цукровий буряк; Люцерна дає найбільше та найліпшу кашу; Воробець В. Як плекати кури, щоби нести по 200 - 300 яєць річно; Красиславич Т. Блудні вогники; Кирик М. Де горівка буває, там добра немає; Молитвеник «Вірую»; Новий український колядник; Васьків М. У філях Бистриці; Лотоцький А. Три ліси; Фацієвич О. Як робити соки з овочів та ягід; Чайківський І. Обіцяна земля; Шкрумеляк Ю. Новий вертел; Шумський Й. До світла; Портрети Т. Шевченка і І.Франка; Господарська читанка.

Співробітники «Української преси».

- Пеленський Євген Юлій (1908-1956) - літературознавець, бібліограф, педагог, громадський діяч і видавець.
- Яворівський Євген (1893-1954) - громадський і політичний діяч, педагог, журналіст і письменник.
- Шкрумеляк Юра (1895-1965) - журналіст, поет, дитячий письменник, автор понад 30 книг для дітей, «Історії України для дітей» у 4-х ч. У 1928-1939 рр. гол. ред. газети «Народна справа» та журналу «Дзвіночок».
- Голубець Микола (1892-1942) - мистецтвознавець, письменник, редактор багатьох видань, журналіст, автор численних праць і публіцистичних статей.
- Радзикович Володимир (1886-1966) - педагог, письменник і літературознавець, д. чл. НТШ, діяч Просвіти, автор підручників.
- Чернецький Степан (1881-1944) - поет, фейлетоніст, театральний діяч і критик.
- Барвинський Віктор (1885) - історик, досліджував історію Лівобережної України.
- Барвинський Василь (1888) - композитор, піаніст, музикознавець, директор і викладач музичного інституту у Львові.
- Калина Володимир (1896) - фізик, математик, педагог, д. чл. НТШ.
- Козак Едвард (1902-1993) - учень О.Новаківського, маляр, карикатурист.
- Лужницький Григорій (1903) - письменник, театрознавець, історик культури, журналіст, д. чл. НТШ, літературний редактор «Української преси».
- Тарпович Юліан (1903-1977: псевд. Бескид) - журналіст, письменник, громадсько-освітній діяч, редактор газети «Наш лемко» (1934-1939) і «Лемківської бібліотеки».

Література

1. Боровський М. Матеріали до бібліографії господарської літератури, виданої в Галичині, на Волині, Закарпатті й Буковині 1788 - 1944. - Вінніпег: УВАН, 1968. - С.5, 13.
2. Історія українського війська. - Львів: Світ, 1992. - Передмова Я.Дашкевича. - С.У.
3. Козак Е. Як повстав у Львові щоденник «Новий час» і як Тиктор сам від себе купив газету // Мистецькі студії. - 1981, ч.1. - С. 63.
4. Бібліографічний довідник до історії українців Канади. - Вінніпег: УВАН, 1986. - С. 624 - 625.
5. Енциклопедія українознавства. - Т.8. - С. 3196.
6. На чисті води: Чому тикторівська преса виступила проти ФНЕ? - Львів: Батьківщина, 1936.
7. Українська бібліографія материка і діаспори. - 1988. - С. 103.
8. Українська загальна енциклопедія. - Т.3. - С.278.
9. Видання «Української преси», які зберігаються в ЦНБ, бібліотеках Інституту літератури, Центрального державного архіву (Київ), у бібліотечі ім. Стефаника НАН України (Львів).

Віталій Мітченко

НОТАТКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ШРИФТА

Зі збільшенням кількості видань, присвячених історії нашої держави, її сучасності, коли деякі друковані видання репрезентують Україну в світі, виникає потреба уважніше придивитися до Книги, яка є акумулятором духовного життя нації. Однією з найважливіших складових частин книги завжди був шрифт. Його графіка, силует літер віддзеркалюють час їх існування, деякою мірою культуру, побут країни, в якій ці літери були накреслені.

Історія шрифту в Україні сягає корінням глибини віків. Перші знаки, які можна вважати літерами, було виявлено в Кам'яній Могилі поблизу Мелітополя (ці знаки надруковано в Археологічному збірнику Полтавського краєзнавчого музею (вип. 1, Полтава, 1992). Перші знайдені написи відносяться до часів Трипільської культури.

Предметом нашої розмови буде слов'янський шрифт, який має назву кирилиця. Він прийшов у Київську Русь з Моравії через Болгарію, де його запровадив для перекладу церковних книг з грецької на слов'янську мову македонянин Костянтин Філософ (у чернецтві Кирило). Він створив для слов'ян абетку, використавши існуюче в них письмо, яке в науці має назву «риси і різни», а також деякі грецькі літери (В.А.Истрин. «1100 лет славянской азбуки». М., 1988).

© Мітченко Віталій Степанович, Київ, 1994

Разом з кирилицею у X - XII ст. в Київській Русі існував ще один шрифт - глаголиця (від давньоруського слова «глагол, глаголити»). Його походження точно не відоме науковцям і викликає суперечки.

Але повернемося до кирилиці.

Першу написану кирилицею датовану книгу - «Остромирове Євангеліє» - виготовлено в Києві у 1056 - 1057 рр. для новгородського посадника Остромира. Щодо естетики - це неперевершений взірць мистецтва шрифту, найдавнішого кириличного почерку - уставу.

Ритмічна будова рядка в уставному письмі, графіка літери, співвідношення основних і сполучних ліній у літері, пропорційність висоти літери та її ширини принципово відрізняють кирилицю від латиниці (почерку, що панує в Центральній та Західній Європі). Латинський шрифт, як і латина, - ритмічний, стислий. Майже всі літери відповідають пропорції 10 (висота) x 8 (ширина) (співвідношення основного та сполучного штриха: 1:2, 1:2/3) і вписуються в кілька простих геометричних фігур - квадрат, коло, трикутник.

Зовсім інша образотворча, ритмічна будова кирилиці. Літери мають різні пропорції. Якщо взяти за модуль квадрат, то одна частина літер вписується у квадрат, інша має ширину півтора квадрата, ще інша - півквдрата. Тобто, трикрат-

У А П А Д Р А У

Окремі знаки
з Камінної Могили
в Північному Приазов'ї.
II - I тис. до н. е.

З А П Р Є Ж К Д

Окремі літери
«Пересопницького Євангелія».
Пізній український устав.
XVI ст.

Ш Ц Р Т М Ъ Ж Д

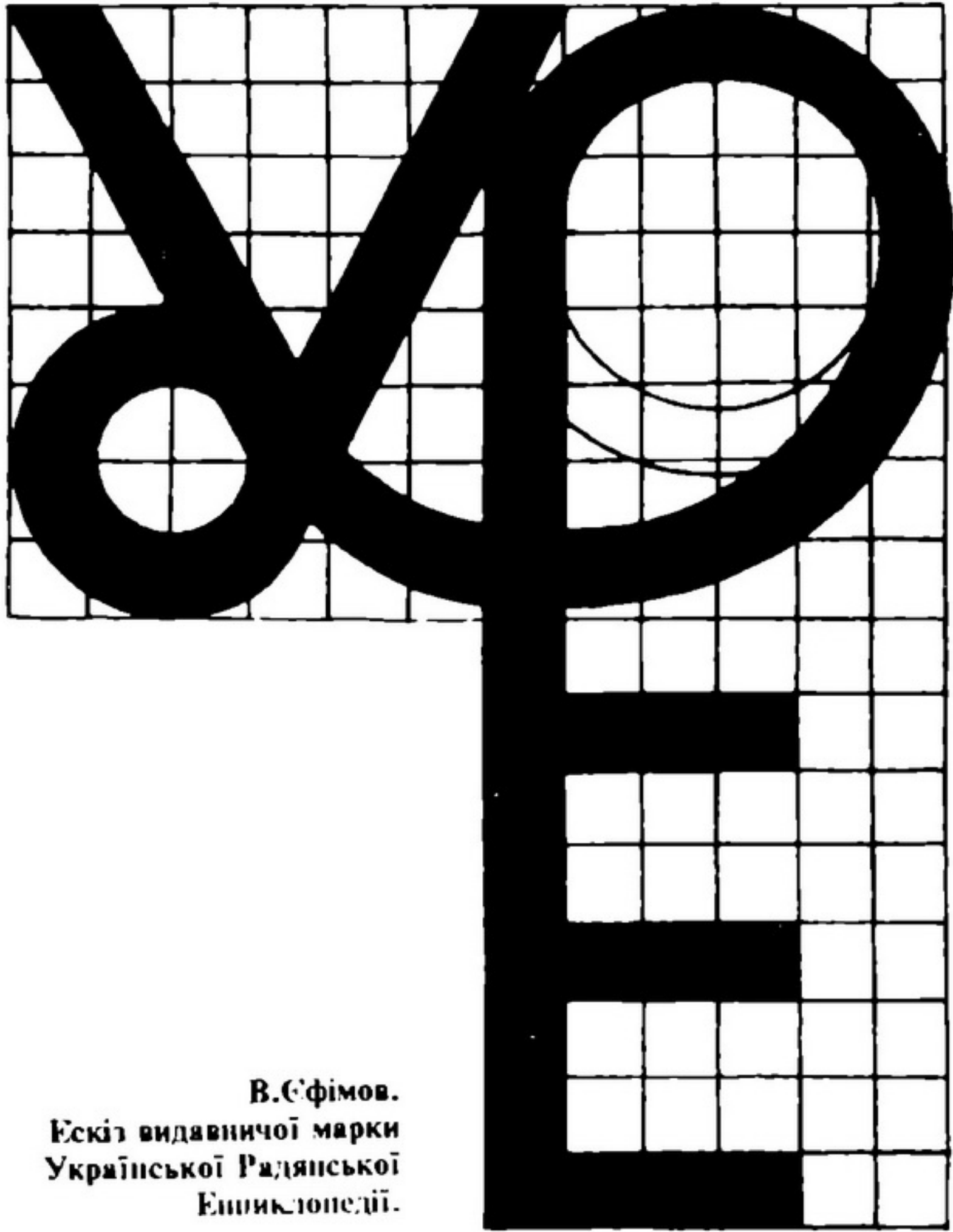
Окремі літери,
напівуставу XVII ст.

Тенец Скоць
Длу Лоць Бра
Вамн Лолъ

Зразки українського
скоропису XVII ст.

АКЦЕННА МІСЦЕЦВА ДІКМ

Приклад наслідування
українським рукописним
шрифтам XVII ст.
Г.Нарбут, 1920.

В.Сфімов.
Ескіз видавничої марки
Української Радянської
Енциклопедії.

АБВГДЕЄЖЗИІЙ
КЛМНОПРСТУФХЦ
ЧШЩЪЫЬЭЮЯЁ
абвгдеєжзиіїйклмнопрс
туфхцчшщъыьэюяё
1234567890.,:;-?!§VNº

Хоменківська гарнітура.

Зразки
шрифтових композицій
художника В.Мітченка,
1994.

Богдан Хмельницький

МАЛА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
УКРАЇНСЬКОГО
КОЗАЦТВА

Перед судом

В *ДК*

В.Мітченко. 94

БОГДАН ЛЕПКИЙ

на різниця у ширині окремих літер. Відношення основних і сполучних штрихів: 1:4, 1:5 - шрифт особливо контрастний. Зовсім немає плавних окружностей, але багато напружених дуг, які часто сполучаються під гострим кутом. Кожна літера пишеться окремо, без розбивки на слова.

Подальший розвиток графіки українського шрифта поступово приводить до появи нового почерку - напівуставу. Це вже більш декоративне письмо. У ньому наявні верхні та нижні виносні елементи, а також виносні літери. Буква до букви ставиться ближче, завдяки чому чіткіше проглядається рядок. З'являється розбивка на слова. Спочатку намічається, а пізніше стає виразнішим нахил букв вправо. В рядку і в середині букви з'являється більше руху. На начертання літери переписувач витрачає менше рухів, завдяки чому збільшується швидкість письма.

Устав (спочатку й напівустав) писався на пергаменті - спеціально вичиненій шкірі. Це був дуже дорогий матеріал.

З ХУІІІ ст. в Україні з'являється папір, спочатку привозний, а потім і місцевого виробництва. Він був дешевший за пергамент, а гладенька поверхня давала змогу пташиному перу вільніше рухатися по ній. Для художника останнє має велике значення, оскільки пергамент або папір є матеріалом, а пташине перо - інструментом. У пластичних мистецтвах, до яких можна віднести і мистецтво шрифта, в руках справжнього майстра співвідношення інструмента й матеріалу створює певну художню форму, у нашому випадку - начертання літери. Поява паперу, а також збільшення з суспільним розвитком України й кількості документації приводять до поступового вироблення нового історичного почерку, який отримав у палеографії назву скоропис.

Один з найбільших знавців української палеографії Каманін у виданому в Києві 1899 р. палеографічному збірнику поділив історію розвитку українського шрифта на три періоди, в яких простежив еволюцію графічного накреслення літер протягом ХУІ - ХУІІІ ст.

З усього розмаїття прийомів, що використовувались у скорописі, можна виділити два найважливіших для його зорового сприйняття. Це поєднання літер у слові (горизонтальні лігатури) і винесення окремих літер над рядком.

Варіанти поєднання літер по горизонталі вельми різноманітні. Причому в одному написові можливі кілька варіантів поєднання одних і тих самих літер.

Горизонтальні лігатури, з одного боку, посилюють декоративність напису, а з другого, - «в'язуть» рядок, спонукаючи погляд бігти зліва направо вздовж нього.

Вертикальні лігатури разом з виносними елементами правлять за зв'язки між рядками.

Завдяки цим прийомам аркуш паперу зі скоро-

писом перетворюється на витвір образотворчого мистецтва доби українського барокко.

Подальший розвиток мистецтва шрифта пов'язаний з винайденням і вдосконаленням книгодрукування. Рукописний шрифт завжди був і є джерелом натхнення і експериментування при розробці ескізів набірних шрифтів. У Європі це І.Гутенберг, який для перших набірних шрифтів використав готичні почерки, та Іван Федорів у Росії та Україні, який використав для набору своїх книг російський і український напівуставний почерк.

Історичний розвиток шрифта в Україні не можна уявити без Г.Нарбути, який істотно вплинув на подальший розвиток мистецтва шрифта і графіки взагалі, створив школу українських оформлювачів книги. Його вплив відчувається і сьогодні.

Основна роль Нарбути в історії української графіки в тому, що він узагальнив увесь досвід розвитку шрифта в Україні, творчо його обробив, перепустивши через своє сприйняття художника-графіка.

Початок ХХ ст. був часом бурхливого розвитку графічних мистецтв. Бердслей в Англії, Воллатон у Франції, «мирискусники» в Росії (насамперед Чехонін) нарівні з якими працював Нарбут, значно вплинули на розвиток мистецтва книги.

Шрифтове господарство українських і російських видань останньої чверті ХІХ ст. свідчить, що то був час занепаду мистецтва оформлення книги. Вона не існувала як «єдиний організм», за висловом В.Фаворського. Ілюстрації виконувались у будь-якій техніці, аж до живопису олією, і друкувались на вклейках. Декоративне оформлення носило випадковий характер, часто стилістично не мало відношення до змісту книги. На одній титульній сторінці використовували велику кількість різних набірних шрифтів, застосовували об'ємно-просторові шрифти, складені з різних натуральних предметів: коренів дерев, каміння тощо. Такі шрифти утруднюють читання, спотворюють графему (конструктивну основу) літери. Своєю ілюзорною просторовістю вони руйнують площину сторінки, погано поєднуються з декором.

Творчість Нарбути - це місток, перекинутий через період еkleктичного оформлення книги ХІХ ст. в Україні, який з'єднав високе мистецтво давньоруської і стародрукованої книги в ХХ ст.

Нарбут в Україні, Чехонін та інші «мирискусники» в Росії об'єднали всі елементи книжкового оформлення: ілюстративне, шрифтове і декоративне.

Але книга чутливо реагує на середовище, в якому вона створюється, і на час. 20-ті роки з їхнім аскетизмом змінили вигляд книги. У мистецтві домінував конструктивізм. З'явилися нові гротескні шрифти. Проте найвитонченіші художни-

ки не могли ігнорувати багатющі традиції українського шрифту і немовби накладали їх на сучасні їм конструктивістські ідеї. Досвід цих митців був би дуже корисним для сучасних оформлювачів книги. Але цей період історії української книги мало вивчений. Можна назвати лише статтю Д.Горбачова «Обложки и титулы украинской книги 20 - 30-х годов» у збірнику «Советская графика '73» (М., 1974).

Не оминемо у зв'язку з цим досвід роботи відомого художника В.Єрмілова 20-х років. Справжній конструктивіст, він іноді вдало використовував характерні для скоропису округлі, дугоподібні з'єднання між літерами.

Плідно працювали з шрифтами українські конструктивісти В.Кричевський, А.Петрицький, О.Маренков. Переосмислювали творчу спадщину Г.Нарбута його учні А.Середа, Л.Лозовський, М.Кирнарський. В останніх роботах самого Нарбута відчувається вплив конструктивізму (обкладинка журналу «Солнце труда», 1919 р.)

У невеликій статті немає можливості проаналізувати наступні роки розвитку, а вірніше, існування шрифту в Україні. Працювали цікаві майстри, виходили прекрасно оформлені книги, але багато було й вторинного (скажімо, «переспів» нарбутовських творчих знахідок, а то й відвертий плагіат). Власне кажучи, художній загал не ро-

зглядав шрифт як самостійне мистецтво, а скоріше як невід'ємний елемент книжкового оформлення. Досить сказати, що за останні 70 років в Україні було розроблено тільки одну набірну гарнітуру на основі українських історичних почерків (Хоменківську).

Загальний інтерес до дизайну в 70-ті роки зумовив те, що книгу знову стали розглядати як «єдиний організм». А значить, звернули увагу і на шрифти.

Всі ці роки власне традиції українського рукописного шрифту підтримували такі прекрасні майстри, як І.Хотинок, О.Юнак, В.Фатальчук, В.Хоменко, А.Пономаренко та ін. У 70 - 80-х роках надбання школи українського рукописного шрифту доповнили роботи В.Чебаніна, А.Відоняка.

Значний внесок у розвиток традицій українського рукописного шрифту вніс В.Юрчишин. Він не просто глибоко вивчає джерела, а творчо їх переробляє і надає шрифту індивідуального забарвлення. А найголовніше, використовуючи історичний почерк, створює нову книгу.

Це і є завданням сьогodнішніх дизайнерів - створити сучасну українську книгу. Не стилізацію «під старовину» і не більш-менш вдалу адаптацію латиниці, а повнокровний сучасний український шрифт.

Н. Орач

Георгій Якутович як книжковий графік

Заслужений діяч мистецтв художник Георгій Якутович - неординарне явище в мистецтві, в художній творчості, зокрема в українській книжковій графіці. Працює переважно в техніці офорта, ліногравюри, олівця. Якутович - це бережне ставлення і переосмислення традицій народної гравюри та давньоруської стародрукованої книги, це не тільки ґрунтовна рисувальна школа, висока майстерність, а й вищукава делікатність пера, філософський склад мислення, широка ерудиція. Проліструвавши книгу, митець стає співбесідником того, хто читає цей літературний твір. Художник яскравої індивідуальності, Якутович до кожної книги знаходить новий «ключ», новий підхід, враховує особливості творчої манери письменника, його світогляду.

Всьому культурному загалу, шанувальникам книги добре відомі роботи цього майстра, поготів українську книжкову графіку не можна уявити без Георгія Якутовича. Його творчість - це мікрокосмос, це світ образів, доступний і загадковий водночас. Книги «Фата моргана», «Козак Голота», «Слово о полку Ігоревім», «Повість временних літ» тощо - незабутня сторінка в українському образотворчому мистецтві.

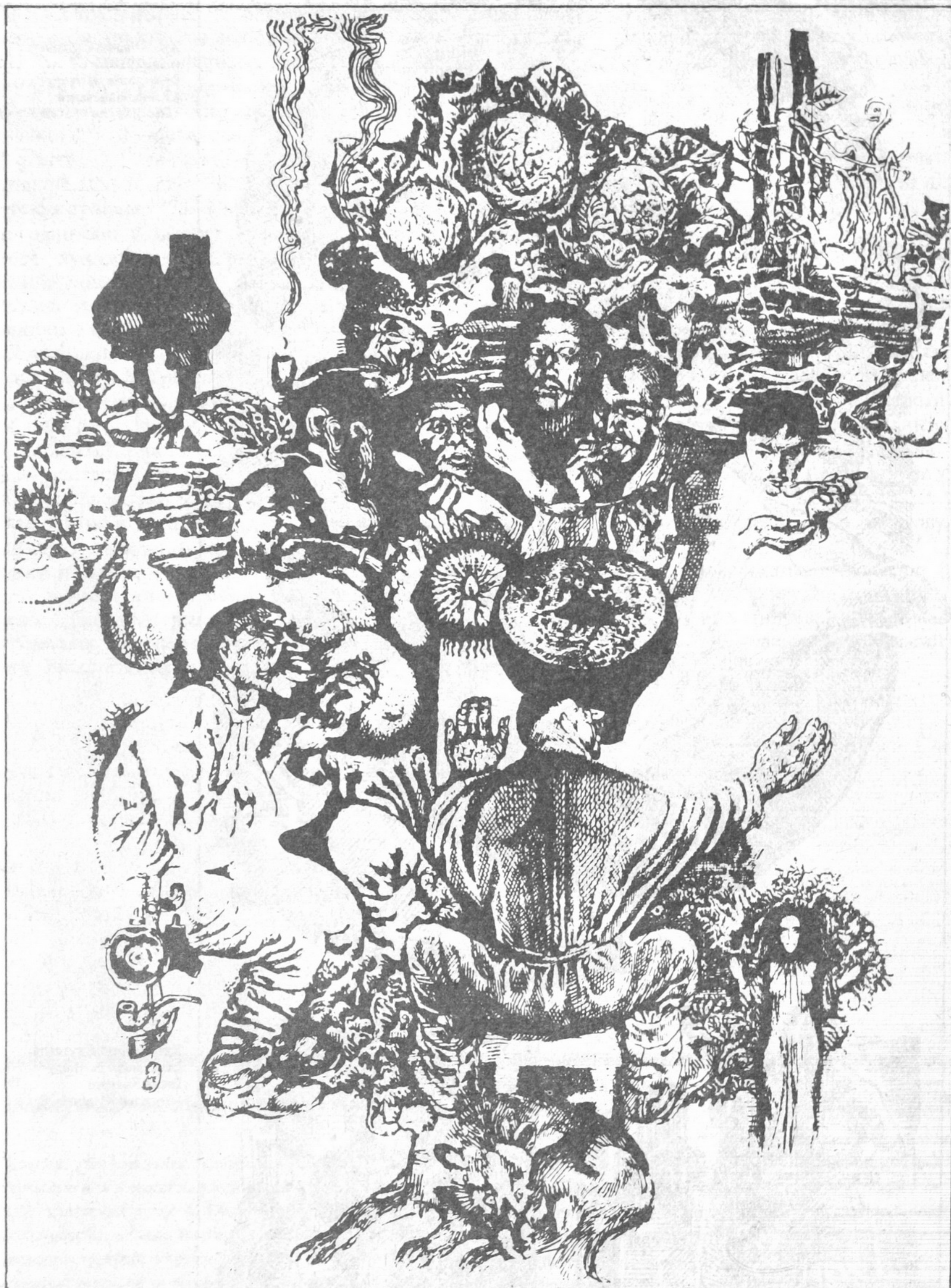
Г.Якутович - лауреат Державної премії ім.Т.Шевченка, має диплом і бронзову медаль Міжнародної виставки книги в Лейпцігу, срібну медаль Академії художеств Росії, диплом Івана Федорова та інші нагороди.

Худ. Георгій Якутович
(нар. 1930).
Ілюстрація до твору
М. Коцюбинського
«Тіні забутих предків»

Худ. Георгій Якутович.
Ілюстрація до твору
Івана Кочерги
«Ярослав Мудрий»

Худ. Георгій Якутович.
Ілюстрація до твору
М. Гоголя «Вій».

Олена Апанович

В.І.ВЕРНАДСЬКИЙ І КНИГА

Розвиток науки видатний учений і мислитель В.І.Вернадський найтіснішим чином пов'язував з книгою - найглибшим джерелом знань про досліджуваний предмет, про явища й процеси в природі та суспільстві.

Твори живопису, музики, а, особливо, художньої літератури надихали вченого, сприяли розширенню обривів його природничо-наукових уявлень, світосприйняття, збагачували досвід. З не меншим захопленням читав він і спеціальну літературу.

Цінні відомості про ставлення Вернадського до книги відображено в його щоденнику, в багатій епістолярії (зокрема, в листах до дружини), де фіксувалися прізвища авторів і назви книг, оцінювалося прочитане. В матеріалах до «Пережитого и передуманного» (мемуари, задумані вченим, але не реалізовані) читаємо: «Я рано накинувся на книги і читав усе, що потрапляло під руки, насамперед у бібліотеці батька, доволі великій, хоч і випадковій... Книг було дуже багато і в мене, і в сестер. З прочитаного в ці перші роки особливо пам'ятаю різні географічні книги...».

«Пізніше, - зазначав Вернадський, - крім географічних книжок любив я вірші, оповідання, але терпіти не міг тих, що погано закінчуються, і, як правило, раніше дивився кінець, якщо поганий - не читав. У той час я зачитувався історією, головним чином грецькою...».

Читацькі інтереси підлітка формувалися під впливом батька, свідомого українського патріота, прогресивного професора політичної економії та статистики Київського університету, пізніше — викладача Московського і Петербурзького педагогічного й технологічного інститутів, засновника й редактора журналів «Биржевой указатель» та «Экономия», власника «Магазину-книжника» і «Славянской печатни».

У Петербурзі Володимир Іванович почав комплектувати свою приватну бібліотеку і вражав знайомих величезною начитаністю. «Він обдарований був, - підкреслював його приятель, історик І.М.Гревс, - здатністю розумно прочитати важку книгу з надзвичайною швидкістю, і спеціальний стіл у нього був завалений великою кількістю

чергових томів, що не залежувалися там марно... Обов'язково запитував про нову наукову книгу: «А література там указана?» Ще в університетські роки його цікавило питання про народні бібліотеки, пов'язане з проблемою загальної просвіти».

Так, разом з групою студентів він створив гурток для вивчення народної літератури й формування загальних і рекомендаційних каталогів, перекладів книг та організації масових бібліотек, для надсилання книжок у провінцію. Діяльність гуртка сприяла заснуванню першої безплатної читальні в Петербурзі.

Вернадський активно співробітничав також у Санкт-Петербурзькому комітеті грамотності, що видавав популярну літературу, збирав і розсилав книги в народні школи й бібліотеки тощо, а в 1894 р. видав каталог кращих книг для масового читання. У ці ж роки він бере участь у роботі Комісії з запровадження домашнього читання, яка видавала книжки, організовувала публічні читання і друкує у виданнях Комісії покажчик популярних книг з питань мінералогії.

У 1918-1919 рр. в умовах громадянської війни, здійснюючи гігантську науково-організаційну роботу, спрямовану на створення Української Академії наук (УАН), перший її президент ще й писав книги («Геохімія» та «Жива речовина»), проводив експериментальні дослідження в організованій ним уперше в світовій науці біогеохімічній лабораторії. При цьому, бувало, за місяць прочитував близько десяти великих монографій.

Усвідомлюючи важливе значення бібліотек для науки, їх велику культурно-суспільну роль, Вернадський очолив Тимчасовий Комітет для заснування Національної Бібліотеки Української держави в Києві (тепер ЦНБ ім. В.І. Вернадського НАН України). Він брав безпосередню участь у діяльності бібліотеки, розробляв її Устав, вникав у теоретичні й фахові проблеми, у систему запису книг і складання карток, вирішував організаційні, кадрові та фінансово-господарські справи. Саме Вернадський поставив питання про затвердження законодавчим шляхом прав Бібліотеки на одержання з друкарень обов'язкових примірників їх видань. Завдяки його зусиллям фонди було по-

повнено великою кількістю цінних книжкових зібрань і багатьма рідкісними книжками з приватних колекцій відомих учених, професорів Київського університету (І.Сікорського, І.Лучицького та ін.), укомплектовано багатьма російськими та іноземними виданнями.*

Перебуваючи за кордоном, учений не пропускав можливості поповнити свої знання. Ось що він згадує про відрядження в першій половині 20-х років до Парижа, де в Сорбонському університеті вів курс з геохімії: «Ми жили тоді в Пассі дуже далеко від лабораторії. Звичайно я читав, сидячи на імперіалі наверху, і дуже багато в такий спосіб перечитав. Частину шляху я проходив пішки понад Сеною, де було багато антикварних ларків, і там знайшов чимало надзвичайно цікавих книг, починаючи з XVIII століття, дуже дешево».

Напружено працюючи в бібліотеках, музеях, наукових інституціях Парижа, Лондона, Берліна, Мюнхена, Праги тощо, Вернадський просив надсилати йому з України потрібні для роботи книги, зокрема видання Академії, її бібліотеки, Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Він сприяв взаємозв'язкам Академії наук УРСР з французькими науковими установами щодо книгообміну.

У науковій роботі Вернадський користувався власним книжковим зібранням, фондами бібліотеки Мінералогічного музею АН СРСР (він багато років його очолював), інших академічних і неакадемічних бібліотек, міжнародним абонементом.

Записи замовлень В.І.Вернадського на літературу свідчать про широчінь його інтересів. У зошиті зафіксовані книги й журнали з таких наук, як мінералогія, геохімія, географія, хімія, фізика, геофізика, математика, астрономія, космогонія, біологія, ботаніка, зоологія, медицина, філософія, історія культури та ін.

Наукові та художні твори зарубіжних авторів учений, котрий володів понад 20-ма мовами, читав в оригіналі.

Вернадський ніколи не помилявся в цитатах, не плував однієї книги з іншою. Перед роботою він вибирав собі на день 5 - 6 книжок для попереднього ознайомлення. Насамперед уточнював і вияснював дані про нові для нього імена вчених, найчастіше користуючись довідником Поггендорфа. Незнайомі місцевості розшукував на мапі. Робив виписки і замітки складав у теки за абеткою. В останні роки життя він, загинаючи куточки сторінок, залишаючи ледь помітні позначки олівцем, прочитану книгу передавав секретарю для виписок. На полях ніколи не писав.

Своїх дітей і послідовників також учив серйозно працювати над книгою, давати стислу її

оцінку, реєструвати час прочитання, прізвище автора, назву, рік видання, число сторінок.

Вернадський ніколи не жалів коштів на придбання книг. Їх було так багато, що він кілька разів великі партії літератури передавав Російській АН (1911), АН СРСР, Московському товариству дослідників природи. Чимало журналів віддав у бібліотеки Радієвого інституту і Біогеохімічної лабораторії та в інші наукові установи.

У кабінет-музей, що при Інституті геохімії та аналітичної хімії (Москва), повністю перенесено скромну обстановку його квартири й розкішну приватну бібліотеку. Це - 6800 книжок і журналів й 46 географічних карт та атласів, розмішених за певною системою.

Перший розділ («Книги знайомих») розпочинає його книга «Деякі досліди вправ вихованців Київської духовної академії» (належала дідусеві вченого - Василю Івановичу, військовому лікарю). Далі - праці батька, Івана Васильовича, та першої дружини Вернадського Марії Михайлівни (перша в Росії жінка-економіст). За ними - книги близьких друзів, відомих учених: ботаніка і географа, засновника Батумського ботанічного саду А.М.Краснова, істориків О.О.Корнілова та І.М.Гревса, сходознавця С.Ф.Ольденбурга та ін.

Другий блок - видання, пов'язані з науковою діяльністю Володимира Івановича, — праці його учнів, відгуки на його роботи, видання тих установ, якими він керував, тощо. Третій — праці самого Вернадського. «Книги знайомих учених» скомплектовано з книг і відбитків праць науковців з усього світу.

Найбільше в бібліотеці творів великих учених, які вплинули на розвиток науки й культури. Сюди він включив і твори О.Герцена, В.Короленка, А.Мішкевича, В.Гете, Т.Шевченка. (Томик «Кобзаря» Вернадський брав із собою в кожен поїздку). Чотири полиці відведено працям з історії науки (за тематикою). Окремо — книги з історії установ, зокрема історія Російської академії, звіти Паризької і Чеської академій. Виділено видання АН УРСР, є група звітів Московського університету і Вищих жіночих курсів, каталогів, описів музеїв тощо. Надзвичайно багата довідкова література, література з галузей знань, дотичних до наукових інтересів Володимира Івановича. Художня література — окрема підбірка.

Працюючи в тій чи іншій бібліотеці, Вернадський вивчав її специфіку, роблячи цінні висновки про характер та діяльність вітчизняних і найбільших світових бібліотек. Він завжди піклувався комплектуванням фондів, дбав про вдосконалення каталогів бібліотек тих наукових установ, якими керував, що є своєрідним відбиттям пієтетного ставлення великого вченого до Книги.

* Сьтнік К.М., Аланович Е.М., Стойна С.М. В.И. Вернадский: жизнь и деятельность на Украине. - К., 1988. - С. 92-105.

Леонід Костенко

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «АВТОМАТИЗОВАНІ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ»

11-13 жовтня 1994 р. Центральною науковою бібліотекою ім.В.І.Вернадського НАН України було проведено Міжнародну наукову конференцію «Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування», в якій взяли участь 215 спеціалістів, з них 12 зарубіжних. Україна була представлена вченими і фахівцями в галузі інформатики та бібліотечної справи, які працюють в бібліотеках усіх систем і відомств, державних інститутах культури, у науково-дослідних установах Національної Академії наук.

Конференцію відкрив головуєчий на пленарному засіданні директор ЦНБ, член-кореспондент НАН України О.С.Онищенко. Він охарактеризував сучасний стан інформатизації бібліотек України, відзначив певні успіхи в цій галузі і окреслив коло проблем, що потребують розв'язання. Це - налагодження дієвих механізмів координації робіт з автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів між бібліотеками різних систем і відомств, організація централізованої підготовки на машинних носіях бібліографічної інформації про нові твори друку, посилення уваги до питань стандартизації в бібліотечно-інформаційній сфері, підвищення рівня теоретичної бази для створення в бібліотеках автоматизованих інформаційних систем нового покоління і, врешті, надання роботам по інформатизації бібліотек державного статусу з включенням їх до Національної програми інформатизації.

Другою була доповідь директора Інституту проблем реєстрації інформації НАН України члена-кореспондента НАН України В.В.Петрова «Від електронної комп'ютерної газети до електронної бібліотеки». Йшлося про використання згаданої газети, яка не має світових аналогів, для передачі наукової та комерційної інформації по телевізійній мережі. Після виступу багато учасників конференції виявили бажання стати абонентами цієї газети.

Три наступні доповіді зробили гості з близько-

го зарубіжжя: зав. відділом системних досліджень і автоматизованих технологій Бібліотеки з природничих наук РАН (Москва), д-р техн. наук М.Є.Каленов; ст. наук. співробітник відділу автоматизації Державної бібліотеки Росії (Москва) М.Є.Шварцман, зав. відділом автоматизації Центральної наукової бібліотеки АН Білорусі (Мінськ) П.М.Лапо. М.Є.Каленов повідомив про інформаційно-бібліотечне забезпечення природничо-наукових досліджень РАН, а два інші доповіді охарактеризували сучасний стан і перспективи автоматизації своїх бібліотек.

Взаємодоповнюючі виступи зав.відділом автоматизації Національної парламентської бібліотеки України В.О.Александрова «Хід розробки та створення автоматизованої системи бібліотек Міністерства культури України» і Головного конструктора інформаційних мереж О.Й.Баранова «Проблеми створення національного електронного каталога обласних бібліотек України» засвідчили наявність у нашій країні проектів державного значення, які сприятимуть створенню нової інформаційної інфраструктури суспільства.

Консультант з інформаційних технологій фірми Digital О.Д.Бобовников та керівник Національного центру ЮНЕСКО по розповсюдженню програмної системи CDS/ISIS в Україні, канд. фіз. - мат. наук В.А.Резниченко проінформували про ліцензійні програмні системи для автоматизації бібліотек ALEPH і CDS/ISIS, які супроводжуються в Україні відповідно фірмою Digital і Кібернетичним центром НАН України. Перша має дещо ширші функціональні можливості (зокрема, є багатощрифтовою), позитивна ж риса другої - некомерційні умови отримання.

Завершили засідання доповіді директора Українського мовно-інформаційного фонду, канд. фіз.-мат. наук В.А.Широкова про проблеми сучасної комп'ютерної лексикографії та зав. кафедрою інформатики й автоматизованих технологій КДІК, канд. пед. наук В.О.Яковлева про підготовку бібліотекарів-технологів у галузі інформатики.

Другого дня на конференції проходили чотири секційних засідання. Було заслухано 50 доповідей та повідомлень, значна частина яких супроводжувалася демонстраціями інформаційних і програмних продуктів.

На першій секції «Формати, лінгвістичне і програмне забезпечення автоматизованих бібліотечних систем» (керівник - зав. відділом автоматизованої обробки інформації ЦНБ, канд. техн. наук Л.Й.Костенко) найбільший інтерес викликала доповідь наук. співробітника відділу каталогізації ЦНБ О.В.Ісаєвої «Використання UNIMARC в універсальній науковій бібліотеці». Присутні на секції відзначили необхідність доведення такої роботи до Державного стандарту України. Широке обговорення викликали також повідомлення співробітників Українського мовно-інформаційного фонду про створення автоматизованих словникових систем та інформація фахівців Кібернетичного центру НАН України про подальший розвиток програмної системи CDS/ISIS, розробленої ЮНЕСКО спеціально для автоматизації бібліотек та архівів.

Тематикою другої секції були «Електронні каталоги й бази даних бібліотек» (керівник - зав. відділом автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів ЦНБ, канд. техн. наук А.С.Лозниця). Учасників цієї секції найбільше зацікавили розробки Українського мовно-інформаційного фонду зі створення електронної бібліотеки, автоматизовані робочі місця клавіатурного вводу бібліографічної інформації, продемонстровані співробітниками відділу автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів ЦНБ ім. В. І. Вернадського, а також інформація про роботи з автоматизації Черкаської обласної бібліотеки, особливістю яких є використання вітчизняної комп'ютерної техніки.

Учасники секції «Автоматизовані технології обслуговування читачів» (керівник - заст. директора з бібліотечної роботи ЦНБ А.Г.Бровкин) спочатку заслухали доповіді теоретичного плану, а потім приєдналися до секції «Електронні каталоги і бази даних бібліотек», де і продемонстрували АРМи, призначені для обслуговування читачів. У цілому робота третьої секції показала, що, з одного боку, бібліотеки вже мають певні інформаційні ресурси на машинних носіях, а з другого, - ці ресурси ще недостатньо використовуються в практиці інформаційного обслуговування читачів.

Уже сама наявність четвертої секції «Комп'ютеризація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек» (керівник - зав. відділом інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади ЦНБ, канд. філос. наук В.М.Горовий)

засвідчила, що вітчизняні бібліотеки успішно освоюють нову для них сферу - підготовку оглядово-аналітичних і прогностичних матеріалів для управлінських структур. Хоча серед доповідачів переважали представники ЦНБ, обговорення їхніх виступів показало, що аналогічні роботи проводяться і в ряді регіонів, зокрема в Херсонській, Дніпропетровській та інших обласних універсальних бібліотеках.

У першій половині третього дня конференції учасники знайомилися з практичними досягненнями ЦНБ у галузі інформатизації. Гостям, зокрема, було продемонстровано гіпертекстові бази даних «SCI» (покажчики наукового цитування) на компактних оптичних дисках, що вже понад п'ять років використовуються в роботі відділу довідково-бібліографічного обслуговування, бази даних національної бібліографії України та рефератів газетних статей, а також автоматизовані робочі місця у відділі каталогізації.

У другій половині цього дня під головуванням члена-кореспондента НАН України О.С.Онищенка відбулося заключне пленарне засідання, на якому керівники секцій поінформували про їх роботу. Після короткого обговорення повідомлень керівників секцій учасники конференції одногосно прийняли такі рекомендації:

1. Для координації робіт зі створення автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем організувати Міжвідомчу раду з питань інформатизації бібліотек.

2. Вважати першочерговим завданням Ради підготовку документів для включення робіт зі створення автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем до Національної програми інформатизації.

3. Просити Книжкову палату ім.І.Федорова, Національну парламентську бібліотеку і Центральну наукову бібліотеку ім.В.І.Вернадського забезпечити впровадження організаційних та інших заходів для централізованої підготовки на машинних носіях бібліографічних описів творів друку, що виходять в Україні.

4. Просити Державний комітет України з питань стандартизації, метрології та сертифікації передбачити на 1995 і подальші роки фінансування розробки стандартів у галузі бібліотечної справи, передусім для автоматизованої обробки інформації.

5. Вважати пріоритетним науковим напрямом при створенні автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем їх інтелектуалізацію.

6. Наступну конференцію присвятити темі «Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи».

Валентина Кисельова

НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «БІБЛІОТЕКИ В РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ»

2 - 4 жовтня 1994 р. в Державній історичній бібліотеці (ДІБ) відбулася науково-практична конференція «Бібліотеки в розвитку історичної науки в Україні». Її підготовлено спільно з Інститутами української археографії, історії України НАН України, Інститутом підвищення кваліфікації працівників культури і приурочено до 55-річчя ДІБ. Наукові працівники, викладачі, фахівці бібліотечної справи обговорили питання про роль бібліотек у розвитку історичної науки.

Внесок бібліотек в історичну науку, збереження і примноження культурних надбань нашої держави - тема доповіді на пленарному засіданні д-ра іст. наук професора Ю.Курносова (Інститут історії України).

Про державну програму підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» та завдання бібліотек йшлося у виступі голови Всеукраїнської спілки краєзнавців академіка НАН України П.Тронька. Проблеми підготовки бібліотекарів для роботи з рідкісною книгою та історичними колекціями визначені у повідомленні канд. філософ. наук П.Голобуцького (ЦНБ ім. В.І.Вернадського).

Зав. відділами краєзнавства Г.Мокрицька (Херсонська ОУНБ), Т.Дрьомова (Донецька ОУНБ), директор Маріупольської міської історичної бібліотеки Т.Кувшинова розповіли про досвід історично-краєзнавчої роботи своїх бібліотек, а Г.Єрофеева (Харківська ДНБ ім. В.Короленка) - про діяльність бібліотек Харківського регіону в галузі історичного краєзнавства. 55-річній роботі ДІБ у цій царині було присвячено доповідь директора бібліотеки Л.Макаренка.

На конференції працювало три секції: 1. Бібліотечні фонди - джерельна база історичної науки; 2. Забезпечення інформаційних потреб історичної науки бібліотечно-бібліографічними методами; 3. Історія бібліотек як складова історії культури України.

Питання реституції втрачених книжкових пам'яток історії і культури з фондів Національної парламентської бібліотеки України були порушені у виступі О. Александрової.

У другій секції працювали представники Рівненського (Л.Черепуха, Г.Швецова-Водка), Харківського (В.Петрикова) і Київського (Ю.Лазоренко, А.Комська) інститутів культури.

Представники третьої секції з особливою увагою вислухали повідомлення про досі невідомі сторінки діяльності видатних бібліографів і бібліотекознавців - фундаторів бібліотечної справи в Україні, зокрема О.Грушевського та ін.

Тези доповідей і повідомлень учасників конференції опубліковано в збірнику «Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні» (К., 1994).

Конференція рекомендувала здійснити протягом 1995 - 2000 рр. інвентаризацію і паспортизацію рукописних, стародрукованих, рідкісних книг, що зберігаються у фондах бібліотек, музеїв, архівів України, скласти зведений каталог на регіональному рівні; створити центр реставрації книг з відділеннями в окремих регіонах держави; оптимізувати бібліографічне інформування шляхом організації регіональних інформаційних мереж, що включають зведені краєзнавчі каталоги, історико-краєзнавчі бібліографічні посібники, фактографічні й бібліографічні банки даних; підтримати проект створення інформаційного центру з комп'ютерною базою даних з питань історії України в ДІБ за участю великих бібліотек і провідних наукових установ.

Конференція сприяла об'єднанню зусиль науковців і бібліотекарів, спрямованих на популяризацію історичної науки, організацію навчання і розповсюдження знань з історії, історичного краєзнавства, а також на вивчення історії бібліотечної справи, окремих бібліотечних установ нашої держави.

Раїса Кириченко

ДАРУНОК ФЕДЕРАЛЬНОГО МІНІСТЕРСТВА З ПИТАНЬ ОСВІТИ ТА НАУКИ (ФРН)

Було офіційно передано в дар ЦНБ книги вартістю 200 тис. німецьких марок представником Федерального Міністерства з питань освіти та науки д-м Гіршом на офіційній презентації книжкової виставки «ФРН - Україна», що відбулася 30 травня 1994 р. Крім ЦНБ, ще 21 наукова бібліотека України отримала книги в дарунок. Ця програма входила в комплекс заходів, які проводяться у

© Кисельова Валентина Петрівна, Київ, 1994

© Кириченко Раїса Степанівна, Київ, 1994

рамках освітньо-політичної співпраці між Німеччиною та Україною, підкреслив посол ФРН в Україні д-р Олександр Арно.

Федеральне Міністерство освіти й науки за посередництвом Німецького бібліотечного інституту передало в Україну безцінну колекцію видань наукової літератури німецькою мовою. Численні книжки з різних галузей знань - насамперед гуманітарних - істотно збагатять наші книжкові фонди, допоможуть читачам скласти уявлення

про сучасний рівень досліджень німецьких та інших європейських учених, про високі досягнення видавців і поліграфістів ФРН. Усе це є гідним продовженням традицій німецької культури, кращі представники якої завжди приділяли багато уваги розвиткові взаємозв'язків зі слов'янськими народами, зокрема й з українцями. Зміцненню та поширенню цих контактів і послужила виставка. На ній демонструвалася книжкова продукція 72 німецьких видавництв. Серед них - такі всесвітньовідомі як «Decker's» (1635), «Vandenhoeck and Ruprecht» (1735), «Brockhaus» (1805), «Meyer's Lexikonverlag» (1826), «Springer» (1842), «Parey» (1877), «De Gruyter» (1919), «Saur» (1948) тощо.

Виходячи з творчих потреб та наукових інтересів учених і студентів, ЦНБ сама відібрала літературу. Більшість її - з питань історії, економіки, політології, культури, класичної філології, мистецтва, обчислювальної техніки, тобто тих галузей, фонди яких потребують поповнення.

Особливий інтерес становлять енциклопедії та довідкові видання загального характеру. Це, передусім, «Brockhaus Enzyklopädie» (24 т.), «Meyers enzyklopädisches Lexikon» (25 т.), галузеві енциклопедії та довідкові видання «Literatur-Brockhaus» (3 т.), «Der Kunst Brockhaus» (2 т.), «Enzyklopädie der Holocaust. Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden (Argon)» (3 т.), «Lexikon alte Kultur» (Brockhaus); «Lexikon der Biochemie und Molekularbiologie» (Herder) (3т.), «Handbuch Garten» (BLV Verlagsgesellschaft).

Велику значущість являють довідкові, бібліографічні та біографічні видання типу «Who's who...» з різноманітних галузей знань видавництва «Saur». Це, передусім: «Index of conference proceedings 1964 - 1988» (26 т.); «International organizations 1992-93» (3 т.); «Books in print 1992-93» (20 т.), «British Catalogue of music 1957-1985» (10 т.) тощо.

Видавництво «Springer» представляло на виставці такі відомі книжкові серії, як «Lectures notes in computer science», «Texts and monographs in computer science», «Eurographic seminars», «Modern methods of plant analysis» та монографії.

Засноване в Берліні 1842 р. Юліусом Шпрінгером, видавництво спеціалізується на випуску літератури з усіх галузей природничих і медичних наук, техніки, психології, економіки, права, філософії, інформатики тощо. Щорічно тут виходить понад 10 тис. найменувань видань, у тому числі більш ніж 300 назв книжкових серій, понад 250 назв журналів, переважно міжнародного характеру. «Springer» має представництва на всіх континентах світу.

У ЦНБ з видавництвом «Springer» існують тісні, ділові контакти, що розпочалися ще в 20-ті роки. Його книжкова продукція неодноразово

експонувалась у Бібліотеці й користувалася великим успіхом у читачів.

Публікаціями видавництва «Saur» щоденно послуговуються в ЦНБ. Це - міжнародний довідник журналів «Ulrich», міжнародні адресні книги видавництв, архівів, бібліотек, книжкової торгівлі, довідники міжнародних організацій, наукових і навчальних установ, музеїв світу; бібліографічні видання; покажчики книг, що виходять з друку, тощо. «Saur» спеціалізується в галузі бібліотеко- та книгознавства, інформаційної та документальної діяльності, архівної справи. Завдяки своїй міжнародній діяльності (зокрема, співробітництву зі всесвітньовідомим американським видавництвом «Bowker») видавництво стало одним з провідних у світі.

«Saur» має відділення у Нью-Йорку, Лондоні, Парижі. Щорічно випускає понад 1000 назв публікацій, серед яких 50% - англійською мовою; 13 назв міжнародних спеціалізованих журналів, у тому числі періодичні видання Міжнародної Федерації бібліотечної асоціації та установ.

Захоплює чудове поліграфічне виконання книжок з колекції (35 од.) про окремі країни (видавництво С. J. Bucher). Не поступаються їм чудові альбоми з питань мистецтва (видавництв «Herder und Hirmer»). Не обходили увагою відвідувачі публікації з питань сходознавства, мовознавства та класичної філології видавництва «Olms», багатотомні галузеві словники з питань автоматизації та робототехніки, електроніки, електротехніки, будівництва («Keett + Kluwer»).

Демонструвалися тлумачні словники «Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch» (6 т.) Монографії - це передусім 35-томне видання «Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt» (de Gruyter).

Відзначимо, що книжкова продукція видавництва «Akademie Verlag» (також було представлене на виставці) зберігається у фондах ЦНБ, починаючи з 1918 р. Це - Abhandlungen der K. Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin.

Видавництво кілька разів змінювало назву залежно від зміни назви самої Академії наук (Королівська академія наук, Королівська пруська академія наук, Академія наук НДР).

Від Бібліотеки Німецької академії наук, яка є нашим партнером з міжнародного книгообміну, ЦНБ отримує майже всю книжкову продукцію цього видавництва.

У ЦНБ неодноразово організовувались експозиції книжкової продукції видавництв «de Gruyter» і «Parey».

Завдяки бібліотечній програмі, здійснюваній Німецьким бібліотечним інститутом (Берлін), зроблено вагомий внесок у фонди ЦНБ. Ця акція, безперечно, сприятиме зміцненню німецько-українських культурних зв'язків, спільній науковій співпраці.

Ірина Сергєєва
БУДНІ СЕКТОРА СХОДОЗНАВСТВА

У липні цього року ЦНБ ім. В.І.Вернадського НАН України відвідав Міністр абсорбції Ізраїлю пан Ян Цабан, що перебував у Києві з офіційним візитом на запрошення українського уряду.

Головною метою цих відвідин було знайомство з Єврейською науковою бібліотекою, фонди якої становлять понад 160 тис. од. зб. і є одним з найбільших за обсягом та найповнішим за змістом зібрань у світі.

Співробітники сектора підготували до візиту поважного гостя виставку, яка репрезентувала всі частини зібрання: від найдавніших рукописів та документів, єврейських першодруків Західної Європи та книжок, що виходили друком в Україні у XVIII - XX ст., періодики з усього світу та видань на їдиш за радянських часів, до однієї з перлин зібрання - колекції фоноваликів з записами єврейських народних пісень, зробленими під час експедицій С.Ан-ського та М.Береговського, записами голосів Шолом Алейхема та С.Міхоелса, нотними виданнями, рукописами великих єврейських композиторів та музикознавців.

Пан Цабан виявив великий інтерес до матеріалів зібрання, мав розмову з директором ЦНБ Олексієм Онищенком та співробітниками сектора, висловив щире подяку працівникам Бібліотеки за те, що вони зберегли ці книжки та рукописи і проводять значну роботу, спрямовану на впорядкування зібрання та повернення його науковому й культурному загалу. Пан міністр побажав Бібліотеці подальших творчих успіхів, нових наукових здобутків, нових друзів.

Наприкінці серпня відбулася визначна подія у житті ЦНБ - відкриття, а точніше, відновлення Єврейської наукової бібліотеки.

Гостинно відчинилися двері читальні, що має стати осередком єврейської наукової громади не тільки України, а й багатьох інших країн, бо зібрання бібліотеки є одним з найбільших та найдавніших у світі.

Презентація читальні Єврейської наукової бібліотеки стала ніби заключним акордом Міжнародної наукової конференції «Єврейська культура і єврейська цивілізація», що проходила в Києві у серпні цього року. Майже всі учасники конференції прийшли до ЦНБ, щоб ознайомитися з бібліотечним зібранням, привітати співробітників зі знаменною подією, шлях до якої був тривалим і важким. Тому з особливою урочистістю прозвучали слова директора Бібліотеки члена-кореспондента НАН України Олексія Онищенка про повернення неочіненних скарбів, що належать як єврейській, так і українській культурам, широкому науковому загалу.

Зі словами привітання та найщирішими побажаннями виступили віце-президент Національної Академії наук України академік Петро Толочко, голова українського осередку Джойнта пан Чарльз Хоффманн, благословив на подальшу роботу директор Інституту єврейських студій Рабин Менахем Фельдман, допомога якого бібліотеці є значною і послідовною.

Гості ознайомилися з виставкою, підготовленою спеціально до презентації.

Відтепер усі, кого цікавить єврейська культура та історія, можуть працювати з матеріалами зібрання. Співробітники Єврейської наукової бібліотеки допоможуть знайти необхідні матеріали, нададуть потрібні консультації.

АМЕРИКАНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ ТА ЇЇ 113 КОНФЕРЕНЦІЯ

American Library Association (ALA) - одна з найстаріших у світі (заснована 1876 р. у Філадельфії). Вона є новатором впровадження сучасних бібліотечних технологій, передового бібліотечного досвіду. Асоціація об'єднує 18 тис. спеціалістів бібліотечної справи. Очолює її президент, строк повноваження якого два роки. У 1995 - 1996 рр. що посаду обійме Бетті Тарок, декан бібліотечного факультету, директор курсу з підготовки магістрів бібліотечних наук у Ратгерському університеті (штат Нью-Джерсі)*.

ALA займається такими проблемами, як відкритий доступ до полиць бібліотек, робота абонементів, податкова підтримка публічних книгозбірень, розвиток і координація дослідних ресурсів у галузі бібліотекознавства, спеціальне обслуговування дітей та юнацтва, кооперація з бібліотеками інших країн. Асоціація розробляє і впроваджує бібліотечні стандарти, акредитує бібліотечні школи, а її служба бібліотечної освіти (з 1966 р.) охоплює питання підготовки кадрів.

На міжнародному рівні ALA бере участь у творчих зустрічах професіоналів свого спрямування, симпозіумах, сприяє обміну бібліотекарями та публікаціями.

Структура організації ALA - секційна. Секції діють згідно з типом бібліотек (приміром, Американська асоціація шкільних бібліотек, асоціація бібліотек-коледжів та дослідних організацій, асоціація публічних бібліотек та ін.) або за типом діяльності (Асоціація бібліотечних служб для дітей, ресурси та технічний сервіс тощо).

ALA щорічно присуджує на конференції свої нагороди (премія ім. Джозефа Ліппінкотта - за професійні досягнення в галузі бібліотекознавства; медаль Мелвіла Дьюї - за творчі професійні досягнення, премія Ральфа Шоу - за бібліотечну літературу, премія ім. Маргарет Мен - за досягнення в галузі каталогізації та класифікації тощо).

Асоціація здійснює видавничу діяльність і випускає книги з таких питань: бібліотечний менеджмент, американські бібліотечні закони, освіта, бібліотечні споруди та обладнання, каталогізація та класифікація, колекції рідкісних книг. Виходять також журнали «American Libraries» («Американські бібліотеки») - загальнобібліотечне періодичне видання; «The Booklist» («Перелік книг» - двотижневик, що подає огляд книг); «Journal of Library Automation» («Журнал бібліотечної автоматизації»).

Щороку ALA проводить конференції з різноманітних питань бібліотечної діяльності. Тема 113 - ої конференції ** «Обслуговування читачів - серце бібліотеки».

Генеральну сесію відкрив нинішній президент ALA Харді Франклін. Робота розпочалася переглядом відеофільму про пожежу, яка трапилася в бібліотечній системі міста Деїд Каунті. Руйнування споруд і пошкодження фондів було жахливе, проте персонал системи за допомогою добровольців урятував понад 130 тис. книг. Установа не припиняла свою діяльність і під час ліквідації наслідків трагедії. Для обслуговування читачів використовувалися бібліобуси. Працівників цієї бібліотеки було відзначено почесними нагородами.

Головними доповідачами на конференції були доктор Дебора Просроу-Стіс (школа охорони здоров'я Гарвардського університету) та Маріон Едельман (Єльська юридична школа). Виступаючи наголошували на проблемах підлітків, їхньому вихованні. Підкреслюючи, що суспільне становище юні великою мірою залежить від рівня життя, доступу до зброї, алкоголю та наркотиків, доповідачі намагалися показати, як сім'я, суспільство за допомогою своїх соціальних інститутів (ними є й бібліотеки) можуть впливати на молодь.

Надалі робота проходила по секціях. Відбулося засідання постійного комітету бібліотечної освіти, круглого столу ALA. Останнє присвячувалося темі забезпечення потреб міжнародною інформацією, особливо про республіки колишнього Радянського Союзу.

Діяла виставка, де було представлено понад 600 бібліотек і фірм, що демонстрували найновіші досягнення в галузі бібліотечного обладнання та обслуговування, продукцію численних видавництв, CD-ROM з різними базами даних, аудіо- та відеодокументи, бібліотечні меблі, автоматизовані бібліотечні системи. В спеціальній залі можна було ознайомитися з системою INTERNET. Учасники конференції безкоштовно отримали спеціальну адресну книгу «The Librarian's yellow pages 1994» - щорічний довідник з усіх питань, пов'язаних з діяльністю бібліотек.

Звичайно, кожна така конференція є не тільки святом для бібліотек та їх працівників, а й підсумком великої роботи, яка проводиться Американською бібліотечною асоціацією.

* Працює в Асоціації понад 20 років.

© Горбаченко Тетяна Григорівна, Київ, 1994

** Відбулася на Маямі (штат Флорида) з 23 по 30 червня. Автор цієї публікації був представлений на конференції як учасник міжнародної програми стажування керівників бібліотек з різних країн світу в книгозбірнях США.

Тетяна Петриченко

ВИДАВЕЦЬ КНИЖОК ДЛЯ НАРОДУ

(до 175-річчя від дня народження П.Куліша)

Ім'я Пантелеймона Куліша як ніяке інше в українській культурі було досить суперечливим. Це постать неймовірно складна. І як людина, і як митець. Поет, прозаїк, драматург, етнограф, критик, історик літератури, перекладач, фольклорист, публіцист, історик, мовознавець, редактор і видавець - він був причетний до всіх літературно-громадських заходів 40-х років XIX ст.

Після розгрому в 1847 р. Кирило-Мефодіївського братства, заборони друкувати праці його членів, право друку Кулішеві було повернуте тільки в 1856 р. Він з величезною енергією береться за літературну, дослідницьку та видавничу діяльність. Того ж року Куліш відкриває власну друкарню в Петербурзі, де випускає українські твори, зокрема серію «Сільська бібліотека». Це широкопопулярні «метелики» - дешеві книжечки спеціально для народного читання. У цій серії виходять твори Шевченка, Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, Стороженка, Мордовця, Ганни Барвінок, Номиса, Кузьменка, самого Куліша та дещо з записаного з народних уст. За три роки (1860 - 1862) було здійснено 39 видань.

У 1860 р. вийшло 13 книжок. А саме: «Казка про дівку Семилітку»; «Підбрехач. - На пушання як зав'язано». Оповідання Гр. Квітки (Основ'яненка); Сіра Кобила. Оповідання Іродчука; Чари. Оповідання М.Вовчк.; Лихо не без добра. Оповідання Ганни Барвінок; Восени літо. Оповідання Ганни Барвінок; Дід Мина і баба Минаха. Оповідання М.Номиса; Гамалія. Поема Т.Шевченка; Тополя. Балада Т.Шевченка; Тарасова ніч, Катерина, Наймичка. Поеми Т.Шевченка; Псалми Давидові. Переложив по нашому Т.Шевченко.

У 1861 році вийшли: Граматка. П.Куліша; Гайдамаки. Поема Т.Шевченка; Оріся. Ідилія П.Куліша; Бабуся з того світу. Народне оповідання про померлі душі; Очаківська біда. Козацьке оповідання; Півпівника. Гішпанська дитська казочка. По-нашому розказав Панько Казюка

(псевдонім П.Куліша); Дзвонар. Оповідання Данила Мордовцева; Листи з хутора. Лист I і II. Про городи і села; Лист III. Чого стоїть Шевченко, яко поет народний; Лист IV. Про злодія в селі Гаківниці.

У 1862 р. «Сільську бібліотеку» видає ще й друкарня «Департаменту уделов». Серія продовжує популяризувати твори українських письменників. Вийшли оповідання: «Купований розум» Гр. Квітки (Основ'яненка); «Солдатка» Данила Мордовцева; «Не так ждалося, да так склалося» Петра Кузьменка; «Ледащиця»; «Сестра», «Викуп» Марка Вовчка; дума Т.Шевченка «Перебендя»; «Закоханий чорт», «Голка», «Як Бог дасть, то і в вікно подасть», «Вчи лінивого не молотом, а голодом», «Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддавав» Олекси Стороженка; «Січові гості Чуприна і Чортоус», «Гордовита пара», «Листи з хутора. Лист V. Хто такий хуторянин» П.Куліша та уривок з його казки «Циган».

Загалом у серії «Сільська бібліотека» вийшли твори: Т.Шевченка - 8 випусків; П.Куліша - 11; Марка Вовчка - 4; Ол. Стороженка - 5; Ганни Барвінок - 2; Квітки-Основ'яненка - 2; з народних уст - 3.

Видання П.Куліша відзначалися й оформленням. Вони просто, але ретельно виконані, з гарною коректурою. Відчувається небайдужість як самого видавця, так і його найближчого помічника Данила Каменецького.

«Сільська бібліотека» була першою спробою систематичного видання для народу, спробою, що надовго визначила у нас тип саме народної книжки. Окрім Петербурга, склади цих народних видань («метеликів») були в Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові, Одесі та Львові. Найпершим популяризатором української книги була студентська молодь. З ними їздили по ярмарках, забиралися у віддалені села. Для селянина, що знався досі лише з «церковною та лубочною московщиною», ці «метелики» були справжньою духовною поживою.

Проф. М. ЗЕРОВ

ВІД КУЛІША ДО ВИННИЧЕНКА

ВІСНИК ФІЛОЛОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
Т. XXII

П. О. КУЛІШ (МАТЕРІЯЛИ І РОЗВІДКИ)

ЧАСТИНА I

ПІД РЕДАКЦІЄЮ

ДИНСЬКОГО І ФЕД. САВЧЕНКА

П. Куліш.

ЛИСТИ З ХУТОР

10367 ТКАЧЕНКО

П. КУЛІШ

ЛЬВІВ, 1906.

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛ.
зареєстрованої спілки з обмеженою поручкою у Льв.

КНИГОСПІЛКА

17 45
№ 6. 5. 92

О. КУЛІШ

ОПОВІДАННЯ

МБ. 22.

ВИДАВНИЦТВО РАДАЙ
КИЇВ-1922-ЛЖИЦІГ

БІБЛІОТЕКА

ЛІТЕРАТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
IV.

ДМИТРО ДОРОШЕНКО

**ПАНТЕЛЕЙМОН
КУЛІШ**

ляйпціг
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

головні склади:
BERLIN W 62 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

ЛІНЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК
ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ
№ 53

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ

КОЛЛЕКЦІЯ ПРАЦЬ КОМІСІЇ ДЛЯ ВИДАВАННЯ
ТОК НОВІТНЬОГО ПИСЬМЕНСТВА

За редакцією
С. ЄФРЕМОВА та Ол. ДОРОШКЕВИЧА

ОБЗВІТКИ ЛАЕТКИ.

Вміст: II. Куліш: I. Давнє горе. — II. Степова могила. — III. Оріся.

№ 1486

35846

У ЛЬВОВІ 1916

ПОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

А 2108/1

-VI, 2

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
VI. 2.

БІБЛІОТЕКА

**ТВОРИ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША.**

Том другий.

Виданс товариства „Просьвіта“.

V, 182

ЧЕРНАЯ РАДА

ХРОНИКА 1663 ГОДА.

Сочиненіе

П. А. Кулиша.

*Безцвѣтному другу
Петру Ивановичу
Русаку
описаніе*

026131/3

ШЕКСПИРОВІ ТВОРИ

з мови британської
мовою українською

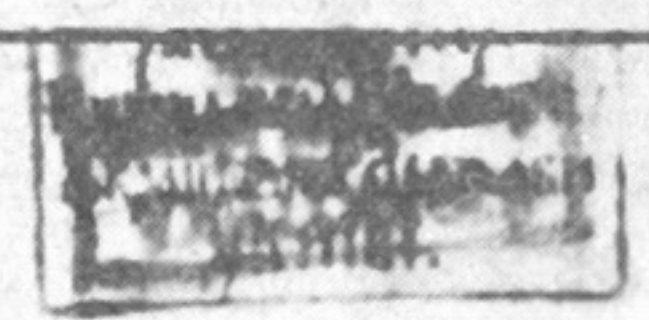
перекладає

П. А. КУЛІШ

ТОМ ПЕРШИЙ

ОТЕЛЛО
ТРОІА та КРЕССІДА
КОМЕДІЯ ПОМІЛОК

У Львові
з Друкарні Товариства імени Шевченка
на зразок К. Бедерського.
1882

УКРАЇНА.

ЗЛОЖИВЪ П. КУЛІШЪ.

ОДЪ ПОЧАТКУ УКРАЇНИ ДО БАТЬКА ІМЕЛІНИЦЬКОГО.

Киевская Библия

КІЕВЪ.

Въ Университетской Типографіи.

1845.

ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ЛІТЕРАТУРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
IV.

ДМИТРО ДОРОШЕНКО

ПАНТЕЛЕЙМОН
КУЛІШ

★

ляйпціг
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

головні склади:

BERLIN W 02 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

ОЛЕКСАНДР ШУЛЬГІН

У залі зарубіжної українки ЦНБ було розгорнуто книжкову виставку, присвячену 105-й річниці від дня народження Олександра Шульгіна.

Перед нами - основні сторінки життя й діяльності історика-соціолога, політичного, громадського й науково-культурного діяча, визначного співтворця українського державного відродження. Працюючи в уряді молодій Українській державі, він з великою майстерністю провадив її міжнародну політику (був генеральним секретарем міжнародних, згодом міжнародних справ в уряді, першим українським міністром закордонних справ).

Походить Олександр Шульгін зі славетного козацько-старшинського роду, спорідненого з Полуботками, Самойловичами, Леонтовичами, Скоропадськими, Апостолами*. Його брат Володимир** був організатором і керівником Української студентської громади***. Відомий історик та педагог Яків Шульгін, батько Олександра, та його мати Любов були активними громадськими діячами.

На виставці репрезентувалися твори О.Шульгіна (Політика: Державне будівництво України і міжнародні справи (К., 1918); Нариси з нової історії Європи (Прага, 1925); Без території: Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині (Париж, 1934), а також статті, замітки в різних журналах, збірниках, енциклопедіях, періодиці.

Роздумам над національними проблемами, становленням української міжнародної політики присвячені дослідження, опубліковані в наукових збірниках, що видавав Український Вільний Університет (т.6, 1956), у «Записках НТШ» (т. 169, 1962) в «Збірнику пам'яті Симона Петлюри» (1930). Доречно згадати, що особистість цього непохитного борця за незалежну батьківщину неодноразово привертала увагу О.Шульгіна, про що свідчать

статті «Симон Петлюра та українська закордонна політика», «Місія Симона Петлюри», «Злочинність чи наївність?» (процес над убивцею С.Петлюри), «Перша річниця смерті С.Петлюри». А тижневик «Тризуб», постійним співробітником якого був О.Шульгін, присвятив 8 спеціальних випусків згаданому процесові. У цьому ж виданні публікувалися і численні розвідки історика (були також репрезентовані на виставці в ЦНБ), де досліджувалися риси української державності в 1917 р., перемоги й поразки українських національно-визвольних змагань,

співробітництво України з іншими державами на інтелектуальному терені тощо. З цих та інших матеріалів видно, що Шульгін відгукувався і на голодомор 1933 р., червоний терор і сталінщину.

Яких би тем не торкався історик і публіцист, на першому місці в них були найяскравіші особистості, котрі репрезентували Україну (зокрема, С. Петлюра, М.Грушевський, Д.Дорошенко, Є.Чикаленко, М.Драгоманов, В.Леонтович).

В експонованому на виставці «Збірнику на пошану Олександра Шульгіна (1889 - 1960)», виданому НТШ ім.Т.Шевченка (Париж - Мюнхен, 1969), зібрано праці історика (уривки зі спогадів, з недрукованої спадщини) та матеріали про його життя й діяльність, документи, бібліографія праць.

Уся представлена на виставці література донедавна була у відділі спеціального збереження. Тепер це відкрито для широкого доступу.

Виставка привернула увагу численних читачів, широкої громадськості. Про неї йшлося в передачах по Українському радію й телебаченню. На присвяченій життю і творчості О.Шульгіна зустрічі з читачами та співробітниками ЦНБ виступили останній президент Уряду УНР в екзилі, голова проводу ОУН, голова фундації ім.О.Ольжича Микола Плав'юк, педагог і літературознавець Олена Воронина (розповіла про рід Шульгіних), огляд політичної, громадської та культурно-наукової діяльності ювіляра подав канд. іст. наук, доц. Геннадій Стрельський.

*Київських Шульгіних українського походження не слід отожднювати з російським дворянським родом Шульгіних, відомих з кінця ХУІ ст. (Зб. на пошану Олександра Шульгіна (1889 - 1960): Праці історично-філософської секції /За ред. В.Янева. - Париж; Мюнхен, 1969. - С.72).

** Загинув у 24 роки в бою під Крутами.

*** Заснована 1913 р. в Києві.

© Дідківська Галина Григорівна, Київ, 1994

О. Шульгин.

Симон Петлюра та українська закордонна політика.

Своє відношення до питань закордонної політики Симон Петлюра висловив ще в той час, коли за українську державність можна було говорити хібащо пошепки. Маємо на увазі своєрідний політичний маніфест, що його виступила «Українская Жинь» в 1914 році, де було виразно виявлено симпатії до Антанті.

Автором маніфесту був Симон Петлюра, тодішній редактор «У. Ж». Коли настала революція і в травні 1917 року Петлюра приїхав до Києва, щоб почати свою бурхливу політичну кар'єру, то виявилось, що його міжнародні симпатії мало різнилися від 1914 року.

Першому українському кабінетові, «Генеральному Секретаріату», доводилося, разуміється, не раз дебатувати ці питання, а поодиноким секретарям мати з ними справу.

Цільом природно, що, крім генерального секретаря закордонних справ, найбільше мусіли цікавити ці питання військового міністра, яким і був Симон Петлюра.

Коли настане час і можна буде зібрати весь революційний матеріал 1917 року, будуть видруковані й його відомі, які впливали українських життів стояти міцно на фронті і виконувати свої обов'язки до кінця.

Ціла акція Військового Комітету, душою якого був Симон Петлюра, сперована була на утворення українського війська і на заповнення ним, і тільки ним, південно-західного фронту, як звали тоді фронт на українській території.

Російський уряд вважав це за анархічну акцію, між тим як глибок досвід виявив, що саме це і могло бути одним порятунком проти анархії, руйні, погромів і т. ін. Натурально, коли мета, що її поставив майбутній Головний Отаман, була здійснена, фронт антинімецький, принаймі в цій його частині, довше міг би утриматися. Це розуміли союзні військові місії, і з осені 1917 р., коли вони стали оселятися в Києві, почали ходити до Симона Петлюри, бо ставилися до нього з симпатією.

Тоді, як відомо, антиукраїнські часописи кричали весь час.

172

ОЛЕКСАНДЕР ШУЛЬГІН

БЕЗ ТЕРИТОРІЇ

Ідеологія та чин Уряду
У. Н. Р. на чужині

З передмовою
ВЯЧЕСЛАВА ПРОКОПОВИЧА

Видавництво «МЕЧ»

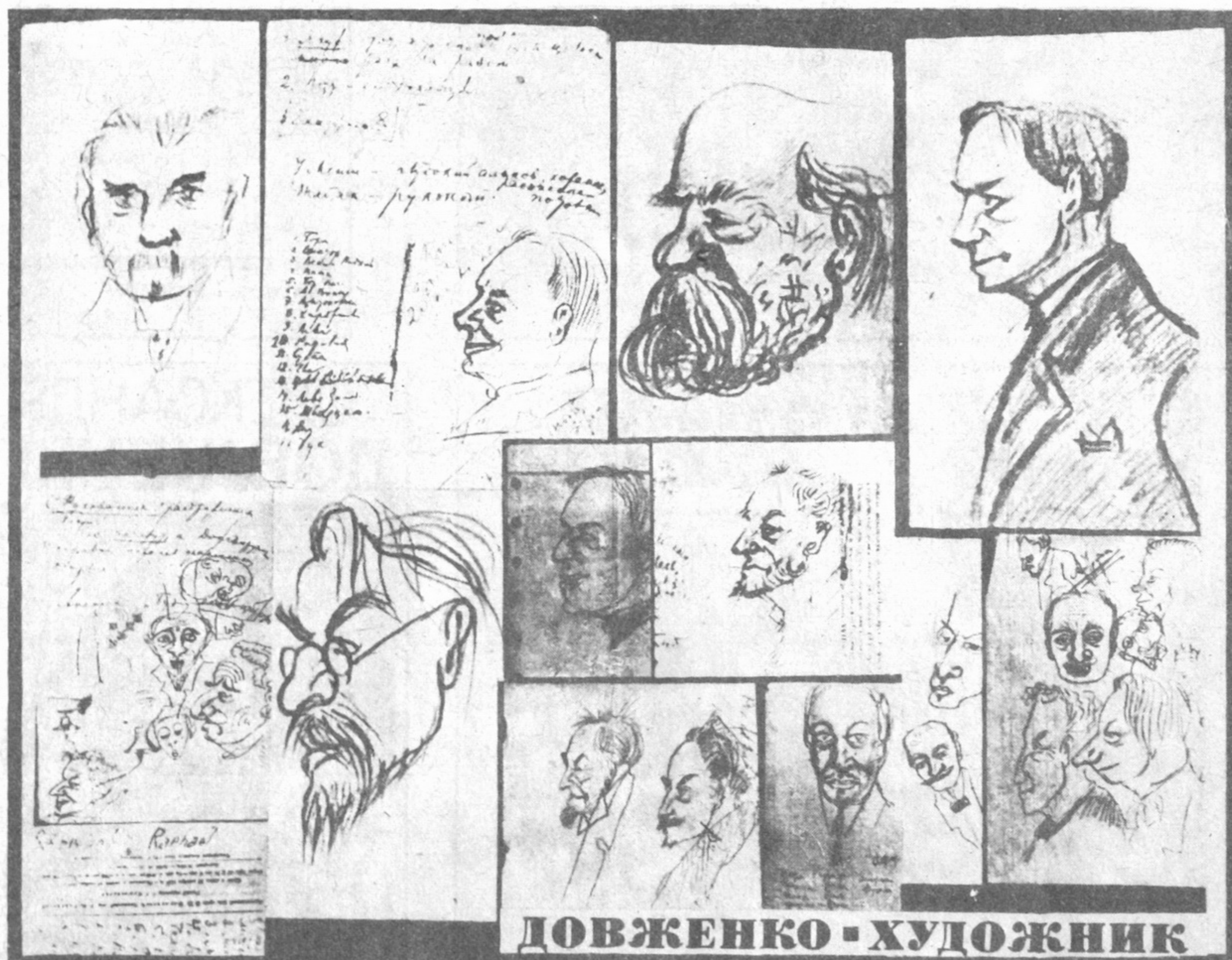
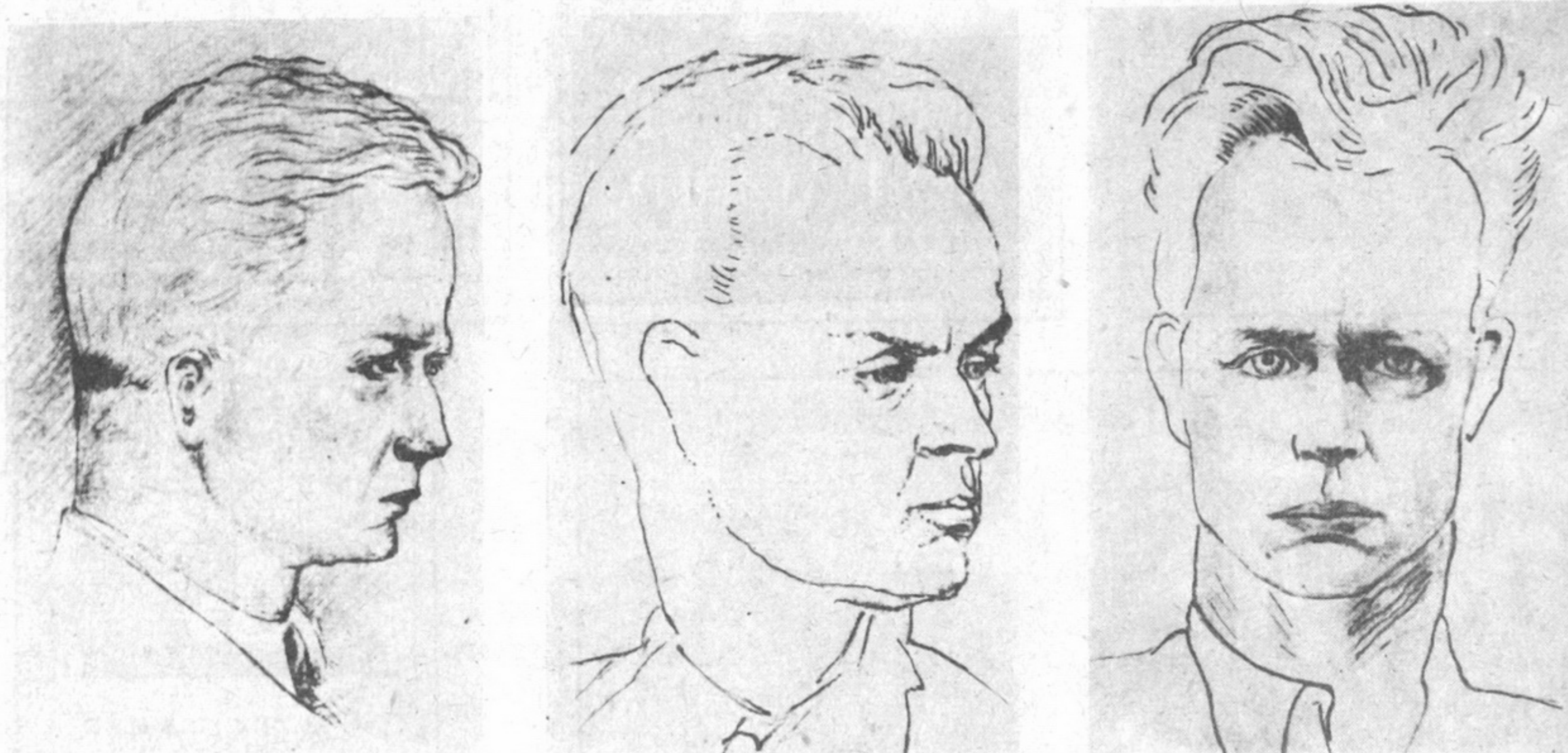
42, rue Denfert-Rochereau - PARIS

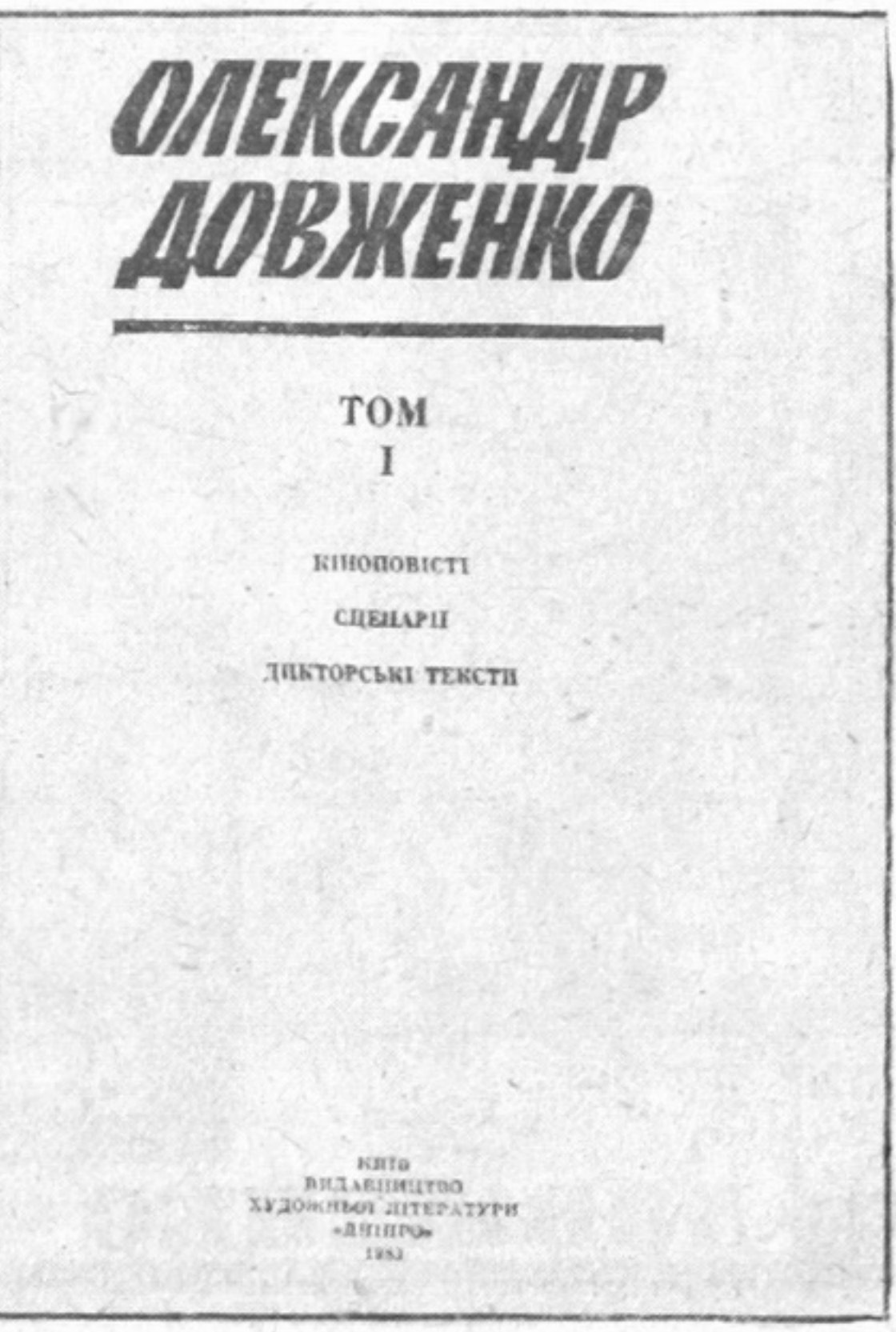
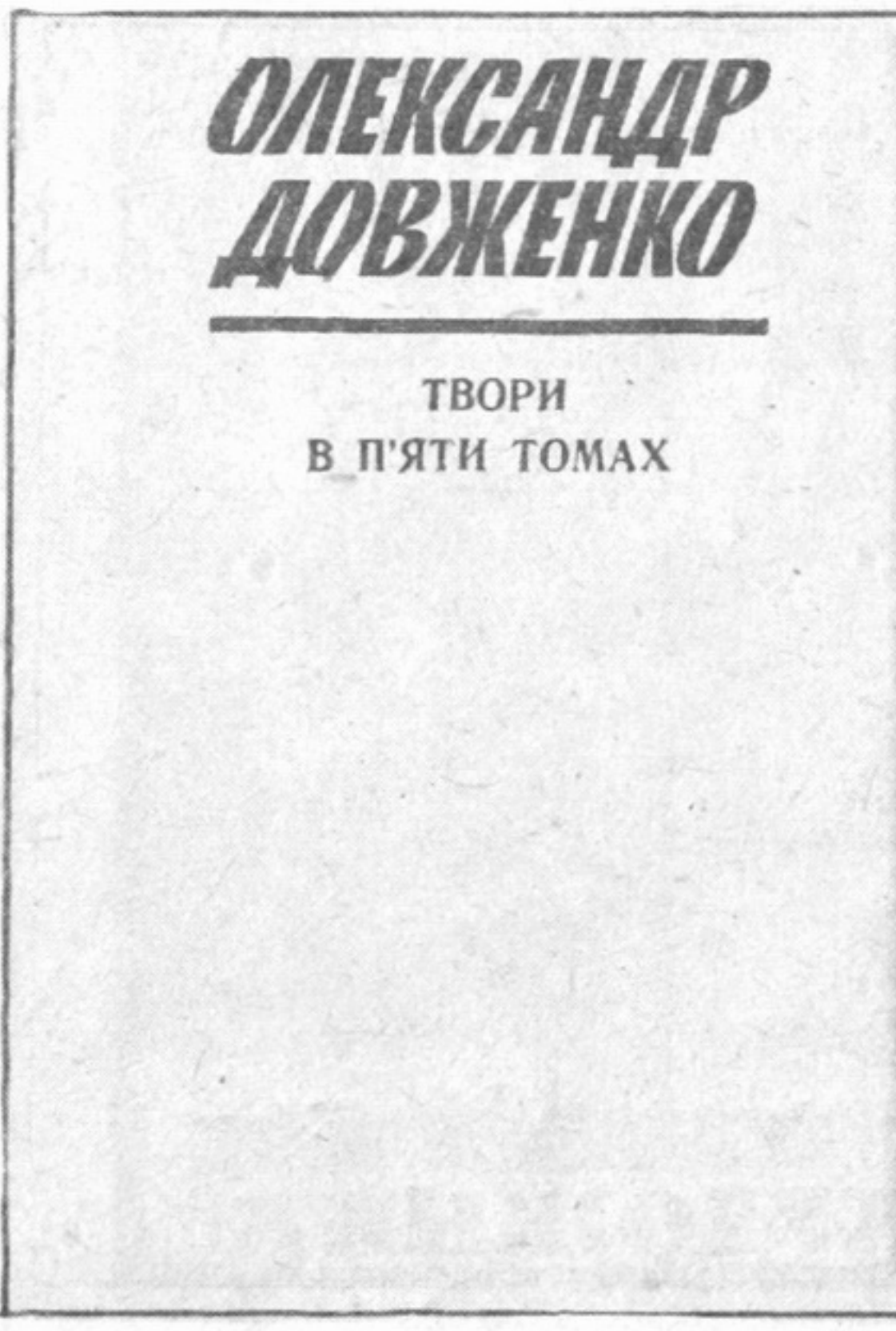
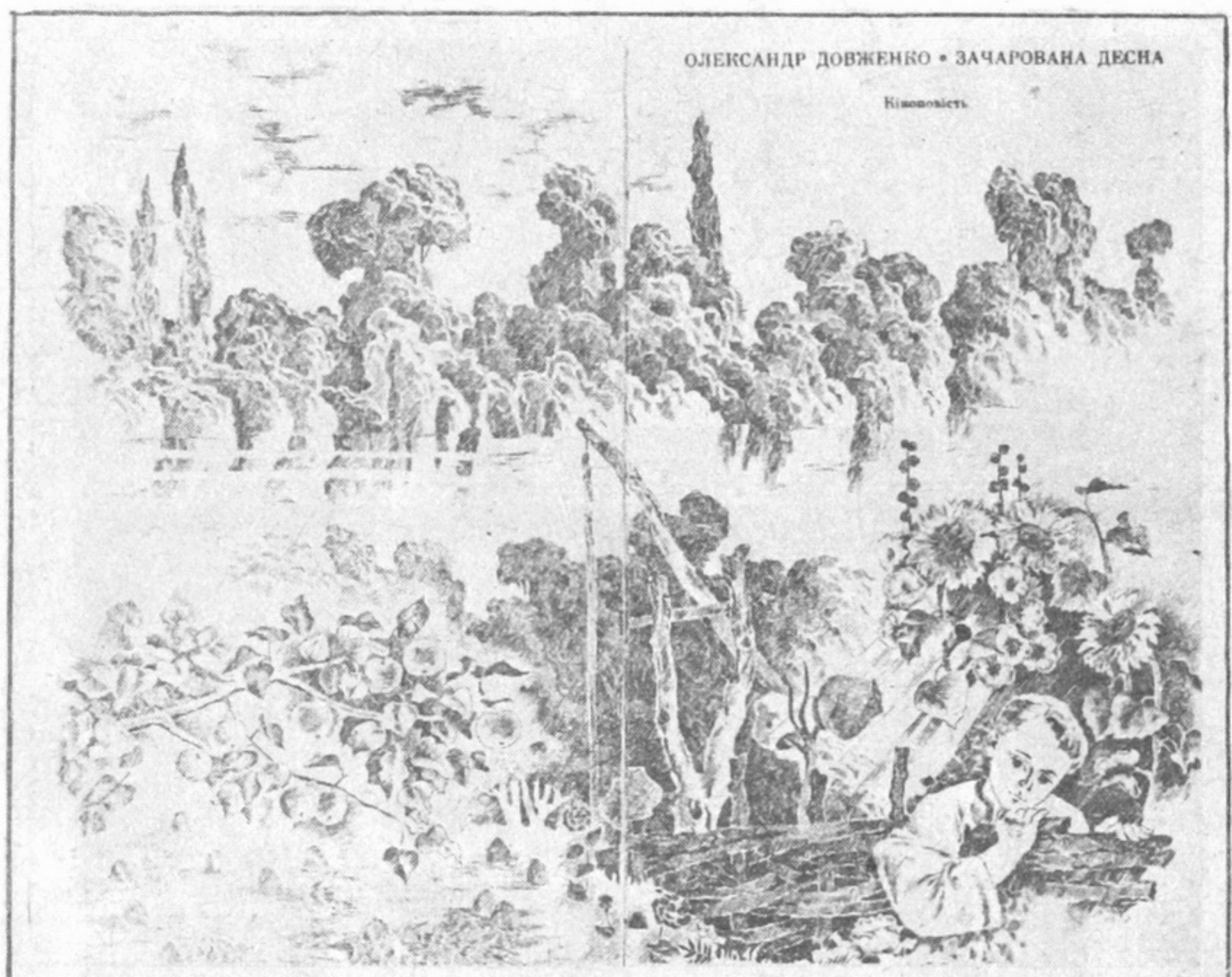
1934

«Сьогодні роковини моєї смерті. Тридцять першого січня 1944 року мене було привезено в Кремль. Там було мене порубано на шмаття і окривавлені частини моєї душі було розкидано на ганьбу і поталу на всіх зборищах. Все, що було злого, недоброго, мстивого, все топтало і поганило мене.

Я тримався рік і впав. Моє серце не втримало тягря неправди і зла.

Я народився і жив для добра і любові. Мене вбила ненависть великих якраз у момент їхньої малості».

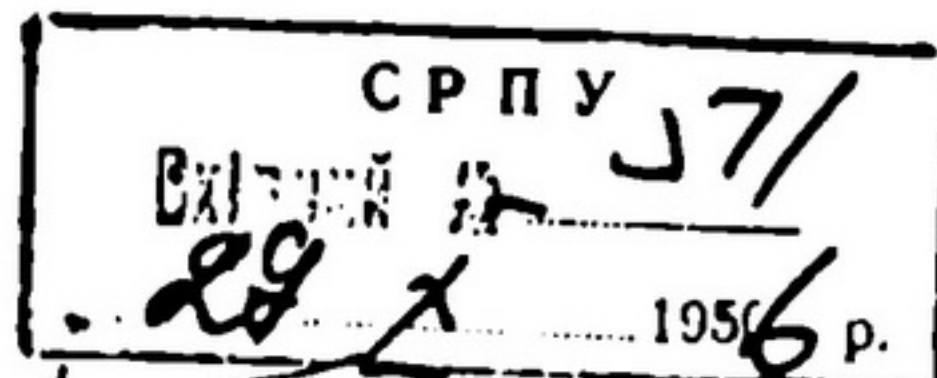

О. ДОВЖЕНКО. ЛИСТ ДО ПРЕЗИДІЇ СПІЛНИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ В СПРАВІ НАДАННЯ ЖИТЛА У ЮЄСВІ. 10 ЖОВТНЯ

195 1956 р.

РУКОПИС. КСЕРОКОПІЯ.

ЦДАМЛМ УКРАЇНИ, ф.169, оп.1, од.зб.592, арк.1.

До Президії Спілки Радянських
письменників УРСР.

Вортатишє коу на Вкраїну.
Президіє! Допомогі мені пелі/юм:
давно комєс коо одібраю у мене.
Великої квартири мені не треба
Пілоки треба мені, аби з одного
богачі вікна було видно далеко.
Щоб міг з багатіи Дніпро і Десну
глеє пір обрієти і річки Терно-
пільські доли, що шак наспірило
ночати погари маритиєс мені

З повагою О. Довженко

1956 - X - 10
Москва

На варті бібліотеки

Що таке бібліотечна крадіжка? Укладачі словників та енциклопедій не дають щодо цього ніяких роз'яснень. Проте це прикре явище, недостойне цивілізованої людини, існує в повсякденному житті, є доволі стійким, а коріння його сягає ледь не в сиву давнину. Відомі випадки пограбування навіть бібліотек фараонів.

Переглядаючи старі газети, натрапляєш на повідомлення про це непереборне, по-суті, зло. От, скажімо, газета «Кіевлянин» (1911 р., №231) розповідає: «20 серпня виявлено крадіжку з бібліотеки св. Володимира цінного видання на французькій мові «Псалми Давида». Викрадене видання знаходилося у вітрині, яку було зламано. У приміщення бібліотеки злоумисник проник через двері, які відчинив за допомогою підібраного ключа. Крім «Псалмів Давида», злодій викрав ще кілька дрібних речей на суму 100 крб.»

Змінювався час, здавалося, мала б змінитися й людська психологія, а мораль піднятися на вищий щабель. Проте з відкритих фондів бібліотек (і не тільки з них) не припиняються спроби винесення, а попросту, крадіжок різної літератури - за цінністю, змістом, форматом, товщиною. Виносять сторінками, завдаючи непоправної шкоди книзі чи журналу, главами, частинами, а обкладинки викидають.

Приміром, дехто К. викрала шість книжок, Ш. - дві, М. - також дві, С. - п'ять. На жаль, цей список можна продовжувати. Ми не оголошуємо прізвища цих крадіїв, адже йдеться про студентів, за яких ручалися їхні декани, ректори. Ще прикріше, коли до народних скарбів простягають руки деякі викладачі вузів та різного роду курсів, військовослужбовці тощо.

У 1993 р. контролери ЦНБ, яку протягом року відвідують понад 100 тис. читачів, виявили понад 4 тис. порушників «Правил користування бібліотекою», а близько 30 читачів затримали з викраденими книгами.

Серед літератури, яку в такий ганебний спосіб намагалися вилучити з фонду Бібліотеки, - «Физический энциклопедический словарь», «Дипломаты лицом к лицу», «Краткий медико-биологический словарь», «Україна в цифрах», «ІВМ РС для пользователей», «Українські землі у міжнародній торгівлі», «Русско-английский словарь», «Энциклопедия юного физика» тощо.

Аналіз основ злочинного явища - парафія соціологів, психологів, педагогів, медиків, нарешті, правоохоронних органів. Бібліотека відшукує свої способи боротьби з крадіжками. Це - самозахист і захист національних та державних цінностей. Утім, засоби ці, доволі ефективні та різноманітні, є службовою таємницею. Звичайно, спрацьовує і досвідченість працівників підрозділу державної служби охорони м. Києва та їхня професійна інтуїція.

Злодії вдаються до дивовижних хитрувань, щоб приспати увагу варті чи чергових. Тим часом інколи, проходячи повз турнікет, чуєш обурені голоси: «Яке ви маєте право перевіряти?.. Чому я не можу пройти, не розкриваючи сумку?..» і т. д. Зазначимо, на подібні емоції має право тільки читач, а охоронець при цьому змушений терпіти образи, невихованість, навіть приниження і бути коректним та ввічливим.

Читачів-крадіїв позбавляють права користуватися бібліотекою. Але ж вони прийдуть до іншої. Чи піде урок на користь? Де гарантія, що історія не повториться?

На жаль, ніхто поки що не придумав універсальних засобів захисту Книги й державного майна в її образі. Наскільки мені відомо, жодна бібліотека за розкрадання книг або спробу вчинити цей злочин не зверталася з позовом до суду. Злодіїв, як правило, встигають «схопити за руку». Але покарання має бути. Не суд, бо всім відома наша інтелігентська м'якотілість. Хай це буде лаконічна помітка в дипломі чи трудовій книжці. Можливо, хтось запропонує інші способи?

Наталія Солонська

Книжка.
«Правила
к божественному
причащенню ...»
К., 1739.

НАШІ АВТОРИ

Сергій Георгійович Кулешов - доцент кафедри інформатики та автоматизованих технологій Київського державного інституту культури, канд. філол. наук.

Наталія Петрівна Пелькіс - ст. наук. співробітник відділу інформатики Інституту хімії поверхні НАН України, канд. хім. наук.
Вітас Ясулайтіс - ст. наук. співробітник відділу автоматизованої обробки інформації ЦНБ, канд. техн. наук.

Галина Костянтинівна Талантова - заступник директора НБ Львівського університету
Євгенія Анатоліївна Карпільовська - учений секретар Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, канд. філол. наук.
Ольга Володимирівна Михайлова - зав. сектором НДР відділу історичного краєзнавства Державної історичної бібліотеки України.

Еміль Степанівна Ксендзук - зав. відділом краєзнавчої роботи Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім.О.Пчілки.

Олександр Олексійович Колобов - зав. сектором комплектування та вивчення документів особового походження ЦНБ, канд. істор. наук.
Григорій Дем'янович Зленко - зав. редакційно-видавничим відділом Одеської державної наукової бібліотеки ім. М.Горького, член Співки письменників України, лауреат Державної премії ім. П.Тичини, член Республіканської асоціації

українознавців і Наукового товариства ім. Т.Шевченка

Патріція Кеннеді Грімстед (Patricia Kennedy Grimsted), Гарвардський університет.

Наталія Гаврилівна Салонська (Наталія Орач) - заступник головного редактора журналу «Бібліотечний вісник».

Людмила Михайлівна Дениско - головний бібліотекар відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій ЦНБ.

Катерина Іванівна Климова - молод. наук. співробітник Інституту української археографії НАН України.

Ірина Вадимівна Астапова - наук. співробітник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Раїса Іванівна Павленко - директор Державної наукової медичної бібліотеки України, засл. працівник культури.

Ольга Степанівна Згурська - зав. відділом координації роботи бібліотек і бібліотечного маркетингу тієї ж установи.

Світлана Сергіївна Лозинська - директор Львівської обласної наукової медичної бібліотеки.

Петро Володимирович Голобуцький - зав. відділом бібліотечних зібрань та історичних колекцій ЦНБ, канд. філософ. наук.

Людмила Іванівна Гальчук - зав. сектором Державного музею книги та друкарства України.

Віталій Степанович Мітченко - ст. викладач кафедри графіки Української академії мистецтва.

Олеся Михайлівна Аланович - канд. істор. наук, лауреат Державної премії ім. Т.Шевченка.
Леонід Йосипович Костенко - зав. відділом автоматизованої обробки інформації ЦНБ, канд. техн. наук.

Валентина Петрівна Кисельова - зав. відділом історичного краєзнавства Державної історичної бібліотеки України.

Ірина Анатоліївна Сергєєва - зав. сектором сходознавства ЦНБ.

Тетяна Григорівна Горбаченко - директор НБ Університету «Києво-Могилянська Академія», канд. пед. наук, доцент.

Тетяна Володимирівна Петриченко - ст. наук. співробітник Державного музею книги та друкарства України

Галина Григорівна Дідківська - зав. сектором формування фондів відділу зарубіжної українки ЦНБ, канд. філол. наук.

Раїса Степанівна Кириченко - зав. сектором бібліографічної роботи відділу комплектування іноземною літературою ЦНБ.

Раїса Стефанівна Боровик - заст. директора Науково-технічної бібліотеки Державного університету «Львівська політехніка».

ЗМІСТ

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

С.Г.Кулешов Книгознавчі аспекти дослідження документальних джерел наукової інформації 2

Н.П.Пелькіс Показчик наукових оглядів 5

В.Ясулайтіс Інформаційне забезпечення завдань управління. Методологічний підхід 7

НАУКА - ПРАКТИЦІ

Г.К.Талантова Наукова діяльність бібліотеки Львівського університету 10

Є.А.Карпільовська Про деякі «мовні хвороби» 12

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА БІБЛІОТЕК

О.В.Михайлова Посібники з краєзнавства 14

Е.С.Ксендзук Історична бібліографія Волині 16

З історії бібліотечного краєзнавства в ЦНБ 17

Л.М.Дениско Визначна пам'ятка Києва другої половини ХІХ ст. 19

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

К.І.Климова Бібліотека Павла Потоцького 21

АРХІВНІ ФОНДИ БІБЛІОТЕК

О.О.Колобов Кость Гуслистий - історик та етнограф 24

Г.Д.Зленко Забутий лист Ю.Меженка 25

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Патріція Кеннеді Грімстед Бібліотека - архів: шлях до інтегрування 26

БІБЛІОТЕКИ-ЮВІЛЯРИ

В.І.Нестеренко Історія наукової бібліотеки Київського університету ім. Т.Шевченка 30

Р.Є.Боровик Науково-технічної бібліотеці державного

університету «Львівська політехніка» - 150 років 34

Р.І.Павленко, О.С.Згурська Чернівецькій обласній бібліотеці - 50 років 36

С.С.Лозинська Львівській обласній науковій медичній бібліотеці - 50 років 37

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

П.В.Голобуцький Українське книгознавство

20-х років 38

Л.І.Гальчук «Українська преса» Івана Тиктора 40

В.С.Мітченко Нотатки з історії українського шрифту 44

Н.Орач Георгій Якутович як книжковий графік 48

ВИДАТНІ ЧИТАЧІ

О.М.Апанович В.І.Вернадський і книга 51

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Л.Й.Костенко Міжнародна наукова конференція «Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування» 53

В.П.Кисельова Науково-практична конференція «Бібліотеки в розвитку історичної науки в Україні» 55

Р.С.Кириченко Дарунок Федерального Міністерства з питань освіти та науки (ФРН) 55

І.А.Сергєєва Будні сектора сходознавства 57

Т.Г.Горбаченко Американська бібліотечна асоціація та її 113 конференція 59

КАЛЕНДАР У КНИЖКОВИХ ВИСТАВКАХ

Т.В.Петриченко Видавець книжок для народу (до 175-річчя від дня народження П.Куліша) 60

Г.Г.Дідківська Олександр Шульгин 65

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Н.Солонська На варті бібліотеки 70

Наші автори 71

CONTENT

DOCUMENTAL COMMUNICATIONS & INFORMATIONAL TECHNOLOGIES

- S.H.Kuleshov** Bookscience aspects of documentary source research in scientific information 2
N.P.Pel'kis Index of research review 5
V.Jasulaitys Informational maintenance of governmental tasks. Methodology 7

SCIENCE FOR PROFESSIONALS

- H.K.Talanova** Scientific activity of L'viv University Library 10
Ye. A.Karpilovs'ka To some «language infections» 12

LIBRARY ACTIVITY IN REGIONAL STUDY

- O.V.Mychalova** Regional study educational accessories 14
E.S.Ksendsuk Historical bibliography of Volyn 16

TO THE HISTORY OF REGIONAL STUDY IN CSL

- L.M.Denyso** Remarkable monument of Kyiv (second half of XIX century) 19

TO THE HISTORY OF LIBRARIES IN UKRAINE

- K.I.Klimova** Pavlo Potots'ky Library 21

ARCHIVES HOLDINGS IN LIBRARIES

- O.O.Kolobov** Kost' Huslysty - a historian and ethnographer 24
G.D.Zlenko Yu. Meshenko's lost letter 25

INTERNATIONAL RELATIONS AND COOPERATIONS

- Patricia Kennedy Grimsted** Library and Archive: possibility for integration 26

LIBRARIES JUBILEE

- V. Nesterenko** A history of Taras Shevchenko University research library 30

- R. Ye. Borovyk** 150 years of scientific technical library of «L'viv Polytechnica» state university 34
R.I.Pavlenko, O.S.Zgurs'ka 50 years of Tchernivtsi regional library 36
S.S.Losyns'ka 50 years of L'viv regional library for medical sciences 37

BIBLIOLOGY. BOOKPUBLISHING

- P.V.Holobutsky** Ukrainian bibliology in 20th years of our century 38
L.I.Hal'chuk «Ukrainian press» of Ivan Tyctor 40
V.S.Mitchenko Notes to ukrainian cyphes history 44
N.Orach Georgi Iakutovich as a book graphic artist 48

OUTSTANDING READERS

- O.M.Opanovych** V.I.Vernads'ky and a book 51

SOME FACTS FROM RESEARCH LIFE. CHRONICS

- L.Y.Kostenko** International conference «Automational systems in informational library service» 53
V.P.Kysel'ova Scientific conference «Libraries role in the development of historical sciences in Ukraine» 55
R.S.Kyrychenko Gifts from the Federal Ministry for Science and education of Germany 55
I.A.Sergeeva Oriental studies sector 57
T.H.Horbachenko American Library Associations and its 113th conference 59

BOOK EXHIBITIONS

- T.V.Petrychenko** Book-publisher for people (P.Kulich 175-anniversary) 60
H.H.Didkivs'ka Oleksandr Shul'gyn 65

EDITOR-IN-CHIEF PAGE

- N.Solons'ka** Security for books 70
Our authors 71

INHALT

Dokumentarische Kommunikationen und Informationstechnologien

- S. G. Kuleschow** Bucherkundliche Aspekte der Forschung von dokumentarischen Quellen der wissenschaftlichen Information 2
N.P. Pelkis Das Verzeichnis der wissenschaftlichen Uebersichten 5
W. Jasulajtis Die Dataware der Aufgaben der Verwaltung. Der methodologische Standpunkt 7

Wissenschaft - der Praxis

- G. K.Talantowa** Die wissenschaftliche Taetigkeit der Bibliothek der Lwower Universitaet 10
E. A. Karpilowska Ueber einige «sprachliche Krankheiten» 12

Heimatkundliche Arbeit der Bibliotheken

- O.W. Muchajlowa** Die Handbuecher ueber die Heimatkunde 14
E.S. Ksendsuk Die historische Bibliographie von Wolynien 16

Aus der Geschichte der bibliothekarischen Heimatkunde in ZWB

- L.M. Denisko** Hervorragendes Kiewer Denkmal der zweiten Haelfte des XIX Jh. Aus der Geschichte der Bibliotheken der Ukraine 19
K.I.Klimowa Pawlo Potozky - Bibliothek 21

Archivbestaende der Bibliotheken

- O.O. Kolobow** Kostj Guslistij - Historiker und Etnograph 24
G.D. Slenko Der vergesene Brief von J. Meschenko 25

Internationale Zusammenarbeit

- Patrizija Grimsted Kennedy** Bibliothek - Archiv: Der Weg zur Integration 26

Jubilarbibliotheken

- W.I.Nesterenko** Die Geschichte der wissenschaftliche Bibliothek der Kiewer Schewtschenko - Universitaet 30
R.E.Borowik 150-jahriges Jubileum der wissenschaftlich - technischen Bibliothek der Staatlichen Universitaet «Lwower Polytechnika» 34
R.I.Pawlenko, O.S. Sgurska 50 - jahriges Jubileum der Czernowitzer Gebietsbibliothek 36
S.S.Losinska 50-jahriges Jubileum der Lwower wissenschaftliche medizinischer Bibliothek 37

Buecherkunde. Verlagswesen

- P.W. Golobuzkij** Ukrainische Buecherkunde der zwanziger Jahre 38
L.I.Galjtshuk «Ukrainische Presse» von Iwan Tiktov 40

W.S.Mitschenko Die Notizenn aus der Geschichte der ukrainischen Schrift 40
N. Oratsch Georgij Jakutowitsch als Buechergraphiker 44

Hervorragende Leser

O.M. Apanowitsch W.I.Wernadsky, und das Buch 51

Fakten des wissenschaftlichen Lebens. Chronik der Ereignisen

L.Jo.Kostenko Internationale wissenschaftliche Konferenz «Die automatische System der informationsbibliothekarische Wartung» 53

W.P. Kiseljowa Wissenschaftlich - praktische Konferenz «Die Bibliotheken bei der Entwicklung der Geschichtswissenschaft in der Ukraine» 55

R.S. Kirtschenko Gespendet aus Mitteln des Bundesministeriums fuer Bildung und Wissenschaft (BRD) 55

I.A. Sergeewa Alltag des Sektors fuer Orientalistik 57

T.G.Gorbatschenko Amerikanische Bibliothekarische Assoziation und ihre 113 Konferenz 59

Kalender in der Buecherausstellungen

T.W.Petritschenko Der Buecherverleger fuer das Volk (zum 175 - jaeriges Geburtstag - jubileum von P.Kulisch) 60

G.G.Didkiwska Oleksandr Schulgin 65

Spalte des Redakteurs

N. Solonska Auf der Wache der Bibliothek 70

Unsere Autoren

Редакція залишає за собою право виправляти мову і скорочувати статті. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний та практичний журнал Центральної наукової бібліотеки ім. В.І.Вернадського

№ 5-6, 1994 рік. Заснований у 1993 році.

Редактор-коректор Л.Д.Сушко Художньо-технічний редактор - Г.Т.Конєв

Комп'ютерна верстка - Л.С.Клімова Фотограф - О.П.Шелудько

Засновники - Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського та Національна Академія наук України
Адреса редакції - 252039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3. Центральна наукова бібліотека НАН України
Ukrainian Academy of Sciences Central Sci Library Ukraine, Kiev-39, pr. 40-Let Oktyabrya, 3.

Формат 60x84 1/8 Фіз. друк. арк. 8. Умов.-друк. арк. 8,37. Обл.-вид. арк. 7,7. Друк офсетний. Тираж 8300.

Київська книжкова друкарня наукової книги. Київ, 252034, вул. Б. Хмельницького, 19 *Зам. 4-330*

Свідоцтво про державну реєстрацію № 189

74049

14/9

1-93

№ 592

О. КУЛИШ

ОПОВІДАННЯ

№.

22.

ВИДАВНИЦТВО РАТАЙ
КИЇВ-1922-ЛЖИПЦІГ